

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
“Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”**

МАТЕРІАЛИ

**VI Міжнародної наукової конференції студентів, молодих вчених та
науковців**

**«МЕТОДОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЯ СУЧАСНОГО
ФІЛОСОФСЬКОГО ПІЗНАННЯ»**

присвяченої 30-річчю створення кафедри філософії, соціології та
менеджменту соціокультурної діяльності та 205-річчю Університету
Ушинського

М. ОДЕСА - 2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
“Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”**

**кафедра філософії, соціології та менеджменту соціокультурної
діяльності**

М А Т Е Р І А Л И

**VI Міжнародної наукової конференції студентів, молодих вчених та
науковців**

**«МЕТОДОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЯ СУЧАСНОГО
ФІЛОСОФСЬКОГО ПІЗНАННЯ»**

присвяченої 30-річчю створення кафедри філософії, соціології та
менеджменту соціокультурної діяльності та 205-річчю Університету
Ушинського

(Одеса, 20-21 травня 2022 року)

Одеса -2022

М 54 **Методологія та технологія сучасного філософського пізнання** //
Матеріали IV Міжнародної наукової конференції (Одеса, 20-21 травня 2022 р.)
135 с.

Рецензенти:

***Пальчинська Мар'яна Вікторівна** - доктор філософських наук, професор, завідувачка кафедри філософії, психології та педагогіки Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку,*

***Рибка Наталя Миколаївна** – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та методології науки Державного університету «Одеська політехніка»*

Збірник матеріалів VI Міжнародної наукової конференції «Методологія та технологія сучасного філософського пізнання» вміщує матеріали, які досліджують методологію сучасного пізнання; трансформаційні процеси в сучасному суспільстві; сучасні підходи до вивчення цінностей та ціннісних орієнтацій; філософію історії в сучасному вимірі; філософсько-освітні парадигми сучасного суспільства; філософію синергетики та філософські погляди Г.Сковороди у світлі сучасності. Рекомендовано для науковців, педагогів, докторантів, аспірантів, студентів.

Ухвалено до друку та розповсюдження мережею інтернет вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 11 від 30 червня 2022 року)

«Методологія та технологія сучасного філософського пізнання»

20-21 травня 2022 року

ОРГКОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Голова:

А. В. Красножон – ректор Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», доктор історичних наук, професор.

Заступники голови:

Копусь Ольга Антонівна – перший проректор з навчальної та науково-педагогічної роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», доктор педагогічних наук, професор.

Музиченко Ганна В'ячеславівна – проректор з наукової роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», доктор політичних наук, професор.

Борінштейн Євген Русланович – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Члени оргкомітету:

Лісеєнко Олена Василівна – доктор соціологічних наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності, завідувач історико-філософського відділення Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Петінова Оксана Борисівна – доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Атаманюк Зоя Миколаївна – доктор філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Борніштейн Євген Русланович (Одеса) – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Університету Ушинського.

ТВОРЧА АКТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД

Сучасне постмодерне суспільство потребує активних дій з боку особистості, оскільки воно постійно технічно, соціокультурно, соціоекономічно значно прогресує, перетворюючи нову реальність. Тому й особистість може розвиватися тільки тоді, коли демонструє свою готовність до постмодерності, яка, з нашої точки зору, характеризується прагненням до саморозвитку, здатністю до самовдосконалення, схильністю до творчої активності, вмінням взаємної соціокультурної адаптації, розлогими можливостями безперервної соціалізації, можливістю ефективно і нестандартно вирішувати виникаючі життєві труднощі. У зв'язку з цим виникає потреба в розвитку творчо активних людей, реально здатних в різних видах пізнавальної і творчої діяльності. В результаті цієї діяльності – суспільні цінності, які стають основою буття людини. Вони повинні засвоюватися ще в дитинстві, тільки в цьому випадку є значна вірогідність присутності суспільних цінностей та системи ціннісних орієнтацій, які орієнтуються на морально-етичні пріоритети, в якості категоричного імперативу моралі. Але це є можливим в свободному демократичному суспільстві. Внаслідок перебування в суспільстві такого типу проявляється самостійність, ініціатива, розкривається творчий потенціал особистості.

На наш погляд, тут вирішальною є роль освітнього середовища. Стандарти освіти в сучасному ліберальному суспільстві спрямовані на глобальний розвиток особистості, основою чого є творча активність, тому розвиток творчої активності особистості – одна з актуальних проблем сучасного суспільства, в тому числі й українського. Як показала практика боротьби з російською агресією, саме таке суспільство надає численні можливості для успішного розвитку пізнавальних здібностей особистості, її творчої наснаги.

Творча активність особистості займає, на наш погляд, головне місце у формуванні свободної, всебічно розвиненої особистості. Аналіз праць багатьох дослідників, що працюють у галузі творчої активності особистості: українські вчені М. С. Гальченко, В. В. Ільїн, В. Г. Кремень, І. М. Орленко, О.П. Саннікова та інші; західні представники наукової спільноти Т.М. Amabile, F. Barroii, W. Dobrolowicz, W. MacKinnon, A. Matejko та інші,- показує, що об'єктом досліджень найчастіше є окремі характеристики творчої

особистості та її діяльності: її здібності (талант) і обумовлюють її розвиток особистісні риси, характер, темперамент, мотиваційні якості; сам творчий процес; продукт творчої діяльності. На жаль, практично рідкістю є дослідження, в яких автори пробують одночасно охопити багато факторів (особистісні та суспільні), що детермінують творчу активність людини: І.Д.Бех, Є.Р. Борінштейн, О.С. Кирилюк; S. Popok, M. I. Stem, K. Urban.

Досліджуючи детермінанти творчої активності, вчені найчастіше акцентують увагу виключно на інтелектуальних якостях (освіченість, творчі здібності, талант) або виключно на особистісних якостях, рідше – на суспільних умовах творчої діяльності. Саме це й є деякою похибкою, тому що спрощую варіанти досліджень та звужує можливості системно-стратегічного аналізу творчої активності особистості. У нашому дослідженні ми прагнемо показати творчу активність як багатовимірний простір, зміст якого визначається комплексом взаємопов'язаних і взаємопов'язаних соціокультурних факторів.

Творча активність і процес творчості – поняття, які не обов'язково збігаються. Без активності немає творчості, але творча активність може проявлятися в будь-якій діяльності, навіть не носить творчий характер.

Ми згодні, коли під творчістю розуміється діяльність, яка носить ознаки неповторності, оригінальності та суспільно-історичної унікальності [1, с. 355]. Користуючись заявленою проблемою, дамо визначення **соціокультурної творчості** як вищого імперфекту (в контексті таксису – одночасності дій – Є.Б.) соціокультурної діяльності, спрямованого на трансформацію нових ідей соціокультурної сфери, в основі яких є створення якісно інноваційних форм соціокультурних відносин та суспільного буття.

У сьогоднішній немає повністю розкриває визначення поняття «творча активність». Хоча воно застосовується в різних сферах людської діяльності (соціальної, культурної, економічної, політичної, педагогічної, наукової, виробничої...). Термін «творча активність» різними авторами трактується по-своєму, тому питання про сутність творчої активності залишається відкритим. Ми схильні до визначення висунула Л. Н. Шульпіної: «творча активність – це стійке інтегральне якість особистості, що виражається в цілеспрямованому єдності потреб, мотивів, інтересу і дій, що характеризується усвідомленим пошуком творчих ситуацій» [2]. В даному визначенні досить добре представлена спрямованість на оволодіння творчою діяльністю, але відсутній важливий структурний елемент, що виділяється багатьма дослідниками – готовність до занять творчістю.

Отже, творча активність може розглядатися як якість одночасно властиве і самої особистості, і її діяльності. Так, цікавим є розуміння, що творча активність – «це інтегративна якість індивіда, представлена широким комплексом інтелектуальних, емоційних, характерологічних властивостей, що забезпечують можливість діяти творчо під час розв'язання будь-якої проблемної ситуації або навчального завдання і гарантують оригінальність, ефективність і позитивний результат творчої діяльності» [3].

А коли ми наполягаємо на творчій активності особистості, а не на творчій активності взагалі, то ми розуміємо під **творчою активністю особистості** саме здатність особистості ініціативно і самостійно знаходити інновації, виділяти

проблемні питання, що лежать в основі тих чи інших конструкцій, явищ, дій, трансформувати знання, навички та вміння з однієї області в іншу, вміння особистості змінювати як навколишнє так і глобальне соціокультурне середовище. Творча активність проявляється в найрізноманітніших видах діяльності. Тобто, творча активність особистості – це вища форма і вищий формат творчої активності.

Маючи на увазі процес соціалізації, ми можемо виділити наступні основні компоненти творчої активності особистості:

- * потреби, інтереси, схильності до творчої діяльності;
- * перетворююче відношення до досліджуваних предметів, об'єктів, явищ;
- * готовність до соціокультурної трансформації;
- * евристичний потенціал;
- * глобальна спрямованість на трансценденцію.

На наш погляд, сутність творчої активності особистості слід розглядати як глобалізовану інтегральну соціокультурну якість особистості, що виражається в цілеспрямованому єдності потреб, інтересу і дій та виявляється як вищий рівень її індивідуально обумовленої перетворювальної діяльності. Отже, формування творчої особистості безпосередньо співвідноситься з розвитком якості, яке можна позначити як складне утворення, сукупність психічних процесів, що забезпечують суб'єктивне відкриття нового, досягнення невідомого, що виражається в активному засвоєнні нових знань, формуванні пізнавальних потреб та інтересів, розвитку творчих здібностей особистості, самостійності та ініціативності.

При цьому для сучасного суспільства особливо важливим бачиться використання соціокультурного підходу при дослідженні творчої активності особистості, тому що людина практично кожному мить існує саме в соціокультурному середовищі та керується системою ціннісних орієнтацій саме соціокультурного середовища.

Список використаних джерел

1. Социологический энциклопедический словарь / ред.-координатор Г.В.Осипов. Москва: Издательская группа ИНФРА М_НОРМА, 1998. 488 с.
2. Шульпина Л. Н. Развитие творческой активности детей в процессе дополнительного образования: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Л.Н.Шульпина. Москва: 2003. 142 с.
3. *Обдарована дитина. Творча активність як основний чинник розвитку.* Веб-сайт. URL: <http://www.osvitaua.com> > 2017/04 (дата звернення: 29.04.2022).

***Borinstein Yvgen Ruslavovich** – Doctor of Philosophy, Professor, Head of the Department of Philosophy, Sociology and Management of SocioCultural Activities of the South Ukrainian National Pedagogical University named K.D. Ushinsky*

***Konokh Mikola Semyonovich** – Doctor of Philosophy, Professor, teacher of Kamensk Professional Medical College*

***Plashienkova Zlatitsa** – Doctor of Philosophy PhD, Lecturer at the Faculty of Philosophy of Kamensky University in Bratislava, Slovakia*

PARADOXES OF TOLERANCE: SOCIO-PHILOSOPHICAL PROBLEMS OF RESEARCH

The problem of tolerance has long been a classic subject of discussion in the modern scientific community, the media, society, cultural institutions of society, politics. The education of tolerance among young people is the most important direction of socialization. The general understanding is based on the interpretation of tolerance as an unambiguous good for a person and society and an integral socially significant quality of a formed personality.

Tolerance has been widely developed in society and the culture of society. The foundations of the theory of tolerance were laid by John Locke in his "Message on Toleration" [1]. The further development of the basis of tolerance as a socio-philosophical theory took place in the XIX century thanks to John Stuart Mill's essay "On Freedom" [2]. And the modern understanding of this theory, corresponding to the state of extreme pluralism of a multicultural society, was formulated by John Rawls in his "Theory of Justice" [3] and especially in the later "Political Liberalism" (1993) [4].

In modern sociological and cultural knowledge, this term is used to denote understanding and respect for another culture, for the differences of a representative of another culture – ethnic, national, racial, religious, linguistic" [5].

It should be clarified that the term "tolerance" was originally a medical term, which was introduced in 1953 by the English immunologist P. Medavar to denote the "tolerance" of the body's immune system to transplanted foreign tissues, later it became part of the social sciences. One way or another, but the category of "**tolerance**" today is **overwhelmingly** defined as tolerance.

If in modern dictionaries tolerance is defined as voluntary, active, conscious behavior, then the Declaration of Principles of Tolerance adopted by resolution 5.61 of the UNESCO General Conference of November 16, 1995, in paragraph 1.3. states the following: "Tolerance is an obligation to promote human rights, pluralism (including cultural pluralism), democracy and the rule of law. Tolerance is a concept meaning the rejection of dogmatism, the absolutization of truth and affirming the norms established in international legal acts in the field of human rights [6].

At the same time, it is important to understand that the norms of morality, norms of customs, norms of traditions and rituals are always formed for a long time and become such only after a long check on their viability as a regulatory. No innovation in the socio-cultural life of a society will take root if it is not recognized and approved by the majority of this society. A norm becomes a norm only when it is considered not only acceptable, but also consciously necessary.

This is the general state of the theory of tolerance today, even despite the fact that the number of critics of such an understanding is not small, which is natural for discussion in a free democratic society. Studying various approaches to understanding, interpreting and defining tolerance, it becomes clear that new theoretical and practical approaches to tolerance are needed. It seems to us that the definition of pain points, paradoxes of tolerance will be significant for the modern **understanding** of tolerance.

Tolerance in the strict sense of the word turns out to be so paradoxical that some authors (D. Heid, for example) have to declare it an "elusive virtue" [7], and others (B. Williams) have to subscribe to its impossibility [8, p. 18-27]. And in order to understand these discussions, it is necessary, of course, to describe the essential nature of the basic paradoxes of tolerance.

Numerous problems discussed in the modern scientific community can, in principle, be reduced to two main paradoxes – logical and practical. At the same time, they do not exist in isolation from each other, but in close interdependence.

The first paradox, which is a logical difficulty, is associated with the generally accepted understanding of tolerance, implying that tolerance is essentially a morally justified refusal to use the force of influence on the existence of a morally unacceptable phenomenon. Further, as you know, everything is really

a moral judgment is a judgment that claims to be universally valid. If I admit something is wrong only for me, i.e. subjectively, I am not yet making a moral judgment. Just as, according to Kant's categorical imperative, every person should act according to the maxim that he would like to see as a law for all mankind, moral condemnation means a fundamental unwillingness for the condemned phenomenon to exist. But if this is the case, then a completely consistent act of the subject of morality will be the use of all the power available to him to eradicate moral evil from the face of the Earth, which is already violence. This paradox has been known for quite a long time, because it is pointed out by Thomas Aquinas in his *Summa Theologia*, in a small chapter on tolerance: through the performance of their rites, infidels and heretics sin; but at the same time, the one who does not forbid sin is also sinful if he has the power necessary for such a prohibition [9]. In other words, according to the interpretation of F. According to Aquinas, tolerance is not a blessing at all, but a sin. Therefore, the paradox is obvious: the assumption of moral evil cannot be a moral good. However, in our opinion, this paradox is solved with the help of the moral and ethical system of modern society, when moral principles do not allow moral freaks (as an example of the modern terrorist education of the Russian Federation) to feel comfortable, persecuting them not only with the help of laws, but also with the help of social norms. At the same time, the scope of tolerance should be global with the help of a system of universal values.

The fact that the scope of tolerance is changing leads us to another practical paradox: since some phenomena in democratic societies "drift" from the sphere of the morally unacceptable to the area of the accepted and respected, while others (criminal offenses, child pornography) remain under all conditions in the field of the absolutely intolerant, the practical scope of tolerance is shrinking. What to do in this case? The answer is obvious: it is necessary to be guided by the values accepted in this society, but, at the same time, the priority is again universal values!

It is necessary to understand that tolerance is a derivative of the system of universal values accepted in modern society as the basis of existence.

REFERENCES

1. Локк Джон. Послание о веротирпимости. *Сочинения в трех томах*: Т. 3. Москва: Мысль, 1988. 668 с. С.91-134.
2. Mill J.S. On Liberty. New York: Prometheus Books, 1986. 295 p.
3. Rawls J. A theory of justice. Oxford: Oxford University Press, 1973. 176 p.
4. Rawls J. Political liberalism. New York: Columbia University Press, 1996 (1993). 394 p.
5. Азимов, Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э.Г. Азимов, А.Н. Щукин // *Справочно-информационный портал «ГРАМОТА.РУ»*. Веб-сайт. URL:<http://www.gramota.ru/slovari/dic/?az=x&word=%F2%EE%EB%E5%F0%E0%ED%F2%ED%EE%F1%F2%FC> (дата обращения: 20.04.2022).
6. Deklaracija principov terpimosti // Organizacija ob*edinjonnyh nacij [Ofic. sajт] Veb-sajt. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/toleranc.shtml (data obrashhenija: 06.05.2022).
7. Toleration. An Elusive Virtue / Ed. D. Heid. Princeton: Princeton University Press, 1996. 252 p.
8. Williams B. Toleration: An Impossible Virtue? // Toleration. An Elusive Virtue / Ed. D. Heid. Princeton University Press, 1996.
9. Acvinae Thomas. Summa theologiae. Sec. Sec. Qu. 10 Art. 11. Internet Archive HTML5 Uploader 1.6.3. November 2, 2022.

Ільїн Володимир Васильович (м. Київ) – доктор філософських наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка

АГОНІЯ.

УКРАЇНСЬКА СУБ'ЄКТНІСТЬ VS МОСКОВСЬКОГО ГОЛІАФА

Не так страшні помилки, як наслідки, які з них виходять, – говорив український фізик Лев Ландау. А помилки, як показує соціально-історичний досвід, є результатом некритичного, догматичного мислення, орієнтованого на рудименти минулого, позбавленого творчості та інноваційності життя. Саме в такому мисленні, породженому в глибинах спотвореної свідомості, виникають хибні уявлення про реальний світ, виникають утопії і химери. Серед них божевільне уявлення, що війна може бути способом вирішення міжнародних, соціально-економічних і політичних проблем.

Такий тип ідіотичного мислення продемонстрував чільник РФ, вихованець сумнозвісної кадебістської структури, В. Путін. Адже як інакше пояснити його рішення розпочати війну проти мирної, поетичної, прекрасної у

своїх піснях і природі України? А фактично проти всього світу.

У свій час видатний мислитель епохи Відродження, «Вольтер XV століття», Еразм Роттердамський писав, що серед усіх видів людської глупоти найбільш неприйнятне – це війна. Але для російського мислення, сформованого в системі віковичної, свинцево-тяжкої ієрархії, де всі раби і тільки один вільний – цар, але і той раб, думки видатних гуманістів не в авторитеті. Та чи й відомі вони тому, хто звик до команди, а не до розмислу, міркування? А командний метод – шлях до брехні і жорстокості. Як результат – удар по «братньому» народу, який вже ніколи ним не буде. Навіть ті, хто ще мав якісь надії, назавжди від них відмовляться. Адже що можна чекати від спадкоємців кріпосницько-боярської глупоти?

Видатний німецький філософ Г. Гегель говорив: історія вчить тому, що вона нічому не учить. Не навчила вона й Путіна. Очевидно, лицемірством є його слова про трагедію Ленінграду, тепер Петербургу, де він народився, який три роки був в облозі. Але тепер завдяки йому вже українці з дітьми після сирен повітряної тривоги ховаються у підвалах, бомбосховищах і метро, а мільйони біженців шукають притулку по всій Європі.

Здійснена агресія не підлягає ніякому логічному аналізу. Але тут і проходить та лінія, з якої можна пояснити феномен української суб'єктності, невіддільної від тієї історичної парадигми, в якій зберігаються цінності, традиції, настанови. Завдяки ним українець виокремлюється в особистість – самодостатню, авторитетну, гідну, сильну своїм розумом і життєвим практицизмом. В довготривалому процесі становлення української свідомості апробувалися різні моделі мислення як способи усвідомлення і пізнання світу – раціональне, чуттєве, екзистенційне, прагматичне, позитивістське і т.д. Разом з ними – перевірені досвідом ефективність розуму, інтелекту в різних сферах теоретичної і практичної діяльності. За всієї різноманітності теоретичних рефлексій в українській філософії, джерела якої знаходимо у західноєвропейській філософії, вони мають за базовий концепт *ідею раціонального суспільства*. Що означає високий рівень розуміння оточуючого життя і відповідний рівень «другої природи» – культури.

У сучасній російській політичній, діяльній, художній, побутовій, управлінській і т.д. культурі залишається те, впроваджене десятиліттями, марксистське розуміння свідомості як відображеного буття. Тому – диктатура, тому цар, тому імператор. Тобто свідомості надається другорядне, похідне від економіки і життєвих реалій значення. На противагу цьому, те, що ми називаємо *українською свідомістю*, виконує не тільки і не стільки функцію відображення. Навпаки, вона первинна, активна, діюча, продуктивна, розумна, мисляча, розуміюча, що ми спостерігаємо сьогодні в сучасного українського народу.

Раціональне суспільство, зразком якого є розвинені передові країни світу і Європи – це організація суспільного життя у відповідності *до вимог розуму*. Саме він є визначальною рисою свідомої діяльності людини. Тобто суспільство розуміється як реальність, утворена розумними істотами і має на меті вирішення досягнутих розумом завдань, що передбачає *цілераціональні дії* людей. Раціональність є визначальною інтенцією європейського суспільно-

культурного життя, вона спрямовує його розвиток, існування, параметри мислення. В цій же парадигмі здійснювався розвиток українського мислення. Щоправда, з досить вагомим сегментом ірраціонального відношення до дійсності.

Міра невідповідності суспільства критеріям раціональності (розумності) робить його не виправданим, недійсним, позбавленим автентичного сенсу і права на існування. В чому й полягає сенс розбіжностей, які існують сьогодні між російською й нашою, українською свідомістю. У вимірах українського мислення необхідною є *відповідність* соціально-культурних ідей вимогам активної і дієвої *розумної свідомості*. Вона – сутність української цивілізації, основа якої – серце, душа. Філософія серця Г. Сковороди означає смисл, ідею, закон української суб'єктності. Поняття «серця» стало визначальним для українського мислення, увійшовши через філософську традицію в культуру і менталітет.

Українське суспільство – не просто певний образ соціальної дійсності, створений теоретичним розумом і практичною діяльністю. Насамперед воно – *усвідомлена* передумова розуміння суспільства українською думкою та загальний огляд всіх дискусій і дискурсів, які мають місце у стратегіях філософсько-соціального мислення. В параметрі українського суспільства відбувається, з одного боку, *легітимація суб'єктності* у соціумі: суб'єктність отримує значення критерію, у відповідності до якого повинен розбудовуватися соціальний порядок. Власне, суб'єкт стає верховним суспільним, культурним, економічним, побутовим законодавцем. Що, зрештою, і відтіняє, відокремлює Україну від Росії, українське продуктивне мислення від російського непродуктивного, гармонію від хаосу і дисгармонії. Суб'єкт виступає і як головна рушійна сила всіх процесів соціального розвитку, і як основа права.

В такому випадку російська дія отримує цілком негативне значення: вона є стихійною силою з суто рушійним потенціалом. Таким чином, суб'єкт в організованому суспільстві, до якого, без сумніву, прагнуло і прагне українське суспільство, наділяється владними повноваженнями щодо соціально-культурної реальності. Важливо нагадати про невід'ємність культури від суб'єктності, оскільки кожна з цих сфер життя окремо одна від одної відбутися не може.

Безумовно, соціально-культурна реальність України не завжди відповідала таким вимогам. Це можна пояснювати особливістю «ментальних настанов», важким історичним минулим, яке формувало не систему загальноцивілізаційних цінностей, а різного роду «вміння» – виживання, пристосування, здатність знайти підтримку, зайняти конформістську позицію, покоритися чи виступити проти насилля тощо.

Сьогодні українська нація сповнена надії на краще майбутнє, яке пов'язує в першу чергу з перемогою у війні. Справа полягає не стільки у продукуванні подібного очікування, а в тому, що вона знаходить ґрунт для укорінення, яким є наша суб'єктність, в багатьох випадках відповідна європейським стандартам, а в більш широких межах – свідомості і мисленню розумної, сучасної цілераціональної людини. *Не дилетанта, не ділка, а людини справи і широкої культури мислення*. В такій ситуації суб'єктність – це вже вихід за межі звичайної норми, це вже ситуація творення, відмова від «пересічності» і

«буденності».

Втрата суб'єктності приводить до всезнайства. Але всезнайство найбільш властиве свідомості саме «пересічного» індивіда. Вона не зникла, ця «проста», «пересічна» людина. Вірус «пересічності», буденності, прагнення все підвести під гребінь, під знаменник подібності до себе, до зрівнялівки, «однаковості» міцно укорінився в свідомості більшості росіян. Звідси – безвідповідальність – за результати своєї діяльності, байдужість до всього, що виходить за межі власного інтересу. Для російської пересічності не потрібна така активна, дієва особистість – вона є ворогом – укоріненої «совковості», інертності, тактиці очікування, вірі в «доброго царя».

Подібна «пересічність» аж ніяк не відповідає вимогам української цілераціональності, для якої користь і вигода можуть бути тільки від професіонала. А тільки він і може бути патріотом, громадянином, адже посправжньому відповідальний за доручену справу. Оптимістичне сприйняття української реальності передбачає серйозну налаштованість на *позитивний результат*, що означає якісну модернізацію суспільної суб'єктності. Вона вже перейшла від пасивності до активності, тобто від функції відображення до функції творення, що й постає умовою досягнення остаточної перемоги.

Всі сміливі задуми в історії завжди вдавалися тоді, коли були забезпечені інтелектуальним, думаючим, професійним виконавством. І терпіли поразку, як тільки здійснення грандіозних планів перекладалося на «пересічність», на тих, хто здатен лише до стереотипної, шаблонної діяльності, на діяльність тільки по наказу «зверху».

З точки зору спотвореного утопічними ремінісценціями мислення путінський синкліт на чолі зі своїм «вождем» не зрозумів: за 30 років в Україні виросло покоління, яке не знає і не хоче знати «радості» фактично злиденного життя при радянському соціалізмі. Для цього покоління, як і для його батьків, які на референдумі 1991 року майже стовідсотково проголосували за незалежність України, Україна – не просто держава, а рідна земля, Батьківщина. І це покоління, разом зі своїм народом, ніколи не поступиться ні перед ким. А тим більше перед тими, хто забрав мирне життя, забрав можливість дітям виховуватися в дитсадках, учням вчитися у школі, студентам – в університетах, а мільйони змусив поневірятися хоч і в гостинних, але чужих домівках і країнах.

Як відомо, коли Бог хоче покарати, він позбавляє людину розуму. Ми свідки фіналу, агонії Росії, чільник якої втратив розум, і незабаром кремлівський монстр, зрештою, понесе справедливую кару за своє божевілля – розв'язану війну проти України.

P.S. Під час бенкету у палаці вавилонського царя Валтасара на стіні з'явилися написані вогнем слова: «Мене, мене, текел, упарсін». Напис означав: «Вичислено, вичислено, зважено, розділено». На запитання переляканого Валтасара, як це зрозуміти, пророк Даниїл, який тут знаходився, розтлумачив так: «Мене» – вичислив Бог царство твоє і поклав кінець йому; «текел» – тебе зважили на вагах і ти виявився дуже легким; «упарсін» – розділено царство твоє. Це означає «кінець царству твоєму».

Так що прийшов кінець путінському царству. Давид завжди перемагав і

переможе Голіафа.

Кіссе Антон Іванович (м. Київ) – доктор політичних наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»

МЕТОДОЛОГІЯ МЕНЕДЖМЕНТУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Менеджмент по своїй суті (від англ. дієслова *to manage* – управляти) – це управління, система управління. Втім, трактувань менеджменту існує безліч. І це виправдано, тому що на будь-якій стадії розвитку організації ми маємо справу з менеджментом різного типу (соціокультурним, економічним, технологічним, фінансовим, корпоративним, креативним, функціональним і так далі).

З економічної точки зору менеджмент – це: «1) сукупність принципів, форм, методів, прийомів і засобів управління виробництвом і виробничим персоналом з використанням досягнень науки управління; 2) керівництво підприємства, фірми, керівний орган» [1, с. 228]. Ще більш розлогим є розуміння менеджменту соціологами, які трактують його як: «1. Діяльність, що включає планування, організацію, координацію і контроль, здійснюваний найманими і професійними працівниками (менеджерами); 2. Сукупність методів, принципів, норм, розроблених з метою підвищення ефективності підприємницької діяльності. 3. Сукупність менеджерів, що представляють особливий соціальний шар в системі товариств. поділу праці, у професійній та соціальній структурах» [2, с. 175]. Психологи вже звужують варіації менеджменту, під яким вони бачать: «1. Виконання функцій планування, організації та керівництва будь-яким підприємством. 2. У збірному значенні – ті люди в організації, які виконують ці функції» [3, с. 438]. Мені більш подобається точка зору Оксфордського словнику, котрий трактує менеджмент як «спосіб, манеру поведінки з людьми, владу та мистецтво управління, адміністративні навички» [4]. Я б сказав, що у сьогоднішній день, коли приділяють увагу менеджменту, то частіше розуміють «мистецтво чи систему управління людьми», а потім – все інше.

Коли ми говоримо про менеджмент культури, то маємо на увазі всю систему управління сферою культури. Існує думка, що культурою не можна управляти, що це процес стихійний. Це невірно. Менеджмент взагалі – це ціла наука, навіть мистецтво, засноване на вмінні домагатися поставлених цілей, використовуючи працю, мотиви поведінки, талант і інтелект різних людей. Іншими словами, менеджмент – це людські можливості, за допомогою яких керівники використовують ресурси для досягнення стратегічних і тактичних цілей організації.

Менеджмент соціокультурної діяльності включає в себе державне

управління даною галуззю, збереження та використання культурно-історичної спадщини (архівна та бібліотечна справа, музеї, національні та місцеві традиції, свята тощо), художню освіту, творчу діяльність у різних видах мистецтва, організацію дозвілля та туризму, міжкультурні комунікації, видавничу діяльність та багато іншого.

Діяльність у сфері культури здійснюється організаціями, установами, підприємствами різної відомчої приналежності: державними регіональними, муніципальними, приватними, громадськими організаціями. Соціокультурна сфера в останні роки активно співпрацює з бізнес-структурами, широкого поширення набуло спонсорство, благодійність, різні форми зв'язку з громадськістю (public relations).

Менеджмент соціокультурної діяльності дає можливість найбільш повно зрозуміти всю соціокультурну сферу в суспільстві. Взагалі соціокультурна діяльність є сукупністю «науково-інтелектуальних, художніх, естетичних та інших занять, де найбільш активно сконцентровано й ефективно здійснюється формування ціннісних орієнтацій молоді» [5].

Менеджмент соціокультурної діяльності представляє для нас особливий інтерес. По-перше, тому що в його технологічному змісті розкривається все багатство менеджменту взагалі – в сфері соціуму і культури діють найрізноманітніші фірми. По-друге, перспективи такого розгляду важливі для з'ясування можливостей співпраці зі сферою культури інших сфер ділової активності. Головна особливість менеджменту соціокультурної діяльності полягає в тому, що гроші в цій сфері заробляються переважно в сукупності бізнесу і на основі залучення коштів зацікавлених донорів: спонсорства, патронажу, благодійності. По-третє, ще більш очевидною є інша обставина – наростання вимог до менеджерської компетентності фахівців і працівників соціокультурної діяльності. Перехід від суто адміністративно-розподільчої технології управління сферою до все ширшого використання економічних, соціологічних, соціокультурних методів, від суто дотаційного бюджетного фінансування структур до фінансування програм, до конкуренції за бюджетні кошти, необхідності широкого залучення позабюджетних коштів, максимальна свобода особистості і творчості, господарська самостійність – все це радикально змінює вимоги до професіоналізму менеджера соціокультурної діяльності. Якщо раніше він бачив себе переважно управлінцем, педагогом-вихователем, то тепер він повинен бути практично орієнтований в технології маркетингу в комерційній і некомерційній діяльності, бути економічно і юридично грамотним фахівцем, коротше кажучи – бути повноцінно компетентним в питаннях менеджменту взагалі та менеджменту соціокультурної діяльності конкретно.

Коли ми говоримо про сучасне суспільство, то слід зазначити, що в методології менеджменту соціокультурної діяльності існує кілька груп методів. Виділимо наступні::

- *виховні* – переконання, навіювання, заохочення (в соціокультурній діяльності – це метод морального заохочення), покарання, особистий приклад;
- *просвітні* – виклад, коментування, роз'яснення, ілюстрування, демонстрація, тренажер;

- *дослідницькі* – спостереження, опитування, аналіз, узагальнення, експеримент, адаптація.

Безумовно, цей перелік можливо продовжувати. Взагалі **метод в соціокультурній діяльності** по своє суті є прийомом, засобом впливу на учасників соціокультурної діяльності в умовах вільного часу з метою формування суспільно цінних якостей особистості.

Я б звернув увагу, що в сучасному суспільстві методи соціокультурної діяльності повинні мати морально-етичну складову. Виділю такі інноваційні методи:

- *соціокультурно-педаго-психологічний метод переконання* – це спосіб свідомого освоєння об'єктом повідомляються йому знань, навіюваних почуттів неспростовність аргументації, логічність викладу інформації, авторитет суб'єкта як найважливіші передумови дієвості процесу переконання свідчать про вербальний характер цього методу;

- *метод прикладу-переконання на наочних зразках*. Його особливості: поєднання раціонального і емоційного, доступність сприйняття, широке застосування;

- *метод організації поведінки, вправи, тренінгу*, полягає в свідомому цілеспрямованому накопиченні об'єктом особистого досвіду, включає в себе навчальні і виховують вправи, їх загальне і особливе. Цікава особлива наближеність цього методу до специфіки дозвілля, до його діяльного характеру;

- *метод заохочення і осуду*. Основні вимоги до нього – обґрунтованість, опора на громадську думку, оперативність, гласність, емоційне оформлення. Для цього методу характерно вибіркоче і комплексне використання соціопсихологічних методів, їх різновидів в залежності від цілей і завдань впливу, особливостей об'єкта, середовища його проживання, ситуацій, в яких він знаходиться.

Зазначу, що на кожному рівні соціокультурної діяльності існує своя методика дослідження: на емпіричному рівні проводяться соціологічні дослідження, що являють собою систему логічно послідовних методологічних, методичних і організаційно-технічних процедур, підпорядкованих єдиній меті – отримати точні об'єктивні дані про досліджуване соціокультурне суспільство.

Список використаних джерел

1. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. Москва: ИНФРА-М, 2007. 495 с.

2. Социологический энциклопедический словарь / ред.-координатор Г.В.Осипов. Москва: Издательская группа ИНФР М-НОРМА, 1998. 488 с.

3. Ребер Артур. Большой толковый психологический словарь. Москва: ООО «Издательство АСТ»; «Издательство «Вече», 2003. Т. 1. 592 с.

4. Менеджмент. Веб-сайт. URL: <http://www.rus-philosophia-nauki.slovaronline.com>. (дата звернення: 28.04.2022).

5. Соціокультурна діяльність як засіб формування... Веб-сайт. URL: <http://www.core.ac.uk/download/pdf/19667196.pdf>. (дата звернення: 29.04.2022).

СЕКЦІЯ 1 МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНОГО ПІЗНАННЯ

*Гальченко Максим Сергійович (м. Київ) - доктор філософських наук,
директор Інституту обдарованої дитини НАПН України*

ПРОБЛЕМА НАУКОВОЇ ОСВІТИ У СУЧАСНИХ ДИСКУРСАХ

Знання є продукт інституціонально організованої науки, котра в процесі своєї еволюції все більше входила не лише у професійне, але й буденне життя людини, здійснювала все більш активний вплив на її свідомість та мислення. Здатність науки забезпечувати перспективне прогнозування практики, виходячи за межі існуючих стереотипів, потрібно визнати визначальним для освітньої системи фактором. Звідси витікає педагогічний інтерес до науково-дослідницьких методів навчання. «Система освіти з необхідністю передбачає свою науково-технологічну складову, що включає їх в сфери повсякденного життя, «пронизані» різними напрямками наукового знання» [1, с. 16]. В цьому аспекті можна говорити про наукову освіту як фактор соціокультурного життя.

Аналіз досвіду соціокультурного життя в «реторті» наукової освіти може бути джерелом «евристичних імпульсів» для теоретичних висновків і визначень теперішнього і майбутнього життя людини. Зокрема, її можливостей пізнавати світ з позицій наукового підходу і створювати свою, власну дійсність, спроектовану на основі одержаних знань.

Аналіз взаємозв'язку науки і освіти показує своєрідність кожного наукового знання, яке опрідметнено у фізику, математику, біологію, історію тощо. Витоки цієї своєрідності – в органічному зв'язку з їх вивченням. В такому контексті освіта постає своєрідною «душею» науки. В цій якості («душі») освіта як би продовжує існування і розвиток науки. Поряд з цим освіта як процес трансляції знання підкреслює своєрідність кожної науки, її неповторність, несхожість, автономність, і, зрештою, її предметність. В свою чергу, своєрідність кожної науки починається з елементарного педагогічного вміння передачі, пояснення її смислових конотацій. Звідси і починається розгортання науки і наукового знання в контексті всіх основних аспектів освіти – викладання, навчання, пояснення, обґрунтування, подачі матеріалу тощо.

Освіта як «душа» науки розуміється не лише в органічному зв'язку з нею, а й змістовно, оскільки відкриває можливість бачення світу. Хоча кожна наука «говорить» на своїй мові, має свій понятійний апарат, свої категорії і закони, проте вона повинна бути синхронною з іншими науками, інтегрувати одна в одну свої знання. Даний процес інтеграції здійснюється через діяльність освіти, яка вилучає найбільш важливе, найбільш діюче, найбільш продуктивне знання. На основі такого знання формується відповідно до кожної епохи наукова картина світу. Тому, відповідаючи на питання: «що таке наука?», необхідно включити у відповідь констатацію: наука – це обов'язкова компонента освіти, пов'язана із незворотнім переходом з одного кола пізнання на інше.

Науковий характер освіти визначається також «нелінійністю» розвитку нашого світу. Це означає, що в ситуації «лінійного» розвитку науки, усвідомлюючи нестаточність і повноту одержаних знань про світ, людина, принаймні, могла бути впевнена в надійності раніше одержаного знання.

Сьогодні «лінійний світ», «лінійне мислення» поступаються «нелінійному» розумінню світу. В його контексті немає впевненості ні в чому: все, що здавалося твердо визначеним і абсолютно усталеним, в кожний даний момент змінюється під тиском неочікувано нових даних. Крім того, «нелінійність» означає масштабну інваріантність, самоподібність, існування і розвиток структур світу як в їх просторовому, так і в часовому аспектах» [2]. В цій ситуації потрібен чітко організований процес передачі нових знань, які змінюють існуюче розуміння світу, його картину.

Як правило, цим процесом була і є освіта. Але сьогодні цього замало. Освіта не просто повинна виконувати роль ретранслятора знань, як це було традиційно прийнято, але й сама бути джерелом творення цих знань. В цьому контексті освіта повинна відтворювати шлях наукового пізнання. Цей шлях можна показати наступним чином: пізнання являє собою ітераційний (циклічний, повторюваний) процес відображення, і далі поділ чуттєво сприйнятого, емпіричного матеріалу на уможлядні конструкції. Фактологічний матеріал в цьому процесі перетворюється, концептуалізується в теорію.

Для осмислення відкриттів у науці потрібно перевести освіту на новий, вищий рівень. Адже наукові відкриття породжують нові, незнані раніше проблеми, які мають як позитивний, так і негативний характер. Безумовно, практичне розв'язання проблем – це справа суспільства. Але розуміння того, в який спосіб їх можна вирішити, а також вироблення відповідних програм виходу з тих чи інших ситуацій або криз – справа інтелектуалів, вчених. Впродовж останніх століть основну функцію по підготовці інтелектуальної частини суспільства виконує освіта, акумульована у відповідних навчальних закладах, зокрема університеті. Освіта, як показав досвід, є основним соціокультурним топосом існування науки, освіченості та їх репрезентантів – вчених-інтелектуалів. Але при умові, що сама освіта буде наповнена тим змістовним матеріалом, який дозволить зрозуміти сутність прогресу в науці. А він означає суперечливу, звивисту, складну лінію розвитку.

Сьогодні наукове знання відкрило колосальні горизонти як у мікросвіті, так і макросвіті, у космології, поставило нашу цивілізацію перед проблемою існування в реальності мікро- і макросвітів. В цій ситуації тривіальне знання на рівні елементарного здорового глузду і здатність судження, яке отримуємо в результаті традиційного силогізму, традиційної освіти, будуть дуже мінливі в залежності від рівня розробки проблеми: чим глибше людина буде вникати в неї, тим складніше вона буде проявляти себе. Тут потрібен не лише життєвий досвід, а знання, насамперед знання наукове, яке дає можливість створити чітке, правильне уявлення про оточуючий світ і перспективи орієнтації в ньому.

Необхідність наукової освіти обумовлена тим, що сучасна система освіти набула цілковитої функціональності. Попри зростаючу інтенсивність освітніх стратегій, освіченість у її смисловій визначеності здебільшого втрачена. Людина стає прагматичним споживачем освітніх послуг, реалізує себе не

шляхом освіченості, а в просторі інших форм і способів життя. Освіта, на жаль, серед них посідає далеко не перше місце. І причина цього полягає в кризі старої освітньої системи, оскільки учні традиційної школи не беруть участі в створенні нового знання, а одержують його в готових інформаційних формах від інших; і досвід такої поведінки не лише розвиває схильність говорити немов би в розрахунок на інших – він змінює в тому ж напрямку здатність судити і оцінювати. Традиційні методи освіти встановлюють, таким чином, заборону «на оволодіння ментальними моделями, які виходять за межі вузько уніфікованої матриці «одобреної» і стандартизованої пізнавальної поведінки, провокуючи виродження когнітивної різноманітності і формуючи кореляційну психіку» [1, с. 16].

Те ж саме спостерігається стосовно об'єктивного, достовірного наукового знання в діяльності та житті сучасної людини. В «суспільстві знань», як результату розвитку інформаційних технологій, ключова роль належить не стільки знанню, скільки інформації. Саме вона, а не знання, стає сьогодні умовою досягнення соціального успіху. Безпрецедентні за історичними мірками масиви інформації, технології їх продукування, збереження та відтворення стали запорукою досягнення успіху. Проте втрачена цілісна, об'єктивна картина світу, яку продукувала раніше і повинна робити це сьогодні наука.

Сказане не означає остаточного «кінця освіти» чи завершення «історії науки». Проблема полягає в переорієнтації освітніх стратегій на науку. Адже саме наука в змістовності досягнутого нею знання вирішувала і далі вирішує всі проблеми, якими б складними вони не були, в житті людини і суспільства. В цій ситуації наукова освіта постає одним з головних способів, який поверне силу знання, і на його основі – силу і впевненість людині. Про це свідчить еволюція освіти. Розвиток інтелектуальної, технологічної, соціально-політичної культури людства – це розвиток науки і способів передачі її досягнень. Тобто розвиток наукової освіти.

В сучасному світі концепція наукової освіти акцентує увагу на перспективах виробництва знань для підготовки людей, адаптованих до умов життя в суспільстві інноваційних технологій і соціальних стандартів, які набувають все більш динамічного розвитку. Сучасна теорія наукової освіти здійснює вплив на всі області освітньо-педагогічної практики, на їх учасників, залучаючи в світ справжнього, а не формального наукового знання. Теоретичні побудови і практичний досвід демонструють ефективність методу наукової освіти і створення інтегрованого знання та інших філософсько-освітніх корелятивів, які утворюють дієздатну, сучасну, креативну особистість. Якщо раніше наукова освіта передбачала лише реставраційні зусилля над матеріалами науки, то сьогодні вона використовує в пізнавальних процедурах методи, властиві науці. Поступ системи наукової освіти повинен активізувати трансформацію шкільного освітнього простору через включення в шкільну архітектуру зовнішніх інституцій, які утворюють особливі форми взаємної інтеграції, переносять в життя і культуру шкільних спільнот емоції живої дійсності і невідомо змінюють життя, культуру, суспільство.

Список використаних джерел

1. Карпов А.О. Современная теория научного образования: проблемы становления / А.О. Карпов // Вопросы философии. – 2010. – № 5. – С. 15-24.
2. Майнцер К. Сложносистемное мышление: Материя, разум, человечество. Новый синтез. – М.: Кн.дом «ЛИБРИКОМ», 2009. – 464 с.

Федорчук Оксана Анатоліївна (м. Київ) – молодший наук. співробітник Інституту обдарованої дитини НАПН України

ЗНАННЯ В КОНТЕКСТАХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ СМИСЛІВ

Розвиток суспільства впродовж всього періоду його становлення супроводжувався зростанням знання. Воно постійно накопичувалося, розповсюджувалося, передавалося новим поколінням. Спочатку за допомогою звичаїв, норм, правил, традицій, а пізніше – через систему освітніх закладів, які стають найважливішим шляхом ретрансляції знань. Осмислення практичного досвіду сформувало способи ефективного застосування знання, можливості передавати його іншим людям. Як продукт пізнавальної діяльності, знання з часом набуває самостійного існування. Соціокультурний та економічний досвід показав, що виробництво, обмін, поширення і використання знання виступають основою інноваційного розвитку.

В соціокультурних формах існування знання можна виокремити дві його різновидності об'єктивації: *реальну* і *символічну*. В першій, реальній, знання об'єктивується в адміністративних, технічних, культурних спорудах і засобах, в результатах виробничої діяльності, в матеріальних продуктах праці. Все це реальна, створена людиною, опредметнена їх діяльністю сила знання.

Друга форма – символічне, знакове знання. Воно одночасно виступає новою формою трансляції досягнень культури і науки насамперед за допомогою тиражування, поряд з літературними, мистецькими пам'ятками, наукових робіт. Саме вони забезпечують збереження в «пам'яті» людства досягнутих результатів теоретичних і практичних знань.

Поряд з цим не менш важливою формою об'єктивації знання є суб'єкт пізнання і діяльності як суспільно-історична істота. Інтеріоризуючи досягнутий рівень знання, він перетворює його характеристики в свої власні здібності, тим самим освоюючи предмет культури і об'єкт пізнання. В результаті суб'єкт перетворює його об'єктивні характеристики в свій здобуток, свою професійність, компетентність, талант, глибину, силу мислення тощо. Особисте знання, здібності суб'єкта як його носія сформовані в соціально-культурному, науковому спілкуванні, і сам суб'єкт є його результатом.

В епістемологічному контексті знання постає результатом практичного досвіду і наукових досліджень, присвячених «вивченню взаємовідносин, які

поєднують когнітивні процеси і духовні продукти з соціальними процесами, соціально-культурною структурою» [3, р. 5]. По своїй суті знання виявляє і опосередковує зв'язки між соціальними процесами, з одного боку, і певними формами та епістемологічним змістом знання, з іншого. Такий соціально-когнітивний підхід до феноменів знання поєднується з політологією, соціологією, природничою наукою і, звичайно, економікою, виявляючи значно більш тісний зв'язок порівняно, наприклад, з філософією, релігією чи етикою.

В процесі свого розвитку знання постійно прагнуло укорінити себе в концептуальному ядрі різних наукових течій, теорій і концепцій, як природничих, так і гуманітарних. Ця спрямованість знання знайшла свій вираз не лише в постпозитивізмі, економічній теорії, філософії науки, але і в дослідженнях духовно-культурного життя. Вивчення останніх продуктивно проводилися в рамках соціології знання, широко використовуючи поняття, напрацьовані філософією і методологією науки.

В процесі еволюції пізнання кожна з наукових, філософських, методологічних традицій та орієнтацій передбачала специфічне бачення соціальної реальності у всіх її аспектах – економічному, політичному, культурному, їх взаємозв'язків з ціннісними орієнтаціями суспільства і людини. А тому по-різному визначала об'єкт дослідження, орієнтувала на різні методи його аналізу. Наприклад, неопозитивістська лінія пізнання робила акцент на «об'єктивних», «точних», «кількісних» методах виміру і пояснення знання, феноменологічна орієнтація – на «методах розуміння» та «герменевтичній інтерпретації знання» [1].

Аналізуючи феномен знання, видатний філософ *М. Шелер* всі його форми (економіку, політику, релігію, історію, позитивну науку тощо) розглядає під кутом зору практичного життя суспільства. На його думку, все знання, всі його форми насамперед пов'язані із соціальною структурою суспільства. «Соціальний характер кожного знання, всіх форм думки, споглядання, пізнання, – зазначає мислитель, – є незаперечним; правда, не зміст кожного знання і ще в меншій мірі його предметність обумовлені соціологічно, а вибір предметів знання обумовлений домінуючими перспективами соціальних інтересів, а також форми духовних актів, в яких реалізується знання, необхідним чином обумовлені структурою суспільства» [2, с. 19].

В контексті соціально-філософської пізнавальної традиції підкреслюється, що соціокультурна реальність розглядається в концепції соціології знання як динамічна цілісність в процесі її історичного розвитку, в мінливість існування якої «вплетене» в якості важливого моменту духовне життя. Історизм визначає онтологічні схеми та епістемологічні процедури пояснення знання в різноманітності його форм. Одночасно цей підхід веде за собою «культурно-історичний релятивізм», відмову від виявлення «надісторичної, надситуаційної значущості достовірного знання, прагнення обмежити смислові структури наукового знання тими історичними рамками, в яких вони виникли і функціонують. Перетворюючи їх (і особливо істину) в момент соціокультурної динаміки, соціологія знання не може пояснити, чому ж істинне знання може сприйматися як істинне, достовірне в інших соціокультурних ситуаціях» [1, с. 307].

Подальший процес розвитку знання виокремив ряд нових підходів до його розуміння. Так, польський вчений *Флоріан Знанецький* пов'язує знання і його майбутнє з аналізом дослідницьких груп, ціннісних орієнтацій і статусу вчених [4, с. 10-11]. З точки зору польського дослідника, знання – це сукупний результат специфічної культурної, пізнавальної діяльності людей, насамперед вчених, які вступають у взаємодію один з одним. Тим самим знання стає не лише результатом, але й умовою діяльності і взаємодії вчених, тих особистостей, які продукують, генерують і культивують знання.

Новий поворот в розгляді науки і власне наукового знання під соціальним кутом зору пов'язаний з роботами *Джона Д. Бернала*, відомого англійського вченого і суспільного діяча. На відміну від соціології знання, яка робила акцент на соціокультурній обумовленості когнітивних процесів, *Джон Бернал* прагне підкреслити соціальну і технічну значущість наукового знання. А також продуктивність застосування його результатів до соціальної, культурної, політичної та економічної практики. Пов'язуючи генезу і розвиток науки з розвитком економіки, *Джон Бернал* виокремлює три етапи в історії їх взаємовідношення. Перший період (XVII ст.) характеризується розвитком механіки і астрономії під впливом потреб епохи меркантилізму, розвитку мануфактури і великих географічних відкриттів. Другий період, кульмінація якого приходить на кінець XVIII століття, пов'язаний із Першою промисловою революцією, обумовленою формуванням ринкової економіки. З кінця XIX століття починається новий період розвитку наукового знання, пов'язаний з бурхливим розвитком економіки, що потребувала нових джерел енергії, нових технологій. Результатом всього цього розвитку стала всеоб'ємна наукова революція XX століття [1].

Аналіз розвитку знання у вказані періоди ставить проблему виокремлення особливого знання, відмінного від загальних визначень, яким постає економічне знання.

Список використаних джерел

1. Огурцов А.П. Философия науки: двадцатый век: Концепции и проблемы: В 3 частях. Часть первая: Философия науки: исследовательские программы. С.-Петербург: Изд. дом «Мирь», 2011. 503 с.
2. *Scheler M.* Die Wissensformen und die Gesellschaft: Probleme einer Soziologie des Wissens. Gesammelte Werke. Bern; München, 1970. Bd. 8. S. 19.
3. The sociology of knowledge: A reader / Ed. J.E. Curtis, J.W. Petras. N.Y.; Washington (D.C.), 1970.
4. *Znaniecki F.* The social role of the man of knowledge / F. Znaniecki. – New York, 1967. – Pp. 10–11.

Цибра Микола Федорович (м. Одеса) – доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ДЕЩО ПРО НОВУ МЕТОДОЛОГІЮ В НАУКОВОМУ ПІЗНАННІ

Картина багатомірного світу це не повернення до класичного плюралізму. В багатомірній картині суспільної системи такі її частини як культура, наука, економіка, політика, тощо — не менше цілого, а швидше рівнопорядкові, рівносильні. Іншими словами багатомірність — це не відношення між суспільною системою та її поодинокими сферами, рівнями, підсистемами і не відношення між структурами, одна з яких визначається базовою, первісною, фундаментальною, а відношення, яке розвивається на більш глибокому рівні, між структурами, кожна з яких є рівноцінним індивідуальним виміром того суспільного цілого, яке їх поєднує. Наука про виняткові процеси, що саморозвиваються, самоорганізуються — синергетика — зародилась в сфері природознавства в кінці 60-х років. Поступово вона прокладає собі шлях в методологію суспільних наук. В філософських працях зараз використовуються екзотичні поняття неврівноваженості, нестабільності, біфуркації, фазових переходів, нелінійності, малих впливів, аттракторів, та деяких інших, що складають ядро понятійного апарату теорії самоорганізації, т.т. синергетики. Синергетика сьогодні виступає як нове світосприйняття, світобачення, що докорінним чином змінює розуміння необхідного, закономірного, детермінованого і випадкового в самих основах світобудови. По-новому тлумачаться причини та форми розвитку історичних процесів в економічній, політико-соціальной та інших сферах людської діяльності. Виникає нове розуміння випадку, як самостійного фактора біологічної та соціальной еволюції, визнання його ролі в процесах, що самоорганізуються.

«Детермінізм, — пише один із засновників синергетичного світосприйняття що уявлявся неминучим наслідком раціональної моделі динаміки, зводиться зараз до властивості, що проявляється лише в окремих випадках» [3].

Випадкове старанно викидалось з наукових теорій. Воно вважалось другорядним, побічним, не маючим принципового значення фактором. Існувало переконання, що випадковості ніяк не впливають, забуваються, стираються, не залишають сліду в загальному потоціподій природи, науки, культури. А світ, в якому ми живемо, розглядався як незалежний ні від мікрофлуктуацій на нижчих рівнях буття, ні від малих впливів космосу. Доволі міцно вкорінений міф про те, що одиничне людське зусилля не може мати видимого впливу на хід історії, що діяльність кожної окремої людини несуттєва для макросоціальних процесів, кажуть, один в полі не воїн. Нерівноважність та нестійкість сприймалися з позицій класичного раціоналізму як прикрі неприємності, які повинні бути подоланими. Це дещо негативне, руйнівне, що збивало зі шляху, з вірної траєкторії розвиток як поступальний, без альтернатив.

Вважалось, що пройдене має лише історичний інтерес. Якщо і є повернення до старого, то воно являє собою діалектичне зняття попереднього рівня і має нову основу. Якщо і є альтернативи, то вони всього-на-всього лише випадкові відхилення від магістральної течії, підкоряються їй, і визначаються об'єктивними законами універсума.

Картина світу, що змальовується класичним розумом, це світ жорстко пов'язаний причинно-наслідковими зв'язками. Причинні зв'язки мають лінійний характер і по них може бути прораховане необмежено і минуле і майбутнє. Сьогоднішнє визначається минулим, а майбутнє сьогоднішнім і минулим. Один з пануючих і сьогодні міфів лінійного мислення це уявлення про те, що процеси бурхливого росту (народонаселення, знання, «економічного чуда») відбуваються по експоненті. Але на практиці більшість таких процесів відбуваються не по експоненті, а в так званому режимі з загостреннями, коли взяті величини хоча б частину часу змінюються по закону необмеженого росту за кінцевий час. Синергетика вражає незвичайними ідеями і уявленнями.

1. Стає очевидним, що складноорганізованим системам неможливо нав'язувати шляхи їх розвитку. Скоріше необхідно зрозуміти як допомогти власним тенденціям розвитку, як виводити системи на ці шляхи. В найбільш загальному плані важливо зрозуміти закони сумісного життя природи і суспільства, їх коеволюції.

2. Синергетика демонструє нам, яким чином і чому хаос може виступати в якості творчого начала, конструктивного механізму еволюції, коли з хаосу власними силами може розвинути нову організація. Через хаос здійснюється зв'язок різних рівнів організації. В відповідні моменти — моменти нестійкості — малі збурення, флуктуації можуть розростатись до макроструктури, із цього загального уявлення витікає, що зусилля, дії окремої людини не марні, вони далеко не завжди повністю нівелюються в загальному руслі соціуму. В особливих станах нестійкості соціального середовища, в якому діють окремі індивіди, може впливати на макросоціальні процеси. Звідси виникає необхідність усвідомлення кожним відповідальності за долю системи, суспільства.

3. Синергетика засвідчує, що для складних систем існує, як правило, декілька альтернативних шляхів розвитку, а не один еволюційний шлях. Відсутність жорсткої приреченості звужує основу для позиції песимізму есхатологічного міркування. Шляхів еволюції багато, але з їх вибором в точках гілкування (точки біфуркації), т.т. на визначальних стадіях еволюції проявляє себе деяка приреченість розгортання процесів. Теперішній стан системи визначається не тільки її минулим, її історією, але й будується із майбутнього, в відповідності з майбутнім порядком. Відносно людини, то саме усвідомлені та приховані позасвідомі установки визначають її поведінку зараз.

4. Синергетика відкриває нові принципи суперпозиції, збирання складного еволюційного цілого із частин, побудову складних, прогресуючих структур із простих. Поєднання структур не зводиться до їх простого поєднання: має місце перекриття сфер локалізації структур з дефектом енергії. Ціле вже не рівне сумі частин. Взагалі кажучи, воно не більше і не менше суми частин, воно якісно інше. Таке розуміння загальних принципів організації

еволюційного цілого має велике значення для вироблення вірних підходів до побудови складних соціальних геополітичних цілісностей, до поєднання країн, що знаходяться на різних рівнях розвитку, в світове співтовариство.

5. Синергетика дає знання про те, як слід оперувати зі складними системами і як ефективно керувати ними. Виявляється, головна сила, а вірна топологічна конфігурація, архітектура впливає на склану систему. Малі, але вірно організовані резонансні дії на складні системи дуже ефективні. Ця властивість була підмічена ще Лао-цзи: слабе перемагає сильне, м'яке перемагає тверде, тихе перемагає гучне і т.п.

6. Синергетика розкриває закономірності і умови протікання швидких лавиноподібних процесів і процесів нелінійного, самостимулюючого росту. Важливо зрозуміти, як можна ініціювати такого роду процеси в відкритих нелінійних середовищах, наприклад в економіці, і які існують вимоги, що дозволяють уникнути можливого розпаду складних структур поблизу моментів максимального розвитку.

Як відомо, в людському організмі біля 600 локальних точок, куди можна вводити голки (голкутерапія), розраховуючи на сприятливі зміни в організмі. В суспільній системі їх набагато більше, але, між іншим, і вони можуть бути локалізовані і задіяні. Якщо в комплексі розглянути методологічні можливості синергетики, в приміненні до аналізу суспільного життя, то можливості надзвичайні, майбутнє за нею. Поняття багатоваріантності розвитку має декілька значень: а) вибір одного варіанту з потенційно існуючих в умовний історичний період; б) реалізація нерівних варіантів розвитку суспільства одного й того ж типу в різних умовах; в) наявність в плинні розвитку якісно неоднорідних прошарків, що мають тенденцію рухатись паралельно, або в різних напрямках

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. История и синергетика. Методология исследования. М. : КолКнига. 2005, 184 с.
2. Князева В.Н., КурдюмовС.П. Словник синергетики. СПб : Алетейя. 2002. 414 с.
3. Пригожин И. Переоткрытие времени. *Вопросы философии*. 1989. № 8. С. 4.
4. Хакен Г. Синергетика. М. : Мир. 1980. 406 с.

СЕКЦІЯ № 2 ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Аксьонова Віра Ігорівна (м.Кропивницький) – доктор філософських наук, доцент кафедри професійної педагогіки та соціально-гуманітарних наук Льотної академії національного авіаційного університету

Атаєв М., курсант гр. 184U IV курсу факультету льотної експлуатації та обслуговування повітряного руху Льотної академії національного авіаційного університету

ДУХ АНТРОПОЦЕНТРИЧНОЇ ФАЗИ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: ПІЗНАННЯ ФЕНОМЕНУ «КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА»

Гуманітарне пізнання антропоцентричної фази цивілізації через феномен «кризового суспільства» номінує постнекласичні сценарії оптимізації історичних парадоксів. Філософія принципів саморегулятивності людини, що онтологічне сполучені духовною елітою, відтворює дух свободи, зміцнює європейську цивілізаційність позиції соціальних акторів. Критичний розгляд змагання моделей розвитку українського суспільства і стратегій, які запроваджені для вирішення проблем збереження цивілізованості держави, соціуму, людини, пов'язані навіть із військовим захистом гідності історичної нації та надією на щасливе майбутнє всіх складових молодого демократичного суспільства. На шляхах оптимізації діє дух актуалізації онтологом процесу соціокультурних змін. Націотворення тоді трансцендує дії філософів і політиків стосовно захисту історичності нашого народу, який попри гібридних ускладнень, спроб анексії Криму і Донбасу може вивести власну «стежку» у здійсненні соборності держави у душі демократично - патріотичних перетворень.

Модель оптимальної європейської демократії, завдяки системному підходу до інформаційних проблем європейського простору, відтворює адекват політичній нації. Дух надії виникає в суспільстві, яке намагається поступово опанувати критеріями «еталонної цивілізації». Якщо дивитись на зміни, що супроводжують сучасний розпад неосталінізму, суттєво впливаючи на будь-яку глобальну чи локальну кризу етносоціальних відносин, можна побачити, що все починалось з руйнування стереотипів, створення духу гуманітарних цінностей на користь національних ідеалів. Логіка становлення політичної надії спрямована проти малоросійської меншовартості, яка, обожнюючи міфологеми про «імперську націю», котра оперує нібито субстанціальними поняттями, такими як «національне життя», «історичний час», «історичний етнос», але відкидає їх врешті – решт на «трансцендентне узбіччя». Дух соціокультурного простору в європейському вимірі є не стільки сукупність філософських ідеалів, скільки антропоцентризму гуманітарних цінностей, це базова фундаментальна

властивість онтології молодої людини як ідеальної особистості.

Діалектика духу цивілізованості носіїв європейської культури в антропологічній фазі є основою не тільки професійного довголіття, а й життєвого благополуччя, навіть під час вільної чи невільної зустрічі «маленького українця» з вимогами «екстремалів кризового буття». Всі ці зміни історичного процесу призводять до того, що об'єктивно стають затребуваними такі специфічні характеристики духовності людини як шляхетність, професіоналізм, патріотизм, креативність, інформативність, віктимність громадської активності, які можуть сприяти прогресивному розвитку суспільства і особистості, збереженню вільного життя і виживанню локально - етносоціальних утворень навіть у військових умовах. Практика становлення системи європейських цінностей і соціокультурних перетворень свідчить, що коли в соціумі порушуються умови формування гармонії відносин «громадянин – держава» і послаблюється етносоціальна взаємодія, то дезорганізується і розхитується увесь державно-соціальний організм. Держава, суспільство, людина перестають бути цілісною системою, «єдиним тілом», порушуються субстанційно - кореляційні зв'язки між усіма складовими інформаційного поля, освітосферою та філософсько - інноваційною діяльністю. Але, попри негативного замовчування про суперечливий розвиток особистості і про кризовий соціум, у добу соціокультурної трансформації відзначається рельєфне зростання значення проблеми антропології гуманітарних цінностей, що полягає у розкритті громадського розуміння аспектів комунікативно-інформаційного усвідомлення сенсу діалектики поточного моменту, визначення аксіологічних вимірів інформації та інформатизації. Гуманітарна освіта, у такому разі, навіть коли дуже критикує небезпечні прояви сфери управлінської діяльності, є необхідним моментом громадських зрушень за умов глобальної кризи та потребує від людини-фахівця пошуку внутрішньої правди, і високих зразків філософської культури, одержання індивідом особливих лицарських якостей, засвоєння категорій близьких до релігійних (почуття особистої гідності, відповідальності, духу свободи, постійного самоочищення і любові до Вітчизни, до ближнього). Реформатори впевнені у тому, що метафізика історії обумовлює становлення суб'єктів євроінтеграції, а українська політична нація може цивілізовано діяти, тобто еволюційно долати кризовий стан націотворення, попри «закону штучного відтворення хаосу глобальних систем» тощо.

Філософське осмислення змісту етнонаціональних і моральних цінностей теж має важливе духовне значення, що притаманне для ефективно професійної підготовки та успішної діяльності майбутніх спеціалістів, тому що дух політичної нації ще не пронизує весь цикл навчання у середній та вищій школі, оскільки великий вплив пізнавальної і суспільної активності на стан громадян - патріотів має іноді несприйняття на рівні одинично - локального проявів філософом позитивізму та утилітаризму процесу виховання, знижуючи комунікативно - інтелектуальні критерії, щодо статусу цивілізованої особистості. Яким чином оптимізувати соціальну поведінку членів колективу в освіті та науці як у кризових ланках суспільства, так і в побутовій сфері? Тільки на основі гуманітаризації та підвищення рівня громадянської культури можна

спробувати знайти модель виходу з кризи.

Проблеми громадянської культури автор розглядає як антропологічне - комунікативне цілісне втілення духовних ідеалів сучасного розвитку світу, що якісно впливає на моральні чесноти цивілізаційного втілення філософом освіти, зокрема у пошуках алгоритму соціальної надійності захисників реформування зразків високотехнологічної професійної діяльності. Антропологізація має насамперед встановлену практикою мету України - на рівних конкурувати з високорозвиненими країнами та, відповідно до неї, поступово розвиватися за циклом еволюційного становлення цивілізаційних важелів буття, вплинувши на досягнення оптимального рівня найвищого розвитку культури та мистецтва. Тоді дух антропологізму стимулює всі існуючі у цивілізованій людині соціокультурні можливості, які закладені власною політичною нацією. Громадянське суспільство поступово реалізує свій духовний потенціал, нарешті на зламі ХХ-ХХІ століть, долає деякі бюрократичні перешкоди, часто - густо маючи обмежений доступ до субстанційного впливу носіїв цивілізаційне - патріотичних сил, без чого не можлива подальша еволюція софократії, людини та демократичного суспільства. За традицією, означену добу розвитку антропологізації громадянської культури, автор розглядає як «стадію цивілізаційного розквіту» українського суспільства.

Відмітимо у висновку, що у суспільстві діють певні закони функціонування культури, що формують дух цивілізованої людини, особливо в умовах кризового суспільства:

1. Закон єдності та своєрідності культури. Культура – сукупне колективне надбання людства. Усі культури всіх народів внутрішньо єдині і одночасно - самобутні та унікальні.

2. Закон наступності в розвитку культури. Культура – це історично успадкований досвід поколінь. Там, де немає наступності, немає культури.

3. Закон переривчатості та безперервності розвитку культури. У зв'язку зі зміною епох (формацій, цивілізацій) відбувається зміна типів культур – так з'являється переривчастість. Однак, ця переривчастість носить відносний характер, на відміну від абсолютного характеру безперервності.

4. Закон взаємодії і співробітництва культур.

Виходячи з цих законів функціонування культури, ми можемо відзначити, що розвиток культури тісно пов'язаний з розвитком людини, особливо в умовах «кризового часу». Чим динамічніше розвивається культура, тим швидше людина знайде себе в житті, тому що культура відкриває нові обрії, нові ідеї, нові можливості, нові реальності. Між людиною і культурою існує нерозривний зв'язок, що не є підвладним будь - яким деструктивним процесам.

В гуманітарних науках новітнього часу через феномен «кризового суспільства» визначаються такі закономірності антропоцентричної фази цивілізації:

1. Іде еволюційний розвиток творчих антропологічних цінностей постнекласично - метафізичного контексту буття, скоординовані та інтегровані у синкретичну цілісність екзистенціали концептів метафізики свободи «нового дискурсу» та систематизовані критерії етносоціального пізнання, що виявляють

зміст духовної синергії, як системоутворюючого концепту цивілізованого імперативного відтворення української ідеї.

2. Розширено поле рефлексії метафізики свободи, завдяки предметному розгляду проявів моральності патріотів, як проблемного виявлення ціннісно-сислового модусу національної ідеї, що дозволяє провести критичний аналіз етичних можливостей, як каналу вільного відтворення філософської рефлексії, зокрема для трансляції екологічних цінностей в соціокультурному просторі націотворення.

3. Узагальнено специфіку системних засобів і методів освітнього розкриття сутності феномену національної свободи, виявивши багатогранний контекст поняття «пасіонарний імператив», що сприяє всебічності та конкретності дослідження проблеми «протиріч та особливостей напрямків боротьби за свободу українського націотворення» в якісно зміненому геополітичному, екологічному, соціокультурному і моральному середовищі. Реалізація чинників ноосферно - екологічної саморегуляції пов'язана з перспективами відродження європейського рівня соціокультурних цінностей етносоціальної свідомості, що наближає час історичного компромісу пасіонарних еліт.

4. Доведено положення про трансцендентний вимір єдності офіційної та опозиційної діяльності «партії влади», що виявляє характер впливу носіїв «історичної харизматичності» на соціокультурну перспективу, виявивши тимчасову обмеженість дій прихильників націонал-нігілізму, зокрема «малоросійської меншовартості». Така позиція може бути еволюційне перебореною через відродження соціальних форм свободи історичної нації та громадянського суспільства.

5. Определена категория «национальная идея», благодаря чему общество адекватно реагирует на знаковую ограниченность «примусовой гибридизации» на пострадянском пространстве, поскольку «войовничее змагання сусідів» є застарілою формою імперської українофобії, варварського насилля, що гальмує європейський шлях розвитку. Оптимальним є шлях досягнення ідеалів «сім'ї великій, вільній, новій» (Великий Кобзар).

6. Виявлено те, що міжкультурна комунікація як атрибут соціокультурної життєдіяльності суспільства дозволяє еволюційне подолати екзистенційну ситуацію відчуження звичайної людини у суверенному суспільстві. Показано наскільки гріховні прояви дії «природофобів», також і те, що можна їх нейтралізувати за рахунок жорсткого обмеження суперцентралізації влади та регіонального «бюрократичного зволікання» з якісним оновленням кризового соціуму, оскільки патріотичний рух якісно відновлює цивілізаційну єдність політичної нації - історичного народу України як на Сході, так і на Заході.

Список використаних джерел

1. Аксьонова В.І. Міжкультурна комунікація як атрибут соціокультурної життєдіяльності суспільства. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: Зб. наук. пр. за ред. проф. Воронкової В.Г. Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2011. Вип.45. С.128-141.

2. Аксьонова В. І., Скловський І. З. Гуманістичний контекст соціокультурного простору України. *Наукове пізнання: методологія та технологія*. Наук. журн. 2015. №2 (35). С.12 -16.

3. Атаманюк З.М. Український контекст свободи особистості як цінності сучасного українського суспільства. *Матеріали V Всеукраїнської інтернет-конференції* 12-13 травня 2017 р. Освіта та соціалізація особистості. Одеса, Запоріжжя: ДЗ «ПНПУ» - КПУ, 2017. С.12-13.

4. Бердяев Н.А. Человек и машина (проблема социологии и метафизики техники). *Вопросы философии*. 1989. №2. С. 147-162.

5. Борінштейн Є.Р. Соціокультурна толерантність у сучасному українському суспільстві. *Глобальні проблеми сучасності у контексті історико-філософського знання*. Одеса: ДЗ «ПНПУ імені К.Д.Ушинського», 2016. С.13- 27.

Бальбуза Олена Миколаївна (м.Одеса) – PhD психології, методист Одеського обласного ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Війна, Росії проти України, яка сьогодні відбувається, демонструє нам використання поєднання класичних методів ведення бойових дій, а саме: партизанські дії, диверсійні групи, тероризм, інформаційна війна та кібервійною і спрямована на досягнення раптовості, перехоплення ініціативи, дестабілізація населення та військових. здобуття й психологічної переваги. Саме тому сьогодні стають актуальними питання психологічної підтримки військовослужбовців.

Науково-теоретичною основою організації й проведення психологічної роботи у Збройних Силах (ЗС) та інших військових формуваннях України є військова психологія, що узагальнює й конкретизує зміст інших галузей психології стосовно до умов військової діяльності.

Психологічна робота є найважливішим елементом системи морально-психологічного забезпечення різних аспектів життєдіяльності військовослужбовців і здійснюється на оперативному і тактичному організаційних рівнях.

Питання підготовки кадрів для структур соціально-психологічної служби (СПС), структур виховної роботи (ВР) ЗС України знайшли часткове висвітлення в дослідженнях В. Баранівського, В. Безбаха, М. Ковтуна, В. Марценківського, М. Нецадима, О. Поповича, О. Пошедіна, Я. Романовського, І. Сокаля. Окремі аспекти підготовки офіцерів структур СПС (ВР) відтворені в дослідженні автора [4].

У розвиток військово-психологічного знання зробили вагомий внесок українські вчені. Готовність особистості до діяльності в особливих умовах і

психологічне забезпечення бойової діяльності військовослужбовців вивчали М. Корольчук, В. Крайнюк, Є. Потапчук, В. Стасюк, та ін.

Питання організації підготовки кадрів військових психологів висвітлив у своїй статті А.О. Кобзар [5]

Дослідженнями бойового стресу знаходимо у роботах О. Блінова, О. Тімченка, Ю. Широбокова, К. Кравченко, О. Тімченко, Ю. Широбоков [5, 6].

О. Блінов розглядає психологічна структура організації життєдіяльності Збройних сил [2].

Вчені В. Осьодло, С. Грилюк, Л. Тютюнник розглядали: «проблеми у сфері психологічного забезпечення військово-професійної діяльності особового складу Збройних Сил України та визначили основні змістові елементи психологічного забезпечення у Збройних силах, які включають моніторинг, аналіз, оцінку та прогнозування негативних чинників і станів військовослужбовців; підтримання й розвиток психологічної стійкості; організацію психологічного відбору фахівців» [7].

Провівши теоретичний аналіз наявних наукових досліджень постає питання розгляду сучасного стану системи психологічного забезпечення в ЗС України та формулювання наступних кроків щодо її вдосконалення.

На сьогоднішній день, можемо відмітити значний розвиток психологічної служби Збройних Сил України, введення штатних посад військових (практичних) психологів, відкриттям центрів психологічної допомоги, до реабілітації військовослужбовців залучають, як штатних психологів так і приватні центри реабілітації, все більше відкривається науково-дослідницьких центрів, які займаються дослідженнями ефективного використання потенціалу психології у Збройних Силах

Метою діяльності психологічної служби у Збройних Сил є надання психологічної допомоги та підтримки військовослужбовцям, які мають потребу у такій підтримці. До основних видів діяльності військового психолога належать: психологічне консультування, психотерапію й психокорекцію. [1]

Зараз коли бойові дії це не теоретичне поняття, а реальна ситуація ще одним не менш важливим видом діяльності є діагностування призовників та встановлення їх психологічного стану та готовності до бойових дій, готовність до використання зброї та виявлення «групи ризику».

Психологічна робота з військовослужбовцями спрямована на виконання службово-бойових завдань, забезпечення бойової готовності Збройних Сил та вирішення конкретних проблем, що мають негативний психологічний вплив на бойові можливості особового складу його психічне самопочуття й ефективність військової діяльності. Проблеми з якими найчастіше зустрічаються психологи, це особистісні проблеми, колективно-групові проблеми, діяльнісні проблеми [3].

Зміст психологічної роботи у Збройних Силах зводиться до двох основних напрямків: удосконалення психологічних умов, що впливають на психіку військовослужбовців та формування й розвитку індивідуальних і групових психічних утворень, що є найважливішим фактором підвищення ефективності функціонування людини в різних видах військової діяльності. [1]

Крім того починаючи з 2020 року у Збройних Силах України запроваджено роботу пунктів психологічної допомоги військових частин.

Завданням цих пунктів є проведення декомпресія зі всіма військовослужбовцями військових частин, які виконували бойові завдання, як первинної форми психологічної реабілітації. Основною метою здійснення декомпресії є послідовне переключення механізмів реагування військово службовців в бойових умовах та соціально-психологічна адаптація до мирних умов життєдіяльності.

Висновки. Провівши теоретичний аналіз ми можемо зазначити що сьогодні ми спостерігаємо стрімкий розвиток психологічної служби ЗСУ. Основні зусилля психологічної підтримки спрямовані на комплектування Збройних Сил України психологічно готовим персоналом, формування, підтримання та поновлення його психологічної стійкості, надання високоякісної і ефективної психологічної допомоги, збереження психічного здоров'я військовослужбовців.

Але не дивлячись на це існують певні проблеми у кадровому складі, та організації діяльності психологічної служби та підвищення кваліфікації військових психологів.

Список використаних джерел

1. Актуальні проблеми психогігієни та психопрофілактики у військових частинах та підрозділах: Метод. посібник. – Одеса: ВКФ “Друк”, 1998. – 107 с.
2. Блінов О. А. // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. Збірник наукових праць. Чернівці «Рута», 2007. – Вип. 327. – С. 18–23.
3. Говоруха В.В., Іллюк О.О. Морально-психологічне забезпечення службово-бойової діяльності внутрішніх військ МВС України: Навчальний посібник. – Харків: ВІ ВВ МВС України, 2000. – 280 с.
4. Кобзар А. О. Деякі аспекти підготовки кадрів для виховних структур Збройних Сил України (1991–2003 рр.) / А. О. Кобзар // Труди університету: зб. наук. праць. – 2013. – № 2 (116). – С. 227
5. Кобзар А.О. Із історії підготовки військових психологів./Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки./ Київський національний університет імені Тараса Шевченка- 2015 №4 (29)
6. Кравченко К.О., Тімченко О.В., Ширококов Ю.М. Соціально-психологічні детермінанти виникнення бойового стресу у військовослужбовців – учасників антитерористичної операції : монографія. Харків : Вид-во НУЦЗУ, 2017. 256 с
7. Осьодло В. І., Грилюк С. М., Тютюнник Л. Л. Сучасний стан і перспективи психологічного забезпечення в збройних силах України: Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права /ПСИХОЛОГІЯ № 1 (2021)

Бутенко Елеонора Геннадіївна – аспірантка І курсу заочної форми навчання кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»

АРХЕТИПИ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Архетипи - це архаїчні культурні прототипи, які пов'язані не «речовим» світом, світом артефактів, і в той же час зберегли своє значення і сенс в нормативно-ціннісному просторі сучасної (національної) культури, тобто з них все починалося і на них спирається сучасність. Архетипи - не є явними самі по собі, вони проявляються у свідомості наслідками самих себе, в якості архетипових образів та ідей. Це тільки з людьми, але і з професорколективні універсальні патерни (моделі), або мотиви, що виникають з колективного несвідомого і які є основним змістом релігій, міфологій, легенд і казок. У індивіда архетипи з'являються у сновидіннях і мареннях.

Виявляючись у людській свідомості через образ та символ, архетипічні образи здатні відроджувати глибинні прошаркисвідомості, так як джерело архетипічних образів у міфах і легендах кожного народу, фольклорі та його традиціях. В умовах глобалізації сучасного світу кардинально постають питання щодо збереження духовного потенціалу і окремої особистості, й кожної національної спільноти.

Таким чином, опиняючись перед можливістю багатовимірного визначення творчої особистості, поставив її в ряд людей з різними темпераментами й особистісними характеристиками (К. Г. Юнг), чи людей з різними рівнями співвідношень логічного та інтуїтивного підходу до дійсності (А. Лазурский), чи людей з різним ступенем схильності до аналізу чи синтезу (И. Павлов). В цьому випадку євизначення творчої особистості, поставив її в ряд людей з різними темпераментами й особистісними характеристиками (К. Г. Юнг), чи людей з різними рівнями співвідношень логічного та інтуїтивного підходу до дійсності (А. Лазурский), чи людей з різним ступенем схильності до аналізу чи синтезу (И. Павлов). В цьому випадку єнеобхідність поєднання як умога більшої кількості параметрів для досягнення глибини в розумінні художника як особистості.

Вичерпного визначення художнього таланту у науковій літературі не існує. Адже митці різняться у своїх сужденнях об ознакахталанту — у різні епохи і у різних видах мистецтва вони далеко не однозначні.

Принципова невоплотимість генія призводить до думки про те, що в мистецтві з його фізичною самореалізацією може існувати тільки талант. Особливе місце у вивченні таланту займає позиція деяких вчених, яка встановлює анологію таланту й психичних відхилень. Середхарактеристик художника особливу увагу привертає проблема особистісних стимулів, обумовлюючих розвиток і реалізацію творчого потенціалу.

Античний погляд на художника характеризував життєву значущість людини, що творить заради наслоди. Саме насолода, яку відчуває митець

упроцесі творчості, є одним з його важливіших стимулів.

У ХХ сторіччі стало характерно посилення тенденції соціалізованого підходу до творчої особистості.

Отже, особливе значення надається тій активності, з якою відбувається самоактуалізація художника. Естетична думка (у М. Бахтина), пропонує визначення таланту, будує його увагу до тих же параметрів: талант це активна індивідуальність бачення і оформлення.

Архетипи у художній творчості є духовним здобутком та культурною спадщиною народу, який проживає на Україні і за її межами. Те, що зображено на полотні, несе інформацію, яка передається з покоління в покоління через орнамент, образ, символ і людина може зрозуміти це на інтуїтивному рівні.

Отже, семантична мова українського мистецтва спирається на багатий духовний і художній досвід, що нашаровувався віками і є синтезом автентичних та запозичених традицій, містить елементи і транскультурної, і локальної символіки. Найдавніші символи не втрачають свого первісного значення, а модифікуються згідно з вимогами часу й залишаються на рівні архетипу в свідомості та підсвідомості особистості як ретранслятори вічних цінностей людства.

Список використаних джерел

1. Плахтій Т. П. Архетипні образи в польській пасхальній драмі / Т. П. Плахтій // Вісник ЗНУ (Серія “Філологічні науки”). – 2004. – № 3. – С. 165–170.
2. Пономаренко О. Оновлюючи світ і душу : [архетипи вогню й води в міфопоетиці Тараса Шевченка] / О. Пономаренко // Українська мова в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2005. – № 9–10. – С. 164–173.
3. Свечникова Е. Врожденное знание : [учение К. Г. Юнга об архетипах] / Е. Свечникова // Аспирант и соискатель. – 2003. – № 6. – С. 66–68.
4. Слухай Н. Архетипи в неосаяжності Шевченкового космосу / Н. Слухай // Слово і Час. – 1999. – № 3. – С. 6–11.
5. Філософський енциклопедичний словник : [довідкове видання] / [ред. кол. В. І. Шинкарук, Є. К. Бистрицький, М. О. Булатов, А. Т. Ішмуратов та ін.]. – К. : Абрис, 2002. – 746 с. – (НАН України : Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди ; Б-ка державного фонду фундаментальних досліджень).
6. Хализев В. Е. Теория литературы : учебник / В. Е. Хализев. – [4-е изд., испр. и доп.]. – М. : Высшая школа, 2007. – 405, [1] с.
7. Шестопалова Т. Кореляція понять “архетипний образ-міфологема-символ-міф” (на прикладі поезії П. Тичини) / Т. Шестопалова // Наукові записки / [упор. В. П. Моренець]. – К. : Національний університет “Києво-Могилянська академія”, 1999. – Т. 17. – С. 37–41. – (Філологічні науки).
8. Юнг К.-Г. Об отношении аналитической психологии к поэзии / К.-Г. Юнг // Юнг К.-Г., Нойманн Э. Психоанализ и искусство / [отв. ред. С. Л. Удовик ; пер. с англ. Г. Бутузов (К.-Г. Юнг), О. Чистяков (Э. Нойманн)]. – М. : REFL-book ; К. : Ваклер, 1996. – С. 9–29. – (Серия “Актуальная психология”).
9. Какабадзе В. Л. Теоретические проблемы глубинной психологии / В. Л. Какабадзе // АН СССР Ин-т психологии им. Д. Н. Узнадзе. — Тбилиси : Мецниереба, 1982. — 184 с.
10. Кримський С. Б. Архетипи Української культури / С. Б. Кримський //

***Врайт Галина Яківна** (Одеса) – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,*

***Паришина Анастасія Павлівна** – (м. Одеса) студентка 4-го курсу спеціальності менеджмент соціокультурної діяльності, соціально-гуманітарного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».*

КУЛЬТУРА ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Друга світова війна та російсько-українська війна були і є серйозним екзаменом для української культури. Перед освітою, наукою, літературою, мистецтвом, ЗМІ стоять складні й відповідальні завдання.

Друга світова війна вплинула на всі суспільні процеси, негативного впливу зазнало не тільки повсякденне життя осіб, але й суттєві зміни відбулись у сфері культури.

Мистецькі установи, заклади освіти, архіви, музеї разом із персоналом підпадали під евакуацію до Казахстану, Туркменії і т. д. Чимало діячів культури потрапили на фронт.

Щодо наукового потенціалу, то всі зусилля були направлені на задоволення воєнних потреб. Як відомо, то під час Другої світової війни на базі Академії наук УРСР створили Науково-технічний комітет на чолі з Олександром Богомольцем. Створювали препарати для лікування ран та кісток, тобто плідна праця проводилась для воєнних потреб. Українські науковці, які були евакуйовані, плідно працювали навіть за тисячі кілометрів від Батьківщини [2].

На жаль, чимало культурних організацій залишились в містах, що були захоплені ворогом. Праця наших науковців використовувалась для потреб Третього Рейху, музейні установи працювали для задоволення естетичних і пізнавальних потреб окупантів. Тому наукова та культурна діяльність мали обмежені можливості.

На жаль, без втрат культурної спадщини не обійшлося. За доволі приблизними підрахунками, окупаційні війська знищили на території УРСР або вивезли з неї до Третього рейху понад 500 тис. музейних експонатів, 51 млн книжок, серед яких із зібрань Бібліотеки АН УРСР – понад 320 тис. цінних та унікальних книжок і рукописів, зокрема 5 ящиків стародруків, 20 рукописів XV–XVIII ст., рідкісні видання творів Т. Шевченка, А. Міцкевича, І. Франка; із м. Львів забрали понад 5 тис. рукописів і понад 3 тис. стародруків, 40 тис. томів різної літератури; чимало експонатів вивезли з Києво-Печерської лаври,

зокрема відділ давньої зброї (до 4 тис. зразків), оригінали актів XV–XVII ст., колекцію давніх наукових праць, нумізматичну колекцію, 46 млн архівних справ [8]. Тільки з Київського музею українського мистецтва окупанти знищили й розтягли 55 875 експонатів, що становили 91 % його фондів [4].

В післявоєнний час лише частину було знайдено і повернуто. Наприклад, з американської зони окупації до СРСР передано 543 120 об'єктів, серед яких понад 350 тис. належали Україні. Були повернуті десятки тисяч музейних експонатів, бібліотечні та архівні фонди. Частина відданих назад до СРСР українських культурних цінностей потрапила в музеї, бібліотеки й архіви РРФСР та інших республік СРСР [1].

Під час Другої світової війни фашисти пильно контролювали національне життя і слід зазначити, що українська культура і її творці працювали на максимум і все підпорядкували завданням розгрому ворога. Культура під час війни стала як зброєю під час боротьби з окупантами [5].

Сьогодні тема культури під час війни є актуальною, адже з 24-го лютого 2022-го року українці почали жити з новою реальністю. Велика кількість змушені покинути свої домівки, змінити країну проживання, а інші знаходяться в сховищах врятовуючи життя. Звикнути до такої реальності важко і навіть неможливо.

Культурні, освітні та наукові установи почали працювати дистанційно за допомогою онлайн ресурсів. Школярі та студенти відновили онлайн-навчання, адже це майбутнє нашої країни.

Також для українців відкритий безкоштовний доступ до багатьох курсів, серед яких: курси англійської мови, української, курси з отримання ІТ-професій, навчальні курси для дітей дошкільного віку.

На сьогоднішній день Україна має одного ворога, але безліч друзів. Університети багатьох країн, особливо країн-сусідів, вже пропонують свою підтримку для абітурієнтів та студентів з України, в тому числі йдеться про пільгові освітні програми. Освічені – значить сильні. А сильні завжди переможуть.

Головна мета дистанційного навчання під час війни – не засвоєння нових знань, а психологічна підтримка, спілкування, переключення уваги дітей та студентів.

Зараз ми можемо на власні очі побачити як кожне місто намагається вберегти культурну спадщину України. Наприклад, місто Львів. Для того, щоб вберегти цінні експонати від можливих бойових дій, згідно з наказом директорки департаменту з питань культури, національностей та релігій Львівської ОВА Ірини Гаврилюк, керівники музейних закладів області вжили усі необхідні заходи зі збереження предметів, які належать до Державного музейного фонду України та інших цінних експонатів. Містяни вже встигли помітити, що фонтани на площі Ринок обернуто в захисні плівки. Захисними екранами закрили унікальні вітражі Успенської церкви авторства Петра Холодного 1928-33 рр. Також було демонтовано дерев'яну скульптуру Ісуса Христа з Вірменського собору. Ця скульптура пережила жахливий час Другої світової війни. Тому частина середньовічного віваря знаходиться у сховищі [7].

Музика та образотворче мистецтво зараз має патріотичну тематику. У соцмережах, ми можемо спостерігати, що багато талановитих українців малюють, монтують відео про важкий для країни час задля того, щоб ще більше привернути увагу.

Культура єднає і надає сенсу боротьбі за спільні цінності і спадок. Для України в протистоянні з Росією велика складова перемоги - це єдність у розумінні, хто ми. І ця складова не менш важлива, ніж військова.

Список використаних джерел:

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: "Либідь", 2006. 421 с.
2. Великая Отечественная война 1941–1945: энциклопедия / за ред. Козлов М.М.; Москва: Редколлегия, 1985. 832 с.
3. Гінда В. Культура, освіта і спорт під час окупації. *Україна в Другій світовій війні: погляда з XXI століття.* / за ред. «Видавництво «Наукова думка» НАН України, Київ, 2010. С. 697-731.
4. Заболотна Т. Тематика культурного життя українського суспільства в роки другої світової війни. *Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал.* 2017. №4 (18). С. 131-143.
5. Культура України в роки війни. *Історія України (1939-2005 рр.), 11 клас:* веб-сайт. URL: <https://geomap.com.ua/uk-uh11/1073.html>
6. Себта Т.М. Архівні джерела про українські культурні цінності, вивезені нацистами в роки Другої світової війни: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / НАН України; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського/ Київ, 2000. 20 с.
7. У Львові «евакуювали» статую Христа з Вірменського собору. *Цензор.нет:* веб-сайт. URL: https://censor.net/ua/news/3322013/u_lvovi_evakuyuvaly_statuyu_hrysta_z_virmenskogo_soboru_foto

Либо Марія Володимирівна (м.Одеса) – студентка 3 року навчання за першим (бакалаврським) рівнем заочної форми навчання ОПП Культурологія соціально-гуманітарного факультету ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Науковий керівник – Самчук Лариса Сергіївна, кандидат філософських наук, викладач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Арт-менеджмент застосовує методи та процеси ділового адміністрування до світу мистецтва. Він включає ведення повсякденних ділових операцій художніх установ, як приватних, так і державних.

Робота з арт-менеджменту включає в себе такі навички:

- Некомерційне фінансування
- Збір коштів
- Зв'язки з громадськістю
- Маркетинг
- Написання гранту
- Управління мистецькими майданчиками

Мета управління мистецтвом у тому, щоб примирити обидві сторони, оскільки вони потенційно мають протилежні цілі. Перша пов'язана з практичними аспектами ведення бізнесу: раціональне управління ресурсами, утримання видатків у межах бюджету, прагнення ефективності. Остання є засобом вираження, вона містить у собі авторське бачення та емоції та не пов'язана з прибутком.

Щоб бути законним, арт-менеджмент має поважати мистецтво, не пригнічуючи творчість митця та його свободу самовираження. У мистецтва завжди має бути свобода і простір, щоб виконувати свою роль стосовно суспільства: надихати ідеї, просвітлювати, втілювати поточні проблеми та боротьбу суспільства, формувати ідентичність націй та народів, створювати культурну спадщину, яка передається наступному поколінню.

У зв'язку з тим, що однією з найважливіших функцій арт-менеджменту є управління складними культурними, художніми та освітніми процесами, з філософсько-культурологічного погляду актуальним є вивчення менеджменту мистецтва як відкритої системи та укорінених у ньому можливостей для управління особистісним, соціальним та професійним розвитком спеціаліста сфери мистецтва та художньої практики.

Сутність арт-менеджменту проявляється у процесі його функціонування. Виходячи з методологічних соціокультурних підстав арт-менеджменту, його функції є реалізацією властивостей та якостей управлінського процесу в загальній структурі суспільства, що забезпечують баланс, узгодження та підтримку розвитку художньої культури.

Менеджмент образотворчого мистецтва безпосередньо впливає на формування суспільної думки, сприяє оцінним міркуванням, формує смаки публіки, залучаючи їх у освоєння культурних цінностей. Арт-менеджмент є видом творчої та організаційно-управлінської діяльності з просування творів образотворчого мистецтва та вирішення проблем, пов'язаних з розвитком художнього ринку [2, с. 47].

Художній ринок, будучи одним із важливих елементів розвитку цивілізованого суспільства, стає прибутковою сферою економіки. Розрізняють: світовий, національний та регіональний художні ринки, кожному з яких притаманні свої особливості. Існують ринки сучасного та антикварного мистецтва, організується офіційна торгівля через галереї та магазини з оформленням угоди та проводяться неорганізовані угоди приватним чином, без відповідної реєстрації.

Арт-ринок – сектор довгострокового інвестування. Фактори привабливості арт-ринку для інвестицій – ступінь надійності вкладень та ступінь прибутковості, респектабельність інвестицій, можливість легалізації

накопичень [1, с. 280].

Отже, образотворче мистецтво безпосередньо застосовує методи менеджменту у своїй сфері. Основною метою арт-менеджменту стає розвиток та реалізація духовного потенціалу. Виходить, що мистецтво та бізнес непогано взаємодіють між собою, додаючи кожному з них переваги. У цьому й основна складність менеджменту у сфері мистецтва – культура бізнесу зливається з бізнесом культури.

Маркетинг культури дає зрозуміти, що раніше різницю між мистецтвом заради мистецтва і комерційним мистецтвом було видно неозброєним оком. Тепер відбувається багато кроскультурних процесів, і межі стираються.

Список використаних джерел

1. Безгін Г. Д. Мистецтво і ринок: Нариси. Київ : ВВП «Компас», 2005. 544 с.
2. Жуковський В. І. Структурні основи теорії образотворчого мистецтва. *Філософія та культура*. 2012. С. 45-50.

Міхальова Юлія Олександрівна (м. Одеса) – аспірантка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

Науковий керівник Лісеєнко О. В., доктор соціологічних наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

СИНЕРГЕТИЧНІ ПРОЯВИ У ПРАВОВІЙ КУЛЬТУРІ ЯК ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

В сучасних умовах набула важливого значення синергія яка є універсальною категорією та яка характеризує явища та процеси які вивчає синергетика. Г. Хакен формулюючи предметну сферу синергетики відобразив її в наступних формулюваннях - теорія взаємодії, вивчення загальних законів в системах, які складаються із окремих частин, феноменів спільної активності, спільної енергії і таке інше.

Універсальність категорії синергія полягає у можливості її використання в різних сферах діяльності в значенні співробітництва, співдружності, спільних дій.

Філософський словник визначає синергію як напрям міждисциплінарних досліджень, об'єктом яких є процеси самоорганізації в різних системах (фізичних, біологічних, соціальних та інших). Інколи вживається як означення особливої парадигми наукового мислення [1].

Також синергія є спільною дією, взаємодією різних потенцій, або видів

енергій в цільній дії.

В богословській думці була здійснена перше осмислення синергії та це поняття є ключевим поняттям богословсько-філософських вчень.

Правова культура суспільства створюється завдяки єдності в поглядах членів суспільства на справедливість яка є вищою формою любові один до одного та має закріплення в нормативно-правових актах, які є обов'язковими до виконання всіма членами суспільства. В такому контексті людство захищає себе від своїх можливих дій, які можуть спричинити шкоду членам суспільства, захист від самих себе, від волі до знищення, яка є частиною людської природи, що може стати загрозою для життя людства на планеті.

Сформувався новий нарис загальної мети суспільств різних країн світу – досягнення миру та достатку не тільки для окремих суспільств, а для всього світу. Зазначена мета має бути закріплена в міжнародних актах та засвідчена підписами всіх представників світових спільнот – об'єднання має бути всезагальним з включенням всіх країн світу до підписання такого документу, з розробленням нової парадигми світового порядку, з розроблення механізмів узгоджених спільних дій країн у випадку агресії будь-якої країни по відношенню до іншої країни.

Суспільство об'єднавшись в спільній дії створює синергію, яка в свою чергу запускає процеси створення самоподібних динамічних структур, які пришвидшують досягнення нової спільної світової мети.

Синергія має базову структуру, яка складається з двох енергій, внутрішньої та зовнішньої, яка належить до різних джерел і здійснюють свою зустріч та взаємодіють. Ця погоджена взаємодія веде до структурних динамічних змін у внутрішній сфері.

С.С. Хорунжий один із засновників та керівників інституту синергійної антропології зазначив про процес створення синергії, яка має структуру схожу на дробину. Ступені дробини є певними рівнями, до яких належать: звернення та покаяння, боротьба з пристрастями, безмовність, зведення розуму до серця, постійна молитва, синергія, споглядання нетварного Світла. В цілому ісіхатська дробина має загальний розподіл на Праксис (діяльність) та Феорію (споглядання) [2].

Всі ступені ісіхатської практики вміщують в себе базові структурні елементи, зокрема: енергії Божу та людську енергію.

Синергія здатна забезпечити адекватне втілення викликів сьогодення таких як - створення нової парадигми світового порядку, пріоритетність загальнолюдських цінностей над іншими, нових принципів взаємодії та прийняття рішень світових інституцій, розробленні та втіленні найважливіших, економічно-правових принципів функціонування державних інституцій в Україні та гарантій їх втілення, створення нового про шарку в суспільстві філософів-політиків які будуть включені у процес правотворчої діяльності в державі, формування прозорого діалогу між державою та її народом, за для якого ця держава і існує.

Список використаних джерел

1.Філософський словник: режим доступу
<https://arm.naiu.kiev.ua/books/filosofia-30012017/info/slovnyk.htm>

2.Хорунжий С.С. «Що таке synergy? Сінергія як універсальна парадигма: керівні предметні сфери, дискурсивні зв'язки, евристичні ресурси// Питання філософії. 2001.№ 12.С.19

3.Хакен Г. Синергетика. Ієрархія нестійкості в самоорганізованих системах та приладах. М: Світ, 1985 р.

Орехова Олександра Констянтинівна – студентка 3 курсу соціально-гуманітарного факультету спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»

АЙДЕНТИКА В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ КОМПАНІЇ

Айдентика – це найефективніший спосіб виділитись серед конкурентів. Клієнт бачить ефектний образ, що запам'ятовується, добре продуманий фахівцями для компанії, відчуває позитивні емоції і транслює це позитивне сприйняття на ваш товар або послуги. Споживач починає асоціювати певні колірні рішення та символи з брендом – це робить товар упізнаваним. Так на практиці працює грамотно продумана та професійно реалізована айдентика.

Айдентика є частиною фірмового стилю компанії, без якої неможливі деякі елементи. Мається на увазі шрифт, форми та колірна палітра. Багато хто дуже часто плутає цей термін з брендингом. Але під айдентикою частіше розуміється наповнення, а брендинг є процесом розробки бренду, логотипу та іншого, що асоціюється із компанією.

Якщо бізнес запланований на тривале функціонування, то без візуальної асоціації з ним не обійтись. Зрештою, як і чим компанія відрізнятиметься від конкурентів? Однієї назви мало. Фірмова айдентика – це і логотип компанії, і колірна гама, що використовується під час створення корпоративної продукції, та безліч інших візуальних елементів. Компанія, що має єдиний корпоративний стиль, здається споживачеві стабільнішою і викликає довіру. Крім того, маючи розроблену айдентику та готовий брендбук, не потрібно турбуватися про те, як здійснювати запуск нових продуктів, не доведеться щоразу вкладати гроші у розробку нового візуального образу.

Коли ми говоримо про створення айдентики, то маємо на увазі розробку логотипу, слогана, підбір шрифтів та колірної гами, які будуть використовуватися при оформленні продуктів компанії, її документів, реклами, при створенні сувенірної продукції та спеціальної атрибутики на кшталт бланків та візиток. Мабуть, основним елементом у цьому ряду є логотип компанії, який стане відправною точкою для формування корпоративного стилю в цілому.

Айдентика бренду створюється поетапно:

- робота над ефектною айдентикою починається із глибокого аналізу

конкурентного середовища. На цьому етапі йде порівняння вашого майбутнього бренду з потенційно конкуруючими компаніями, а також виявлення переважно відмінних сторін вашої торгової марки. Далі йде робота над "настроєм" компанії. На даному етапі команда фахівців допомагає вам розробити унікальний стиль вашої компанії. Також на цьому етапі, важливо розглянути і правильно розкрити «родзинку» вашого бренду;

- далі суто технічний етап освіти та розробки всіх складових айдентики бренду. Це найбільш трудомісткий та творчий етап формування айдентики. І на завершення формування айдентики бренду розробляється гайдлайн компанії – своєрідна інструкція щодо використання індивідуального ідентичного дизайну всіх елементів айдентики бренду. Айдентика допомагає створити візуальні образи вашого бренду. Айдентика входить у частину образу торгової марки, а айдентику, своєю чергою, входить низка елементів;

- логотип. Відмітний знак компанії, її «обличчя» та головне відображення образу вашого бренду. Дуже важливий етап у формуванні айдентики бренду. Як правило, саме від дизайну логотипи надалі відштовхуються під час розробки дизайну інших елементів унікального стилю торгової марки;

- фірмові елементи. Цей етап може містити в собі розробку безлічі елементів (візиток, флаєрів, бланків, банерів, фірмового одягу, елементів декору тощо) залежно від масштабності рекламної компанії та конкретних потреб у даний момент для формування бренду, а також від специфіки сфери діяльності. Всі елементи повинні нести в собі загальний концепт дизайн і один посыл, при цьому гармонійно доповнюючи один одного. Це трудомісткий та дуже відповідальний етап, який можна довірити лише професіоналам.

Зазначимо, що дизайн та айдентика є важливими складовими веб-дизайну, та провідниками його функціонування у менеджменті соціокультурної діяльності.

Паршина Анастасія Павлівна (м. Одеса) – студентка 4-го курсу спеціальності менеджмент соціокультурної діяльності, соціально-гуманітарного факультету ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

Скловський Ігор Зіновійович (м. Кропивницький) – доктор філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

СОЦІОКУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Актуальною темою гуманітарного навчання є проблема соціокультурної діяльності в Україні, котра націлена на формування суспільних цінностей, установок і норм поведінки у дусі постнекласичної філософії. Сучасне

трактування поняття «соціокультурна діяльність» є похідним від поняття «культурна діяльність», «соціальна робота», «соціальна педагогіка», у той же час соціокультурна діяльність відображає еволюцію такого явища, як культурно-просвітницька робота. Отже, соціокультурна діяльність – це багатофункціональна сфера діяльності, ціль якою – організація раціонального і змістовного дозвілля людей, розвиток культурних потреб, створення умов для самореалізації особи, аматорське мистецтво у вільний час [1]. Соціокультурна діяльність виокремлюється серед інших видів діяльності, тому що насамперед ця діяльність самосійна, активна, добровільна і залежить від світогляду, цінностей та ініціативи людини. Соціокультурна діяльність спрямована на досягнення визначеної мети, яка виставлена соціумом для індивіда.

Якщо заглянути у сторінки історії, то культура будувалась на обрядах, навчанні, праці. Основним у обрядах були язичницькі вірування. Можна сказати, що вони нерозривні з найважливішими подіями в житті не тільки держави, а і общини, родини і особистості. Повсякденне життя супроводжувалось танцями, приказками, частівками, общинами. І не слід забувати, що активно заохочувалось проведення релігійних свят, літніх, осінніх, календарних і трудових. Ця діяльність цілеспрямована і послідовна, також вона майже не може працювати самосійне та ізольоване. Соціокультурна діяльність, як свідчать дослідження українських корифеїв (М. Гоголь, Г. Сковорода, І. Франко, Т. Шевченко) – це не тільки електоральна відповідальність громадян, але і осмислені культурні запити, що пов'язані з відвідуванням театрів, музичних, музикальних вистав, перегляд відео на Youtube чи Tik-tok. Але на сьогоднішній день соціокультурна діяльність значної частини студентської молоді розуміється тільки як вільний час від роботи, навчання, домашніх справ. Через не дуже розвинені культурні запити багато молоді, котра є мешканцями міст лише у першому поколінні утилітарно скорочуючи вільний час. Втрачаючи його на звичайний перегляд лише нібито «файне» відео із банальних зразків масової культури. Майже не замислюючись, що навіть така сфера вільної діяльності може не сприяти. А лише загальмувати розвиток власної особистості в процесі соціалізації. Не обов'язково відвідувати кожного тижня оперу, театр, філармонію та інші культурні заходи для духовного розвитку, але вміння розподіляти вільний час на організацію своєї життєдіяльності – обов'язково, інакше велика частина сучасної української молоді матиме прояви регресу у порівнянні з поколінням на десятиліття доросліше. Н. Бабенко, наприклад, підкреслює, що культурно-дозвілліва діяльність дітей і дорослих – це діяльність, яка створює культурно - дозвілліве середовище, в якому гармонійно інтегрується творчість, відпочинок, свято, відбувається самореалізація особистості, яка сприяє вільному творчому засвоєнню культурних цінностей, розвитку особистості, і, завдяки цьому – розвитку суспільства взагалі [2].

Сьогодні аналізу соціокультурної діяльності молоді присвячено велику кількість праць вітчизняних та зарубіжних науковців, у тому числі, викладачів ДЗ «ЛНУ ім. К.Д. Ушинського» (З. Атаманюк, Є. Борінштейн, І. Скловський М. Цибра) які в багатоаспектних дослідженнях та наукових розвідках розглядають ці поняття в класичному та постнекласичному контекстах. У

працях викладачів кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності університету К.Д. Ушинського всебічно розкривається питання української ідеї як фактору соціалізації особистості [4]. Так, Є. Борінштейн аргументоване вказує на те, що необхідне у повсякденному житті наповнювати культурні запити високими зразками, тобто систематичним відвідуванням художніх вистав відомих на весь світ одеських культурних закладів вивчати сучасні PR – технології. Відбувається намагання наставників на високому ідейно-теоретичному рівні використовувати поняття “вільним час” і “дозвілля”, оскільки у соціокультурному аспекті відтворюється світоглядний рівень поведінки майбутніх вчителів [3]. Питаннями соціокультурної діяльності задимаються такі вчені, як Ю. Добролюбська, В. Плавич, О. Халапсіс, котрі плідно працюють як доктора наук, професора, члени спецради по захисту дисертацій В своїх монографіях та наукових статтях, що часто друкуються у фахових виданнях «Наукове пізнання: методологія та технологія», «Перспективи» ретельно обговорюються питання минулого, сьогодення та майбутнього нашої країни. Громадськість може побачити і відчути довгий, тернистий шлях становлення українського суспільства та культури у дусі європейських цінностей, починаючи від вікового патріархального домострою до затвердження соціально-культурного статусу у світі.

Якщо розглянути становлення культури ХХІ століття, то велика частина населення України стереотипно розуміють поняття «соціокультурна діяльність і намагаються збільшити кількість часу на власній соціокультурний розвиток. Молоде покоління у значній своїй частині вважає, що лише соціальні мережі можуть позитивно впливати на розвиток молоді. Громадяни зацікавлені у модернізованих соціокультурних заходах. Традиційні культурні форми також потребують розвитку у крок за кроком відповідно з новітніми технологіями. У теперішній час є дуже важливим гуманізм, співчуття і повага до оточуючих, адже, на жаль, рівень культурного і соціального розвитку нашої молоді ще знаходиться на недостатньому рівні. Для багатьох важлива лише сфера медіа, нібито вільно творчості і стихійного духовного розвитку. Кураторам студентської молоді слід пам'ятати про сферу новітніх технологій, що часто – густо позитивно впливає не тільки на економіку, політику, а і соціокультурну сферу, зокрема в воєнних умовах. Громадяни розуміють всю гостроту сучасного процесу створення соціокультурної реальності й якість заходів часто – густо визначається позитивними емоціями і бажанням відвідати захід ще раз. Не менш важливим у соціокультурному заході є участь державних службовців. Можна зробити висновок, що молодь зацікавлена у впровадженні соціокультурних заходів у соціальні мережі. Молоде покоління все більше часу проводить у соціальних мережах, що є позитивною ознакою сучасності. Для отримання користі. Держава має модернізувати соціокультурну освіту і підлаштувати її під ситуативні зміни соціуму.

Список використаних джерел

1. Аксьонова В.І. Український дух, як феномен патріотизму в контексті парадигми комунікативного суспільства. *Перспективи.*

Науковий журнал : ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського», 2015. № 1 (63). С. 13–18.

2. Бабенко Н. Б. Вплив соціально - культурної сфери на соціалізацію особистості: монографія. 2008. С. 141 – 147.

3. Борінштейн Є.Р. Молодіжна культура і субкультура як фактор соціокультурної модернізації і постмодернізації. *Перспективи*. 2005. № 2 (30). С. 18-24.

4. Скловський І.З., Аксьонова В.І. Метафізичний дискурс у контексті цивілізаційного розвитку України. *Перспективи*/ гол. ред. Є.Р. Борінштейн. 2008. №4. С.3-9.

Поплавська Тетяна Миколаївна (м.Одеса) – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

Голінська Л.О. (м.Одеса) – магістрантка соціально-гуманітарного факультету ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

ПРОБЛЕМА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ КРЕАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО СОЦІУМУ

Сучасне суспільство в епоху нових соціально-економічних умов потребує особистості оригінально мислячої, здатної нестандартно вирішувати питання, особистості, яка б вміла по-новому підходити до пошуку рішень загальновідомих ситуацій.

Вивчення творчого потенціалу цікаве як у професійній, так і у освітній сфері. Все більше з'являється завдань, спрямованих на прояв креативних здібностей учнів, розвиток їх у практичній діяльності.

Дослідження креативності на етапі розвитку психологічної науки пов'язані з особливим інтересом до цього феномену. Однак, незважаючи на існуючі наукові роботи, наразі виділити єдину теорію креативності важко. Насамперед це пов'язано з тим, що протягом останніх кількох років у психологічних дослідженнях все частіше об'єктом виступає творчий потенціал, а не сама природа креативності. Це пов'язано з тим, що зростає потреба у творчої особистості у різних професійних сферах діяльності. Завдяки терміну «креативний», що наголошує на особливому статусі, в суспільстві стали з'являтися нові назви сучасних посад в організаціях: «креативний директор», «креативний менеджер», «креативний продюсер», «креативна група» тощо.

Таким чином, нові вимоги у професійній діяльності зобов'язують проводити психологічні дослідження, де предметом виступає креативність особистості, її природа, структура та механізми розвитку.

Щодо природи феномену креативності існує щонайменше три основних підходи, які можуть бути сформульовані в такий спосіб.

1. Як таких творчих здібностей немає. Інтелектуальна обдарованість виступає як необхідна, але недостатня умова творчої активності особистості. Головну роль детермінації творчої поведінки грають мотивації, цінності, особистісні риси (А. Танненбаум, А. Олох, Д.Б. Богоявленська, А. Маслоу та інші). До основних рис творчої особистості ці дослідники відносять когнітивну обдарованість, чутливість до проблем, незалежність у невизначених та складних ситуаціях.

Окремо стоїть концепція Д. Б. Богоявленської, яка запроваджує поняття креативної активності особистості, вважаючи, що вона обумовлена певною психічною структурою, властивою креативному типу особистості. Творчість, з погляду Д.Б. Богоявленської, є ситуативно-нестимульованою активністю, що виявляється в прагненні вийти за межі заданої проблеми. Креативний тип особистості притаманний усім новаторам, незалежно від діяльності: льотчикам-випробувачам, художникам, музикантам, винахідникам.

2. Творча здатність (креативність) є самостійним фактором, незалежним від інтелекту (Дж. Гілфорд, К. Тейлор, Г. Грубер, Я. А. Пономарьов). У «м'якому» варіанті ця теорія свідчить, що між рівнем інтелекту та рівнем креативності є незначна кореляція. Найбільш розвиненою концепцією є «теорія інтелектуального порога» Е. П. Торренса: якщо IQ нижче 115-120, інтелект і креативність утворюють єдиний фактор, при IQ вище 120 творча здатність стає незалежною величиною, тобто немає креативів з низьким інтелектом, але є інтелектуали із низькою креативністю. Тобто у людей «середнього розуму» інтелект і творчі здібності зазвичай тісно пов'язані один з одним. Людина з нормальним інтелектом зазвичай має і нормальні творчі здібності. Лише починаючи з певного рівня шляхи інтелекту та творчості розходяться. Цей рівень, лежить в області IQ (коефіцієнта інтелекту), рівного 120. При IQ вище 120 кореляція між творчою та інтелектуальною діяльністю зникає, оскільки творче мислення має свої відмінні риси і не тотожно інтелекту.

Припущення Е. Торренса напрочуд добре відповідають даним Д. Перкінса, згідно з якими для кожної професії існує нижній допустимий рівень розвитку інтелекту. Люди з IQ нижче певного рівня неспроможні опанувати даною професією, якщо IQ вище цього рівня, то прямого зв'язку між інтелектом і рівнем досягнень немає. Головну роль визначення успішності роботи грають особистісні цінності та риси характеру.

3. Високий рівень розвитку інтелекту передбачає високий рівень творчих здібностей та навпаки. Творчого процесу як специфічної форми психічної активності немає. Цю думку поділяли і поділяють практично всі фахівці в галузі інтелекту (Д. Векслер, Р. Уабєрг, Г. Айзенк, Л. Термен, Р. Стернберг та інші).

Які ж ознаки творчої особистості, які ще в школі (а то й у дитячому садку) допомагають визначити обдарованість тієї чи іншої дитини, з тим, щоб скласти для неї індивідуальний графік занять, порекомендувати їй вступити до спеціальної школи тощо? Численні психологічні дослідження дозволяють назвати цілу низку здібностей, які характеризують творчу особистість.

Головна особливість творчої особистості - це потреба у творчості, яка стає життєвою необхідністю. Геніальні люди завжди болісно чутливі. У них спостерігаються різкі спади та підйоми активності. Вони гіперчутливі до соціального заохочення та покарання тощо. Психологічна «формула генія» може виглядати так: геній = (високий інтелект + ще вища креативність) помножена на активність психіки.

Оскільки креативність переважає над інтелектом, то й активність несвідомого переважає над свідомістю. Можливо, що дія різних факторів може призвести до того самого ефекту — гіперактивності головного мозку, що у поєднанні з креативністю та інтелектом дає феномен геніальності.

Отже для успішної самореалізації в професійній діяльності, та в житті в загалом, особистість повинна бути достатньо розвиненою інтелектуально, це по перше. По друге, у процесі навчання необхідно всіляко розвивати творчі здібності дитини, даючи можливість спробувати себе в різних видах діяльності - від наукової до художньої, від розумової до практичної, тим самим допомагаючи процесу самопізнання, без якого самореалізація особистості у майбутньому буде дуже складною, чи взагалі можливою.

Проблема самореалізації особистості є актуальною у сучасних дослідженнях підготовки фахівців різного рівня, тому досліджувана проблема у науково-дослідній діяльності спонукає вчених до перегляду критеріїв ефективності праці. Крім традиційних характеристик (швидкість, точність, економічність), що застосовуються до суспільства, стає особливо важливим звертати увагу на внутрішні, психологічні характеристики, що відображають ступінь залученості особистісного потенціалу людини для реалізації завдань, що постають перед нею.

Таким чином, розвиток інноваційних технологій, а також доступність інформаційного простору визначають підвищення рівня конкуренції, що, у свою чергу, призводить до виникнення прискорених процесів взаємодії та змін у суспільстві. З одного боку, сучасні умови суспільства висувають високі вимоги до особистості. Це виявляється в умінні швидко та самостійно приймати рішення; спочатку розробляти, а потім реалізовувати нестандартні ідеї; використовувати отримані знання у різних сферах життя; застосовувати певні тактики поведінки під час вирішення різних завдань. З іншого боку, виступають здібності, що допомагають розвитку успішної самореалізації у світі у всіх сферах життєдіяльності. Перелічені характеристики, так чи інакше, входять у розуміння феномену «креативність» і стосуються загальнопсихологічних знань.

Самчук Лариса Сергіївна (м. Одеса) – кандидат філософських наук, викладач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

РОЛЬ СТЕЙКГОЛДЕРІВ У РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОЄКТУ

Для організації успішного соціокультурного проєкту поняття «стейкголдери» постає принципово важливим. Комплексні, масштабні соціокультурні проєкти відрізняються тим, що вони цікавлять і безпосередньо торкаються багатьох людей. Існує закон: якщо проєкт нікого не торкається (нікому не потрібен) – то його неможливо реалізувати. Інакше кажучи, якщо команда проєкту може його написати, але для користувачів і громадськості він не потрібен – то такого проєкту в реальності не відбудеться. Можливий лише один виняток – члени команди будуть працювати безкоштовно, інвестуватимуть у цей проєкт, будуть його користувачами-учасниками та цільовою групою.

Стейкголдери – це одна з форм соціальної взаємодії в межах проєкту. Стейкголдерами називають осіб, які дають можливості для проєктів, здатні вплинути на успішність певного проєкту. Це так зване «коло заінтересованих осіб», а саме: постачальники, покупці продукції, отримувачі послуг, інвестори, посередники, безпосередньо працівники та засновники компанії. Український учений А. Семез визначає учасника проєкту (стейкголдера проєкту) як юридичну або фізичну особу, яка або бере участь у проєкті, або може вплинути на реалізацію або результат проєкту, або на чий інтереси можуть вплинути результати виконання чи завершення проєкту [2, с. 38]. Учасники можуть справляти позитивний або негативний вплив на проєкт, причому ступінь і напрям дії залежить від цілей учасника проєкту, його компетенції і ступеня участі у проєкті, а також від стадії життєвого циклу проєкту. Інтереси учасника проєкту повинні враховуватися при реалізації проєкту. Команда управління проєктом повинна виявити учасників, визначити їх цілі, вимоги, очікування і мотивацію, і, наскільки це можливо, управляти їх впливом, щоб забезпечити успішне завершення проєкту.

Серед найбільш оптимальних моделей управління взаємодії зі стейкголдерами в рамках менеджменту в сфері культури можемо визначити наступні:

- 1) ідентифікація фізичних і юридичних осіб, які можуть вплинути на хід реалізації соціокультурного проєкту, або ж самі можуть відчувати на собі вплив цього проєкту;
- 2) визначення потреб стейкголдерів за допомогою анкетувань, опитувань, методів експертного оцінювання;
- 3) аналіз інтересів, очікувань стейкголдерів, їх вимог стосовно продукту проєкту, можливості впливу на хід реалізації проєкту;
- 4) розробка стратегії взаємодії зі стейкголдерами та їх залучення до прийняття рішень у ході реалізації проєкту;

5) постійна ефективна комунікація з метою кращого розуміння потреб і очікувань.

Визначивши ефективну комунікацію як одну з моделей управління, ми погоджуємось з тлумаченням Гіпа Гагоорта [1, с. 151], який виділяв такі ключові моменти стратегічного діалогу у сфері культури:

- обмін ідеями та аргументами між усіма членами проєкту – це, на наш погляд, дозволить уникнути помилок на різних етапах реалізації проєкту;
- недостатньо мати можливість брати участь, участь має бути активною та стимульованою. В аспекті нашої теми, кожен зі стейкхолдерів повинен бути не пасивним спостерігачем, а активним учасником.
- досвід роботи членів команди є найважливішим критерієм участі. Саме завдяки досвіду можливо вже на етапі планування визначити очікувані результати проєкту, спрогнозувати його соціальні наслідки.
- кожний має бути спроможним розуміти реальні проблеми. Не слід ідеалізувати соціокультурний проєкт, треба вміти помічати всі недоліки, говорити про них та усувати їх у найкоротші терміни.
- спосіб роботи організації мають критикувати всі учасники;
- під час діалогу крок за кроком народжуються рішення та здійснюється діяльність.

Отже, стейкхолдери мають значний вплив на реалізацію соціокультурного проєкту. Співпраця з ними на засадах стратегічного діалогу дозволяє покращити розуміння очікувань проєкту, окреслення вже на початкових етапах роботи над проєктом різних проблем, які надалі можуть суттєво вплинути на результат.

Список використаних джерел

1. Гагоорт Г. Менеджмент мистецтва. Підприємницький стиль. Львів : Літопис, 2008. 358 с.
2. Семез А. А. Соціально-педагогічне проектування. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. 132 с.

Скловський Ігор Зіновійович (м. Кропивницький) – доктор філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

Аксьонова Віра Ігорівна (м. Кропивницький) – доктор філософських наук, доцент кафедри професійної педагогіки та соціально-гуманітарних наук Льотної академії національного авіаційного університету України

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Актуальність теми культури в контексті змін комунікаційного суспільства на зламі тисячоліть викликає інтерес до розуміння умов глобалізації, оскільки

соціокультурний феномен комунікації висувається на передній план. З точки зору професора Є.Борінштейна соціокультурна комунікація – це обмін інформацією, почуттями, думками представників різних культур. Так, комунікація з імпліцитної змінюється на експліцитну, в контексті якої варто досліджувати відмінності тієї чи іншої форми буття (В.Аксьонова, З.Атаманюк, А. Бойко, О. Забужко, С. Кримський, І. Скловський, В. Попков).

Дух комунікації, детермінований національним менталітетом, що породжує відмінності в тій чи іншій формі культури, у тому числі у спілкуванні і в різновидах соціокультурної комунікації. В той же час, соціальні зміни осмислюються у процесах міжкультурної комунікації, де мова виступає тим духовним кодом, що породжує різні етнонаціональні та мовленнєві конструкції, що свідчить про взаємодію мови і культури, мови і влади. Міжкультурне спілкування є моделлю будь-якого соціального феномену її соціо - культурного сенсу в контексті глобалізації [2].

Змістовні риси духовної культури обумовлюють у кожній країні особливості менталітету, національної самосвідомості, мови в контексті змін комунікаційного суспільства, що тісно пов'язані, так як сучасна культурна глобалізація ще більше насаджує суспільству свої стереотипи. Інтенсивне йдуть процеси вестернізації культури, тому збереження національного колориту мовленнєвого спілкування в контексті соціокультурного сенсу буття набуває великого теоретичного і практичного значення.

Термін «міжкультурна комунікація» з'явився у 70-х рр. ХХ ст., коли вийшла книга Е. Гола і Д. Трагера «Культура як комунікація», у якій вперше був запропонований термін «міжкультурна комунікація», де автори показали тісний зв'язок між культурою і комунікацією. Термін «міжкультурна комунікація» у вузькому значенні з'явився у 1970 р. у відомій праці Л. Самовара і Р. Портера «Комунікація між культурами», у якому приводиться визначення міжкультурної комунікації. У роботах Рона і Сюзан Сколлон «Міжкультурна комунікація: дискурсивний підхід» аналізується міжкультурна комунікація з точки зору мовленнєвих практик і культур. Саме поняття міжкультурної комунікації досліджують Е. Гол, К. Клакхон, Р. Портер, Д. Трагер, Л. Самовар. Теорії комунікації досліджують К. Бергер, С. Гантінгтон, Е. Гірш, Г. Хофстеде, С. Даль. В контексті міжкультурної комунікації також розглядаються проблеми глобалізації культури та взаємодії цивілізацій. Джерелом для розробки теоретико-методологічних засад соціокультурної комунікації як соціального феномена слугують роботи М.Бердяєва, М.Данилевського, К.Маркса, Ф.Ніцше, А.Тойнбі, О.Шпенглера, К.Ясперса. Аналізуючи діалектику міжкультурної комунікації, слід враховувати ідею культурного релятивізму (Р. Бенедикт, Б. Малиновський) про самостійність і повноцінність кожної культури, про відхилення абсолютного значення американської чи європейської системи оцінок при порівнянні культур різних народів. В якості передумови взаєморозуміння в соціокультурній комунікації визнається стійкість культурних суб'єктів і спільнот, відмова від ідеї універсальності західного шляху розвитку і західної соціокультурної системи. До ключових понять культурної глобалізації слід віднести наступні: «цивілізація», «культура», «комунікація», «міжкультурна комунікація»,

«концептосфера», «своє-чуже», «етнічний стереотип». Найважливіша сутнісна характеристика культурної глобалізації в контексті змін комунікаційного суспільства – взаємозв'язок процесів інтернаціоналізації економіки, політики, культури; розвиток єдиної системи світового зв'язку; зміни й ослаблення функцій національних недержавних утворень, у тому числі таких, як етнічні діаспори, релігійні та націоналістичні рухи, що позначає усе більш складний комплекс трансграничних взаємодій, у неухильному зростанні і посиленні впливів міжнародних інститутів громадянського суспільства. У значному розширенні дія масштабів трансграничних комунікаційних та інформаційних обмінів, утворення міжнародного правового і культурно-інформаційного поля; розвиток комунікацій, структур і відносин, що ведуть до високого ступеня соціальної взаємопов'язаності і взаємозалежності [1].

Таким чином, в контексті змін комунікаційного суспільства соціокультурна комунікація по-перше, відіграє роль гаранта існування культур, що потребує адекватного дослідження її передумов, шляхів, центрів, особистісного начала, національної своєрідності; по-друге, потребує визначення необхідності повного обсягу систематизації всіх теоретико-методологічних принципів, методів, підходів і критеріїв міжкультурної комунікації; по-третє, визнання соціальної затребуваності спеціалістів, здатних ефективно функціонувати PR- технологіями в умовах соціокультурної глобалізації.

Список використаних джерел

1 Атаманюк З.М. Проблеми освіти в умовах глобалізації. *Міжнародна наукова конференція «Концепти соціокультурної трансформації сучасного суспільства»* 26 – 27 травня 2015 р. Одеса: ДЗ «ЛНПУ ім. К.Д. Ушинського», 2015. С. 102 – 105.

2 Борінштейн Є.Р. Самореалізація особистості в українському суспільстві, що трансформується. *Перспективи. Науковий журнал*: ДЗ «ЛНПУ ім. К.Д. Ушинського», 2005. № 3. С 102-107.

3 Гидденс Э. Ускользающий мир: как глобализация меняет нашу жизнь /Пер. с англ. М.: «Весь Мир», 2004. 120 с.

4 Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст: Франківський період. Київ: Наукова думка, 1992. 118 с.

5 Кримський С.Б. Архетипи української культури. *Феномен української культури*. К., 1996. С.97 - 98.

6 Скловський І.З., Аксьонова В.І. Метафізичний дискурс у контексті цивілізаційного розвитку України. *Перспективи* / гол. ред. Є.Р. Борінштейн. Одеса, 2008. №4. С.3 - 9.

Ткаченко Катерина Валеріївна (КНР, м. Аньхой) Доктор філософії, викладач Інституту медіа та мов світу Аньхойського у-ту фінансів та економіки

Петінова Оксана Борисівна (м. Одеса) – доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

ТВОРЧА ОСОБИСТІТЬ: СПІВІСНУВАННЯ З ІНШИМ

Проблема творчої особистості завжди була однією з найголовніших тем у філософії. Зміна соціально-культурних обставин потребує і оновлених концепцій особистості. Як відомо, Аристотель називав людину «політичною твариною», і ця характеристика дуже влучна. Адже сутність людини формується і проявляється лише в колективі подібних до себе. Соціальне буття – це процес реалізації та розвитку сутнісних сил індивідів у співіснуванні з іншими, а також взаємообмін цими силами.

Чому в наш час так гостро стоїть проблема ідентифікації? Чому вона є однією з центральних у феноменологічній філософії? Потрібно зазначити, що в наш час ситуація межі між Своїм і Чужим стала більш проблематичною. Ми легко використовуємо чужі думки, смисли, роблячи їх своїми, в той час як своє віддаляється від нас. Своє опиняється поза нами, а Чуже – всередині мого Я. Зрозуміло, що саме Чуже сприяє усвідомленню своєї самобутності. Але при цьому співставлення Свого та Чужого може сприяти як зміцненню власної ідентичності, так і призвести до її зміни і руйнування. Отже, в Чужому для мене завжди присутня небезпека самовтрати.

У творчої особистості завжди присутній деякий елемент руйнації: долаючи старе, творча особистість знаходить нові горизонти, що для неї є більш досконалішими формами буття. Якщо ж сама мета для творчої особистості полягає у руйнації, то тут маємо справу з деструктивною творчістю. Деструктивність властива усім людським істотам, відмінність стосується головним чином її предметів: інші – це люди, або сам носій деструктивності. З одного боку, поняття деструктивності позначає нетипову поведінку, що виступає на противагу загальним нормам суспільства, але з іншого, спрямоване на руйнування норм та стереотипів. В природі нормальним є те, що організм, який більш пристосований до виживання, намагається витіснити менш пристосовану структуру. Але ж в суспільстві сила природного відбору послаблюється, а конкуренція набуває таких форм, що безпосередньо можуть не пов'язуватись з деструкцією як насильницьким способом руйнації. Втім, реальність Іншого – як і інша реальність – самим фактом своєї інакшості викликає необхідність забезпечити суверенітет внутрішнього світу Я відносно інших світів та інших Я.

Постмодернізм актуалізував проблему пошуку власної ідентичності в певному негативному смислі, приблизно в той же спосіб, в який діяльність софістів сприяла появі класичних філософських систем Античності – передусім, системі Платона та Аристотеля. Ми маємо на увазі цікавий

терапевтичний ефект, що став наслідком діяльності постмодерністів, і який виразився в бажанні багатьох інтелектуалів Заходу протиставити якісь онтологічно значимі висловлювання постмодерній проповіді. Адже, якщо ідентичність особистості (в тому числі – її культурно-історична ідентичність) розтворюється в довільно прийнятих ілюзорних ідеологіях, то розпадається і сама культура, а з нею – і особистість.

В історії філософської думки не завжди послідовність історична відповідає логічній послідовності. Феноменологія Е. Гуссерля та його наступників значною мірою відповідає на виклики постмодернізму. Феноменологія намагається побудувати схему, в межах якої особистість отримує онтологічне підґрунтя, хоча, звісно, феноменологічна онтологія принципово відрізняється від класичного розуміння онтології. Якщо класичні системи минулого намагалися знайти трансцендентний ґрунт для особистості (на кшталт гегелівського Абсолютного духу), то феноменологія переводить дискурс у площину проблеми тілесності. Саме вона постає як царица реального дотику і спілкування різних людей, де їх внутрішні життєві світи реально взаємовідкриваються. Сенс існування людини полягає в існуванні Іншого, в його осягненні, що проявляється вже на стадії тілесного досвіду. Власне людський (культурний) світ виникає в той момент, коли утворюється система «Я-Інший», коли між свідомістю і тілом Я, і свідомістю і тілом Іншого з'являється внутрішнє відношення, коли Інший виступає не як фрагмент світу, а як бачення світу і носій поведінки. Первинний зв'язок людини зі світом, що здійснюється у сприйнятті, є одночасно і перший прояв людської суб'єктивності, і перший крок у створенні світу культури. Отже, процес сприйняття мною цього світу без існування Іншого є неможливим. Світ, що розуміється з точки зору феноменології, є смисл, що просвічується крізь перетин досвіду «Я» та досвіду «Іншого», у їхньому взаємному переплетенні.

Феноменологія стверджує, що необхідно знайти своє місце у цьому світі і чітко відокремлювати межі Свого-Чужого, так як переступання цієї межі містить небезпеку для особистості.

Список використаних джерел

1. Гуссерль Э., 1998, *Картезианские размышления* (Д. В. Скляднев, Пер.). Санкт-Петербург: Наука, Ювента.
2. Гуссерль Э., 2009, *Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии. Книга первая. Общее введение в чистую феноменологию*. Москва: Академический Проект.

СЕКЦІЯ № 3

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ЦІННОСТЕЙ ТА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ

Voskoboinik Anastasia, 2nd year student of the Faculty of History and Philology of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky.

Scientific adviser: Doctor of Philosophy, professor of the Department of Philosophy, Sociology and Management of Socio-Cultural Activity **Oksana Petinova**.

THE MAIN PROVISIONS OF COMMUNICATIVE ETHICS

An important element of universal morality is the culture of communication, which is an integral part of human culture. It is characterized by normativeness, which determines how people should communicate in society in a particular situation. The culture of speech of society is a bright indicator of the state of morality and spirituality of culture. The verbal dirt that litters the speech of our citizens, speech primitivism, the use of vulgar words are alarming indicators of the spiritual decline of our people. Knowledge of the lexical richness of the native language is a mandatory feature of high language culture [1].

Due to communicative ethics, relationships and conditions of communication arise. Communication is a form of human interaction through which people form each other spiritually, because it is impossible to live without the exchange of thoughts, experiences, without connection with each other. Communication is a process of mutual understanding and mutual assistance.

The basic principles of ethics should be followed during communication:

1. Do to others what you want them to do to you
2. What you do to others, you do to yourself.

Communication can be indirect, direct, verbal and non-verbal. In the process of communication, moral relations should focus on justice, benevolence and harmony. Communication is an important part of human existence. It is through communication that we always learn about something new and disseminate that information. Without communication it is extremely difficult for a person to reach certain heights and goals. A lonely person feels unnecessary because he has no one to communicate with and share his impressions, feelings and emotions. The communicative side of communication is quite closely related to the exchange of information. That is, it is a process of interaction between two or more persons, which is an exchange of information of cognitive or emotional nature. In addition to the fact that people exchange information, there is an analysis of the motives and goals of the object of information. In the process of interpersonal communication a significant role is given to the importance of information, the desire to perceive its general content [2].

Etiquette of communication plays an important role in everyone's life. After all,

through communication we can be who we want to be, we can avoid conflicts and so on. Etiquette of communication depends on the country in which a person lives, on the social norms of the country, as well as on the person's upbringing. The mood, the atmosphere in the team, the well-being in the family depend on how people communicate with each other. Success in work depends on the manner of communication. Interaction is the main feature of communication. The communicative process covers the social interaction of members of society, their joint activities and communication.

It is known that etiquette of communication should be taught from childhood, because it is in childhood that children perceive both good and bad. When children are young, they tend to imitate their parents, so it is worth speaking carefully. Parents have a responsibility to teach their child to respect other people, whether they are of the same age or older. The lack of etiquette of communication lets us know how uneducated a person is.

Nowadays, communicative ethics is becoming quite important. International relations with different countries of the world are developing, so people need to be able to communicate both at the official business and domestic levels. Our social environment (family, friends, educational institutions) should form such qualities as: endurance, the ability to listen to the interlocutor, attentiveness, the ability to anticipate the consequences of their actions. In communication a person shows his individual qualities [1].

A well-mannered person should be calm, balanced, think what and where to say. And arrogance, inability to listen, contempt for others shows the rudeness of the individual. Communicative interaction covers the joint activities of people and satisfies the psychological need. The social function of communication is that communicating people exchange ideas, interests, experiences. Building relationships with other people is the result of communication. The communicative ethics of the teacher is usually manifested in verbal form. Regardless of this orientation, dialogue is dominated by dialogue, which is a constant communicative process. Speech itself plays a significant role.

The main provisions of communicative ethics are, first of all, politeness. Politeness is an important component of etiquette. A polite person should not say obscene things or talk about topics that for some reason can be unpleasant for the interlocutor. An educated person will not be as rude as she was rude. Polite behavior shows the self-esteem of a decent person [2].

Trying to behave decently is the norm of life and society. Regardless of the type of communication, communication participants form an attitude towards each other. Communicative activity should not generate aggression, it should be as effective as possible (not under pressure). In general, in the process of communication should use such techniques as request, advice, suggestion. Direct orders, insults, remarks, prohibitions should be avoided. Thus, the ethical component of the communicative process orients education to the development in the individual of the necessary communicative ethical qualities, such as: self-esteem, reciprocity, tolerance, responsibility, justice. The formation of communicative ethics allows to effectively organize and predict the educational process, focused on future professional activity and adaptation in modern socio-economic conditions.

Used literature:

1. Communication strategies: textbook / O. Yu. Bobalo; Ministry of Education and Science of Ukraine, Nat. Lviv Polytechnic University. - Lviv: Lviv Publishing House. Polytechnic University, 2015. 344 p. (Series "Information. Communication. Documentation"; issue 7). Bibliogr. : p. 335-341
2. Makeeva SO Sociology. K. : TV "Knowledge", KOO, 2005.

Виноградова Наталія Михайлівна (м.Одеса) – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

БРЕНД КОНФУЦІЯ В КИТАЙСЬКІЙ КУЛЬТУРІ ТА ЕКОНОМІЦІ

Європейські і американські цінності демократії, прав і свобод особистості розглядаються в сучасному світі як незабутні і непорушні. Що стосується Китаю, то його позиції в даних питаннях заслуговують іншого, більш щільного і глибокого історичного аналізу. Довгий час на заході існувала думка про відсталість і архаїчність Китаю, яка навряд чи переборна в найближчий період. Однак, успіхи країни ясно демонструють помилки цієї точки зору. Прихильність до традицій, історичного досвіду є незмінною константою китайської цивілізації. Не випадково в китайських навчальних закладах конфуціанський афоризм «навчатись і повторювати вивчене – чи не найкраща радість» продовжує тисячолітню практику не тільки навчання, а й самого процесу управління соціумом. Складові конфуціанського тексту «Чжун-юна» стверджували, що найкраще управління напряму залежить від особистих якостей керівництва і вибраних ними кандидатів на державну справу. Ця особистість повинна удосконалюватися та здійснюватися за допомогою Дао-шляху.

Китайське суспільство і до сьогодні строго упорядковане. В цьому проявляється вплив конфуціанських ідей, згідно яким людина займає у відповідності до своєї освіти і моральних якостей відповідне місце в державній структурі. Стабільність китайської цивілізації обумовлена її самодостатністю, традиційністю і строгою організацією, основою на підтриманні ритуалів і норм поведінки, які частково замінили, по суті, монотеїстичною релігією в західних країнах. Звертаючись до учнів, Конфуцій стверджував: «Знищити шлюбні обряди – не буде подружжя, розвинеться розбрат з усіма злочинами, знищити обряди поховання – діти не будуть піклуватися про померлих батьків, та й живим служити не будуть. Все перемішається, виникнуть бунти».

Пріоритет державних цінностей призвів до того, що провідною особою духовної культури став не рафінований інтелектуал, а високоосвічений професіонал чиновник. Великий вчитель створив такий тип чиновника, який забезпечив продуктивний менеджмент багатомільйонної країни на протязі багатьох століть і до теперішнього часу. Україні слід проаналізувати цей

«політичний проект». Бурхливе життя в нашій країні, протистояння між її регіонами показують, що розумним шляхом стабілізації держави є залучення до політичного керівництва, в першу чергу, спеціалістів з твердими моральними принципами, які здатні протистояти деструктивним процесам і корупції.

Європейські і американські цінності демократії, прав і свобод особистості розглядаються в сучасному світі як непорушні. Що стосується Китаю, то його позиція в даному питанні заслуговує іншого, більш ретельного і глибокого історичного аналізу. Довгий час на заході існувала думка про відсталість і архаїчність Китаю, яка навряд подолається в найближчий період. Однак, успіхи країни ясно демонструють помилковість цієї точки зору.

Влада Китаю, просовуючи вчення Конфуція, який моделював суспільство без конфліктів, підтримує його ідею на державному рівні, а сам Конфуцій став брендом країни. Важливою рисою, яка заслуговує запозичення, є система державних іспитів, котру називають «переправою величезного війська (під військом розуміють велику кількість тих, що складають іспити) через річку по колоді»). Відзначимо, що знання не є єдиним критерієм відбору кадрів. Моральні якості претендента мають поєднуватися з професіоналізмом, «але моральні якості залишається у пріоритеті».

***Врайт Галина Яківна** (Одеса) – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,*

***Шабатура Євгенія Андріївна** (м. Одеса) – студентка 2-го курсу спеціальності менеджмент соціокультурної діяльності, соціально-гуманітарного факультету ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»*

ЕТНІЧНІ СТЕРЕОТИПИ В МІЖКУЛЬТУРНИХ КОМУНІКАЦІЯХ

Невід’ємним явищем в сучасному суспільстві є процес глобалізації, який охопив усі сфери життя беззаперечно сприяє зближенню різних культур. Негативною стороною глобалізації критики, на їхню думку, називають процес поступового руйнування кордонів культурної ідентичності в різних країнах. Разом з тим слід розуміти, що глобалізація, як сучасне явище, невідворотній процес на даному етапі розвитку людства, який покликаний досягти успіхів у взаєморозумінні між представниками різних культур. Одним із засобів досягнення таких цілей виступає міжкультурна комунікація, яка передбачає знання менталітету, мови, матеріальної та духовної культури народів, психології. Беззаперечним є твердження про те, що ефективність спілкування з представниками іншої культури прямо пропорційна проявленій повазі до їх культурних норм. Етнічні стереотипи розглядаються як явища, що опосередковують процеси міжкультурного сприйняття, діалогу та взаємодії.

Цей факт визначає актуальність його комплексного міждисциплінарного вивчення різними науками (лінгвістикою, політологією, психологією, соціологією та іншими). Результати дослідження етнічних стереотипів становлять без перебільшення велике практичне значення при розробці програм підвищення міжкультурної компетентності, які є затребуваними в різних сферах суспільства в умовах глобалізації та зростання тісніших міжкультурних контактів (бізнес, навчання, освіта, одруження, туризм, тощо).

Вперше визначення поняттю «стереотип» надав для наукової спільноти американський журналіст та соціолог Волтер Ліппманн. В своїй роботі «Суспільна думка» (1922 року) він розглядав стереотипи у вигляді упереджених думок, що формуються в суспільстві під впливом засобів масової інформації та твердо керують усіма процесами сприйняття. Ліппманн стверджував, що «стереотипи маркують об'єкти або як знайомі, або як дивні й незвичайні, посилюючи відмінність за цим параметром: злегка знайоме подається як дуже близьке, а трохи дивне - як абсолютно чуже»[1]. В ті часи були на підйомі дебати навколо євгеніки та расознавства й саме тому він виділяв у своєму дослідженні расові, релігійні та етнічні стереотипи, зазначаючи при цьому, що існує ще багато інших стереотипів, але менш поширених. Приблизно на початку 70-х років 20-го століття розпочався процес більш детального вивчення конкретних форм та видів стереотипів. Разом з тим тривалий час стереотипи продовжували сприйматися як носії хибної інформації, що негативно впливають на можливість бути правильно зрозумілим у процесі міжкультурної комунікації. Однак, це суперечить головній функції комунікації - налагодити взаємодію між країнами та етносами, національними групами, релігійними організаціями. В середовищі українських науковців питанням виникнення й функціонування етнокультурних стереотипів займалися так дослідники, як: П. Гнатенко, С. Кримського, В. Павленко, Ю. Римаренко, В. Січинського та інші[2].

Петро Іванович Гнатенко, погоджуючись з роботами Карла Юнга, пропонує наступне бачення. Механізм формування національної психології своєю суттю може бути представлений у такому вигляді: архетипи, установки, стереотипи. Вони, в свою чергу, своєю єдністю створюють фундамент, на якому формується психологія певного етносу. Певні види соціальних установок змінюються не в однаковій мірі. Деякі з них менше консервативні, а інші більше. До таких консервативних соціальних установок відносяться етнічні установки. Дослідник та психолог Павленко розглядав три підходи у дослідженні стереотипів. Перший – психодинамічний: стереотипи розуміються як психологічні утворення, які направлені на обслуговування мотиваційної сфери, що впливають з внутрішніх потреб. Другий підхід – соціокультурний й стереотипи розглядаються, як продукт попереднього соціально-культурного підходу через призму сучасної соціальної ситуації. Третій підхід – когнітивний, де вважається, що стереотипи є когнітивними утвореннями, що відносяться до системи оцінки і переробки інформації про групу та її членів, які є необхідною умовою соціальної інтерпретації[3].

Типовим при дослідженні стереотипів в міжкультурних комунікаціях є збирання інформації шляхом опитування. Під час цього процесу дослідники

дізнаються думку одної етнічної групи стосовно іншої. Однак, цікавим на мою думку стало дослідження Тхоржевської Тат'яни Вікторівни, яка протягом 2007 року досліджувала думку стосовно стереотипів уявлення про українців. Під час вивчення «автостереотипу українця» було опитано мешканців Одеси стосовно їхньої думки про риси, поведінку та портрет «українців» з інших міст та регіонів. За результатами роботи було виявлено наступне. Як українці себе визначили 183 особи (59 – хлопців, 124 – дівчат). Відповідно до методики та описових характеристик етносу, було виділено 13 змістовних груп умовно визначили як окремі складові етнічного стереотипу. Образ українця, як правило, представлено наступним чином. Чоловіки-українці здебільшого зображуються з вусами, оселедцем, шаблею, у шароварах, тобто відображують уявлення про козаків з ілюстрацій в підручниках. У декількох випадках зображена жінка-українка у міському одязі (в одному випадку доповненому вишиванкою) з косою навкруги голови. Уявлення "українців про українців" (як чоловіків, так і жінок) пов'язано з продуктами харчування (сало, домашній хліб, ковбаса). Оригінальним є ставлення до позиції "алкоголь" у порівнянні зі стереотипом росіянина: чоловіки-українці пов'язують алкоголь більшою мірою з росіянами (42,5%), ніж з українцями (27%); жінки-українки ототожнюють цю позицію з представниками обох етносів (8,8% / 11,2%). Державно-політичні символи зустрічаються рідко й, як правило, представлені лише прапором або тризубом. Таким чином, якщо спробувати зробити узагальнений портрет типового українця, виходячи з результатів даного дослідження, стереотип стосовно українців: люблять сало, люблять поїсти (19,9 %); працьовиті, працелюбні (19%); щирі, відверті; розумні, винахідливі, здібні (17%); добрі, доброзичливі (16%); патріоти (16%); веселі, з почуттям гумору (14%); незалежні, волелюбні (13,3 %); красиві, гарні (12,3%); хоробрі, сміливі (10,4%); пияки (10,4%); щедрі (9,5%); справедливі, чесні (8,5%); хитрі (8,5%); гостинні (8,5 %); дружні, миролюбні (7,6%); ледачі (7,6%); з почуттям гідності (5,7%); жадібні (5,7%). За результатами дослідження виходять, що автостереотип українця має в цілому позитивне забарвлення[4].

Таким чином, підсумовуючи, можна цілком впевнено говорити, що проблема етнічних стереотипів у міжкультурних комунікаціях є досить актуальною та активно вивчається соціологами, психологами, лінгвістами, педагогами та багатьма іншими. Стереотипи так чи інакше торкаються аспектів взаємодії між собою різних народів і культур. Вони виступають посередником протікання міжкультурного діалогу та взаємодії як на колективному, так і на міжособистісному рівнях. Дослідження та пошук шляхів мінімізації впливу стереотипів на міжкультурні зв'язки, а також згладжування «гострих кутів» культурної поведінки має бути достатньо поширеним. Ця проблема має привертати увагу державних інституцій не менше від інших глобальних, таких, як проблема забезпечення харчуванням та проблема біженців. Наведені вище результати дослідження «авто стереотипу українця» наводять на думку, що існує певна необхідність приділяти більшу увагу розвіюванню стереотипів не лише стосовно інших етнічних груп, а й всередині українського суспільства. На мою думку цей процес, безумовно підтриманий з боку держави, повинен починатися з підвищення міжкультурної компетентності серед студентів та

викладачів, а вже потім співробітників міжнародних організацій та суспільства в цілому.

Список використаних джерел

1. Липпман У. Общественное мнение / У. Липпман. Пер. с англ. Т. В. Барчунова, под ред. К. А. Левинсон, К. В. Петренко. - М.: Институт Фонда «Общественное мнение», 2004. - 384 с. ISBN 5-93947-016-5.
2. Василенко І. О. // Спроба подолання соціокультурних стереотипів у процесі міжкультурної комунікації. – К.: Інституційний репозитарій Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, 2020. – 133-136с. ISSN 2411-4383.
3. Гнатенко П., Скиба Е. Соціальне прогнозування в контексті української національної психології. – Х.: Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках, 2020. - 3(1), с. 22-35. doi: 10.15421/342003. ISSN 2618-1282.
4. Тхоржевська Т. Етнічний стереотип українця в уявленні студентів-українців м. Одеси / Т. Тхоржевська // Етнічна історія народів Європи. - 2008. - Вип. 25. - С. 82–88.

Грабар Наталя Григорівна (м. Харків) – доктор наук з соціальних комунікацій, доцент, професор кафедри ЮНЕСКО та соціального захисту, Державний біотехнологічний університет.

ДОБРОДІЙНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЗМІЦНЕННЯ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Чинити добро та надавати добровільну допомогу людям вважається давньою традицією. В Україні набуває поширення державна політика благодійності та меценатства на духовний розвиток особистості, зокрема Інститут Президента України. Доброчинна благодійна діяльність незалежної України регламентується Законом «Про благодійну діяльність та благодійні організації». Згідно з нормативним документом, меценатство розглядається як «...благодійна діяльність у сферах освіти, фізичної культури і спорту, культури та мистецтва, охорони культурної спадщини, науки і наукових досліджень» [2]. Влада і громадські організації співпрацюють на ниві меценатства. Так, напрямами діяльності благодійного фонду «Розвиток України» є, зокрема, сучасна освіта, здоров'я нації, культурне надбання [4].

За І. Миговичем «...благодійність – це вияв цілеспрямованої уваги до людей, які з різних причин не можуть власними силами забезпечити собі хоча б мінімальні умови для існування, надання їм посильної допомоги у збереженні й організації своєї життєдіяльності, матеріальне й духовне підтримання їх» [3, с. 42]. Відомий літературознавець, громадський діяч, виконавчий директор Ліги українських меценатів, Михайло Слабошпицький зазначає, що «... людину, яка підтримує служителів муз, потрібно називати меценатом. Зараз звичайне благодійництво, філантропію ототожнюють з меценатством. Філантропія не

менш важлива, але добродійництво загалом і підтримку мистецтв (можливо, ще освіти) слід би було розділяти. Меценатство – цілком український феномен. Бо, скажімо, за часів бездержавності або гетьманської України, кожен представник козацької старшини мав неписаний обов'язок – зі своїх грошей утримувати монастирі. А монастир на той час – це й богадільня, і лічниця, і школа, і літописні студії. Одне слово, ціла інфраструктура...» [5, с. 69].

Українське меценатство має досить давню історію, починаючи з часів Київської Русі і понині. Україна, так історично склалося, довгий час не мала державності, яка б стала на захист української культури, мистецтва, освіти, науки, мови. Тому знаходилися філантропи та шанувальники українства, які зробили вагомий внесок у збереження та розбудову української нації. Варто нагадати про Петра Могилу, який власним коштом відновив у Києві Софійський собор, Десятинну і Трьохсвятительську церкви та храм Спаса на Берестові, а також заснував і утримував Колегіум, який згодом став Києво-Могилянською академією.

Козацьку добу найбільше «прославив» добродійною діяльністю гетьман Іван Мазепа. Можливо тому, на думку деяких дослідників цей період в історії української культури варто називати «мазепинським бароко». Адже за його благодійництва зведено та відремонтовано близько двох десятків храмів, розбудована Києво-Могилянська академія. Завдяки меценатству Івана Мазепа в Україні збагатилася література, урізноманітнілося образотворче мистецтво, також опікувався освітою, наукою. І в цьому сенсі значним його здобутком є заснування Києво-Могилянського колегіуму (1701р.) пізніше – академії. Він постійно виділяв кошти для цього навчального закладу [1]. Зазначимо, що меценатство Мазепа – це внутрішня потреба культурної людини. Він задавав тон у благодійництві для всієї старшини, подав їй приклад, надихав на добродійництво. Це було нормою, невід'ємним атрибутом діяльності людей, що належали до національної еліти. Із усіх цих фактів безперечно важливим є те, що Мазепа надзвичайно опікувався всіма культурними потребами доби. Його прикладу наслідувала козацька старшина, зокрема династія Лизогубів.

В подальших століттях родини Скоропадських, Дорошенків, Тарновських, Галаганів, Симиренків, Терещенків, Чикаленків залишили нащадкам дивовижні приклади благодійництва, самовідданої праці задля майбутнього України та її культури. Відомо, що у давні часи церква, університет, бібліотека були духовними осередками суспільства. Вони формували моральні ідеали і цінності, визначали основи духовності, сприяли моральним пошукам людини.

Сучасне поняття надання допомоги передбачає широкий спектр: звичайна матеріальна допомога, спонсорство, меценатство. Зазвичай все це уособлює як високі моральні принципи, так і громадський рівень розуміння необхідності надання допомоги. В даний час моральної та матеріальної підтримки потребують переселенці, біженці, які змушені втікати від війни *російських агресорів*. Саме тому багато діячів культури чинять благодійну справу на благо перемоги: збирають кошти, проводячи концерти, зустрічі, презентації книг; беруть участь у волонтерській діяльності. Загалом це сприяє відродженню гуманістичних традицій, збагаченню їх новим змістом і

надбаннями.

Нині, коли Україна веде боротьбу з російськими агресорами благодійність та волонтерство є важливою потребою та тією ознакою, коли кожен може проявити свою позицію, сформовану гуманістичними цінностями, допомагаючи один одному подолати життєві труднощі.

Благодійництво в сучасних умовах досить важливий аспект, адже благодійність – це справа великих людей, для яких творити добро, допомагати іншим так само природно, як жити, дихати, працювати. Їхня допомога сприяє збереженню, примноженню і поширенню духовних цінностей у суспільстві. Відомо, що в процесі комунікаційної взаємодії здійснюються взаємний вплив людей один на одного, обмін різними ідеями, інтересами, почуттями. Створення духовно-патріотичного середовища сприятиме вихованню гармонійно розвиненої особистості, громадянина-патріота.

Список використаних джерел

1. Дяченко І. Українська аристократія козацької доби та її меценатство. – Режим доступу: <http://tur.kosiv.info/tourism-and-culture/304-djachenko-i-e-ukrajinska-arystokratija-kozackoji-doby-ta-jiji-mecenatstvo.html>
2. Закон України Про благодійну діяльність та благодійні організації. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>
3. Мигович І.І. Соціальна робота. – Ужгород: Освіта, 1997. – 190 с.
4. Пасічник М.С. Історія України: державницькі процеси, розвиток культури та політичні перспективи. – Київ: Знання, 2005. – 735 с.
5. Радченко Б. Чисті гроші на велику справу // Україна: барви життя. – 2005. – № 2-3. – С. 69–70.

Гюльхан Юлія Борисівна (м. Одеса) – аспірантка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

Науковий керівник: Лісеєнко Олена Василівна (м.Одеса) – доктор соціологічних наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

ЦІННІСТЬ СВОБОДИ В УКРАЇНСЬКІЙ МЕНТАЛЬНОСТІ

У поняттях «ментальність» та «свобода» є дещо парадоксальне, тому що кожний, хто їх використовує – від пересічного громадянина до вченого – вкладає в них власний смисл. Дійсно ці поняття багатозначні, складні, суперечливі. У науковій літературі зустрічається безліч визначень термінів «ментальність» та «свобода», проте кожний з нас відчуває, що ці терміни висловлюють цілком конкретні явища. Під національною ментальністю у найзагальнішому вигляді ми пропонуємо розглядати сукупність історично

сформованих установок і рис характеру народу, цінностей, стереотипів і архетипів, які мають специфіку поведінкового прояву. Вважаємо, що національна ментальність - це інтегрально-синкретичне утворення, у якому життєві сенси (цінності) народу становлять моделюючу домінанту його світовідчуття, світосприйняття та світорозуміння.

Визначаючи свободу як філософське поняття, як прояв істинної свободи індивіда у суспільстві, зазначимо, що сучасне уявлення про свободу включає безперешкодний прояв і реалізацію внутрішнього потенціалу сутності людини в суспільстві[1]. Свобода відчувається індивідом, перш за все, як особисте почуття, тому у кожній особистості цінність свободи має різне значення. Від внутрішньої свободи індивіда, яка задається власною свідомістю та рівнем розвитку культури особистості, залежать її дії, поведінка, самовизначення та наявність можливості вибору. Відсутність вибору рівнозначне відсутності свободи.

Виявляється, що проявами національної ментальності можуть виступати уявлення про свободу і справедливість, істину, правду; знання та уявлення про своє природне та соціальне оточення; система способів оцінювання явищ і процесів, що відбуваються.

В українській ментальності свобода набула архетипічного статусу, тому що принцип свободи проходить крізь всю українську культуру та історію від князівської доби до сучасності. За свідченнями істориків, починаючи з Прокопія Кесарійського та Йордану, що описали антів і волинян IV - VII ст., український народ за можливості вибору завжди був орієнтований на плюралістичні, толерантні стосунки, які деякі вчені і суспільні діячі назвуть демократичною інтуїцією української нації. Елементи демократії були притаманні системі державного управління Київської Русі, були визначальними у суспільно-політичному житті Запорізької Січі. Козацько-селянська основа українського народу, на думку деяких сучасних дослідників, сформувала таку характерну рису ментальності українців, як неприйняття деспотії, волю до свободи. В XVII столітті Французький інженер Г. Боплан, працюючи в Україні, зазначив, що «українці над усе цінують волю, без якої жити не можуть» [2].

Навіть у Гімні сучасної України проголошується:

«... Душу й тіло ми положим за нашу свободу

І покажем, що ми, браття, козацького роду».

Свобода в українській ментальності виступає як честь та гідність людини. Тому ця висока цінність, яка потрібна українцям, мотивує їх в національно-визвольній боротьбі в різні епізоди української історії. Архетип свободи в українській ментальності мав онтологічні підстави в козацьких структурах, в досвіді місцевого самоврядування, в військовій практиці, та має досі онтологічні підстави в практиках політичного та економічного життя сучасного українського суспільства, в боротьбі України проти масштабного російського вторгнення в Україну 2022 року, інше.

Але треба зазначити, що для української ментальності характерне ірраціональне, містичне розуміння свободи, пов'язане з українською духовною традицією. Свобода наділяється або негативним змістом як свобода "від чогось" (від гноблення, приниження, зниження, інше), або розуміється містично

як свобода «в ім'я чогось», тобто в ім'я якоїсь високої мети, тобто більше поширений «негативний», ніж «позитивний» зміст свободи як свободи «для чогось». При цьому, корінною відмінністю від західної раціональної традиції є те, що свобода всіх розглядається як гарант свободи окремого громадянина, а не навпаки, як це прийнято в сучасній Європі.

Усвідомлення цінності свободи в українській ментальності, архетип свободи як і інші етнічні архетипи та цінності, філософія серця, софійність світу є передумовою затвердження історичних звершень українського народу в їх загальнолюдській значущості, свободі та гідності.

Список використаних джерел

1. Атаманюк З. М. Свобода як фактор соціокультурних трансформацій сучасного українського суспільства : монографія / З. М. Атаманюк. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 87.
2. Наливойко Д. Оцінка Заходу – рецепція України в Західній Європі XI – XVIII. К, 1998. С 235.

Семко Яна Сергіївна (м. Одеса) – кандидат філософських наук, викладач кафедри всесвітньої історії та методології науки ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

СУЧАСНЕ ОСМИСЛЕННЯ ДИТИНСТВА У РАКУРСІ ПОСТМОДЕРНУ

Особливого значення філософське розуміння суті постмодерну та постмодернізму набуває для осмислення феномену дитинства – як у формах його історичного, так і сучасного буття. Дитинство як генеральний ресурс, умова та фактор збереження та розвитку будь-якого суспільства є найважливішим елементом соціокультурного життя народів. Усвідомлення цього зробило дитинство одним із найактуальніших об'єктів соціально-гуманітарних досліджень сучасності. Але разом з тим феномен дитинства, як і раніше, залишається одним з найбільш маловивчених та малозрозумілих соціальних явищ [8]. В даний час ще тільки позначаються підходи до розгляду даного соціального феномену в його цілісності, в тому числі у розумінні його ролі у суспільному житті. А між тим однією з головних соціокультурних характеристик суспільства є ставлення до дітей, і дитинство тут, з позицій сучасного соціально-філософського знання, не просто віковий етап розвитку індивіда, але особливий соціокультурний феномен. Він безпосередньо пов'язаний з феноменом соціокультурного середовища, в якому дитинство реалізує себе як своєрідний та фундаментальний соціальний інститут суспільства, який відповідає за відтворення, збереження та історичний розвиток людського роду. Постмодерн став новою формою соціокультурної реальності, що особливо впливає на феномен дитинства в суспільстві епохи глобалізації, ускладнення взаємозв'язків суспільних суб'єктів, наростання нових викликів

соціальної стабільності. На тлі цих процесів провідною тенденцією розвитку сучасної людської цивілізації стала зміна культурно-історичного та соціального статусу дитинства, що характеризується зростанням кризовості у відносинах світу дитинства та світу дорослих [6].

У суспільстві різко зростає актуальність дослідження різних проблем дитинства, що безпосередньо пов'язано з чітким усвідомленням його ролі у забезпеченні існування та відтворення на змістовному та функціональному рівнях соціуму і людини. Постійно збільшується потік досліджень у цій сфері – від культурно-історичної психології розвитку (Л. Виготський, А. Лурія, О. Леонт'єв, Д. Ельконін), етнографії дитинства (М. Мід, І. Кон, Г. Виноградов) та його історії (Ф. Арієс) до соціології дитинства (В. Собкін), екологічної психології розвитку дитини (Г. Бурменська, Л. Обухова), соціально-генетичної психології (В. Рубцов), соціальної психології дитинства (В. Абраменкова), екології дитинства (У. Бронфенбреннер, В. Панов) та навіть віртуальної психології дитинства (Н. Носов) [6].

Різка актуалізація проблеми пояснюється кризою дитинства, що вибухнула і все поглиблюється, не помічати яку і не реагувати на яку світ дорослих просто не в змозі. Ця криза виражається у скороченні чисельності соціальної групи дитинства як структурного елемента соціуму, обумовленому різким погіршенням фізичного та психічного здоров'я у світі дитинства. Даний факт з очевидністю підтверджується тенденціями зниження народжуваності, зростання дитячої смертності, збільшення кількості дітей, що народилися з відхиленнями у розвитку, розширенням масштабів соціального сирітства, безпритульності та суїцидальних проявів у дитячому світі.

Дитячі психологи з тривогою повідомляють про розпад дитячої спільноти, збільшення випадків соціального інфантилізму, розпад сюжетно-рольової гри. Користуючись терміном А. Ахієзер [4], можна сказати, що навколишній світ – це велике суспільство, що складається з двох діалектично взаємопов'язаних структур – світу дорослих та світу дитинства. Вони взаємно доповнюють один одну, неспроможні існувати друг без друга, допомагають один одній у соціалізації, забезпечують своїм існуванням та функціонуванням процес успадкування, передачі соціально-історичної пам'яті, спираючись на яку суспільство здатне розвиватися як цілісна структура. Але вони одночасно і заперечують одна одну, і це заперечення закладено від початку протиставлення цих двох структур суспільства остільки, оскільки породжується їх змістовним розмаїттям. Звідси – завжди притаманний міжколінному спілкуванню горезвісний «конфлікт батьків та дітей».

Тим часом на зорі людської історії не було поділу суспільства на світ дорослих та світ дітей. Діти рівноправно включалися до колективів дорослих, брали участь із ними у спільній виробничій праці (частково це підтверджується даними про життєвий уклад представників архаїчних культур). Відповідно до гіпотези Д. Ельконіна [7], у подальшому ускладнення змісту та форм трудової діяльності, насамперед знярядь праці, унеможливило повноцінну участь дітей у її здійсненні. Ця історична метаморфоза призвела до виділення світу дитинства зі світу дорослих. Дитинство стає особливим періодом життя, відведеним для загальної орієнтації у складно організованому світі людської діяльності.

Вимушене протиставлення дітей дорослим історично стало необхідною умовою виживання людства у новій ситуації суспільного розвитку.

Велику евристичну цінність у цьому плані має запропонована в культурно-історичному підході ідея зв'язку дитини з дорослим, тому акцент у більшості сучасних досліджень дедалі більше зміщується у бік розгляду сучасного дитинства як результату соціогенези взаємин дітей та дорослих. При цьому поняття розвитку стає ключовим. Як у світлі цієї ідеї трактується дитинство? Дитинство – це період становлення дитини повноцінним членом людського суспільства, час найбухливішого розвитку людини, яке неможливе без посередницької ролі дорослого. Саме дорослий виступає посередником між дитиною та сукупністю соціокультурних цінностей, установок, норм, які визначають умови життя даного суспільства та можливість нормально жити в ньому. З цього погляду відносини дорослих та дітей доречніше називати діадою, психологічним симбіозом, оскільки вони утворюють цілісну систему, форму організації спільного життя та діяльності, що забезпечує обом сторонам процес взаємної соціалізації. Розвиток дитини, зумовлений вже одним лише фактом його включення до цієї системи, доповнюється розвитком іншого члена цієї діади – дорослого, який теж із необхідністю розвивається разом із дитиною. Більше того, є підстави стверджувати, що повноцінний розвиток дитини забезпечується тільки в тому випадку, якщо розвивається і дорослий, що спілкується з нею.

Дослідження, що проводяться в галузі історії та соціології дитинства, самі часом, здавалося б, суперечать одне одному. Так, французький історик П. Арьєс у своїй роботі «Дитина та сімейне життя при Старому порядку» [2] на основі аналізу історії повсякденності, художньої та іншої літератури, творів образотворчого мистецтва досліджує історичну генезу специфічної природи дитинства та фактично формулює основи аксіологічного підходу до дитини. Ідеї П. Арьєса дали поштовх до виникнення в американській історіографії особливого дослідницького напрямку, пов'язаного з вивченням феномену ненависті до дітей [5], мета якого – показати дітей як одну з найпригніченіших груп в історії людства та змусити сучасників усвідомити це. Найважливішою роботою у цьому напрямі слід вважати «Історію дитинства» Ллойда де Моза [3], що вибудовує своє дослідження в руслі «психоісторії» і виходить з того, що діти стають жертвами агресивності та жорстокості, які невід'ємно притаманні людській натурі взагалі. Порівняння моделей історичного розвитку дитинства Арьєса та де Моза виявляє різні вектори відношення світу дорослих до світу дитинства: у Арьєса – від волі до закріпачення дитини сім'єю та школою, у де Моза – до розкріпачення дитини від тиранії дорослих. Проте суперечність зникає, якщо звернути увагу на фактор, покладений в основу цієї та іншої класифікації відносин. П. Арьєс звертає увагу на зростаючу регламентацію дитячого життя, пов'язану зі збільшенням по мірі розвитку суспільства та культури кількості агентів соціалізації. У свою чергу де Моза акцентує увагу на зміні внутрішнього світу дитини, зростанні її особистої свободи внаслідок зміни відносин із дорослими, насамперед із батьками, по мірі переходу від патріархально-патерналістських до більш демократичних відносин. Дитинство справді є соціально-історичним феноменом – адже ідея дитинства властива

далеко не кожному суспільству.

Н. Постмен у своїй книзі «Зникнення дитинства» припускає, що якщо «ідея дитинства» з'явилася на певному етапі людської історії, то вона може і зникнути [9]. Щось подібне вже відбувається у сучасному світі. Телебачення прийшло на зміну книжковій культурі та щоденному спілкуванню з дорослими, і за його допомогою, не докладаючи жодних спеціальних зусиль, діти долучаються до культури дорослих, для них розкрито всі секрети «дорослості». Зникає дитячий одяг, дитячі іграшки та ігри все більше носять яскраво виражений характер атрибутів та дій світу дорослих, причому не завжди найкращих. Дитячі вади та злочинність мало чим відрізняються від дорослих. Дитинство, будучи структурним елементом соціуму, дзеркально відбиває у собі його проблеми. Ця постановка питання надзвичайно актуальна і для сучасного українського суспільства, яке чим далі, тим більше відчуває на собі вплив глобалізації та постмодерну. Бурхливе соціально-економічне та політичне життя початку XXI століття оголило проблеми економічного, політичного та соціального характеру.

Руйнування традиційних інститутів соціалізації, що існували протягом тисячоліть – сім'ї та дитячої спільноти, грубе вторгнення засобів масової інформації та індустрії розваг в інтимний світ особистості, безсоромна проповідь «нової моралі» та нав'язування «соціалізації телебачення» [1, с. 303] – все це призводить до нівелювання, розмивання поняття дорослості, «меркантилізації, вестернізації, навіть демонізації свідомості дитини» [1, с. 312].

Все це говорить про настання нової епохи дитинства та відносин між світом дорослих та світом дитинства, яка безпосередньо пов'язана із загальноцивілізаційними та загальнокультурними особливостями сучасного суспільства. Цю епоху відповідно до її основних рис можна наважитися назвати постмодерністською епохою дитинства. Постмодерністський світогляд, охоплюючи індивідуальну та суспільну свідомість сучасних людей, безпосередньо вплинув на класичну форму світосприйняття людини, що складалася тисячоліттями.

Список використаних джерел

1. Абраменкова В. В. Социальная психология детства: развитие отношений ребенка в детской субкультуре. Воронеж: МОДЭК, 2000. 416 с.
2. Арьес Ф. Ребенок и семейная жизнь при Старом порядке. Екатеринбург: Изд-во Уральск. ун-та, 1999. 416 с.
3. Де Моз Л. Психоистория. Ростов на Дону: Феникс, 2000. 512 с.
4. Дольто Ф. На стороне ребенка. Санкт-Петербург: Изд-во «Петербург – XXI век», 1997. 527 с.
5. Кошелева О. Е. История детства: опыт зарубежной историографии. Педагогика. 1996. № 3. С. 81–87.
6. Фельдштейн Д. И., Сайко Э. В. Детство в развитии и как развитие индивида, личности. Мир психологии. 2004. № 1. С. 3–7.
7. Эльконин Д. Б. Психология игры. Москва: ВЛАДОС, 1999. 360 с.
8. Bertens H., Fokkema D. Forword. Approaching postmodernism.

Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 1986. 212 p.

9. Postman N. *The Disappearance of Childhood*. New York: Delacorte Press, 1982. 320 p.

Yaroshevich Maria, 2nd year student, Faculty of History and Philology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky

Scientific adviser: Doctor of Philosophy, professor of the Department of Philosophy, Sociology and Management of Socio-Cultural Activity Oksana Petinova.

ISSUES OF SPIRITUAL VALUES TODAY

The problem of spirituality belongs to those philosophical problems that are called "eternal". It is especially relevant in the dramatic periods of human history, which is experienced today in Ukraine, when fundamentally new life phenomena and circumstances adjust the ways and means of life choices, social self-determination of individuals.

Great world changes are taking place in the world due to globalization processes, but the impact of globalization on spirituality has not been studied enough and needs further development. After all, spirituality is the inner world of man, the center of his intellectual and emotional-volitional forces in the unity of consciousness, self-consciousness, worldview and will.

For a better understanding of spiritual values, we should pay attention to the concept of values, as well as the doctrine of values - axiology.

According to M. Holovaty, values are certain ideas, views, with which a person satisfies his needs and interests. Values become real guidelines for human behavior and form people's practical life institutions. They determine changes in the inner world of man. An interesting statement of philosophy is that the highest value is man. Protagoras's famous thesis: "Man is the measure of all things"

Axiology is the science of values, the study of the nature of spiritual, moral, aesthetic and other values, their relationship to each other, to social, cultural factors and human personality.

Spirituality is a measure of human humanity, its main attributive property. Spirituality is something that gives a person a unique uniqueness among all living things on the planet, something that is inherent in him and only her. In addition, the spiritual world of the individual is not externally formed, but is the property of human activity as an active whole, self-directed to meet their internal natural needs.

Today in Ukraine the issue of spiritual crisis has become most acute. Our society is now subject only to wealth, and spiritual values are relegated to the background. In the first place, a person puts only wealth, career and money. L. Chupriy's opinion is logical, where it is noted that in such conditions it is very important to intensify efforts to raise the spiritual level of the Ukrainian people, the formation of a stable system of deep moral and religious values. There are a number of factors that influence the formation of value orientations. In the first place - it's family upbringing. After all, it is the family that indicates the right direction of

development for the individual. The family atmosphere influences the formation in children of habits of behavior and criteria for evaluating good and evil, permissible and forbidden, just and unjust. The family introduces knowledge, work, rights and responsibilities into the world. It is in the family that the foundations of the child's physical, intellectual and moral development are laid, the worldview and aesthetic tastes are formed. However, in the absence of a family, a person feels lonely and very often, unable to find himself in a globalized space, gets lost in the world. There are other factors that influence the formation of values: education, Internet technology, television, peers.

Now our state is in a period of transition, in this regard, society must reassess views on life and values, in particular, spiritual. It is a complex, long and, most importantly, inevitable process that never goes fast. In the course of these cardinal changes, such values as goodness, truth, family, and work become relevant again.

Thus, the problem of values is important especially today, in a period of globalized processes and changes. This question remains open and needs further in-depth research. Thus, spiritual values harmonize and integrate the spiritual world of the individual, determine the integrity, uniqueness and originality of the individual, regulate human behavior and activities in society, influencing his actions and deeds.

Used Books:

1. Berdyaev N.A. And the world of objects (experience of the philosophy of loneliness and communication) // Mio philosophy. Ch. 2. M., 1991. S. 252.
2. Panarin AS Postmodernism and globalization: a project of liberation of owners from social and national obligations // Questions of philosophy. 2000. №6. P. 16-36.
3. Fromm E. Psychoanalysis and religion // Twilight of the gods. M., 1990. P. 149-221.
4. Babenko Y.A. Theoretical aspects of the study of values: Bulletin of the National Academy of Management of Culture and Arts. 2013. № 3

СЕКЦІЯ № 4 ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ В СУЧАСНОМУ ВИМІРІ

Астапова-Вязьміна Олена Ігорівна (м. Черкаси) – кандидат філософських наук, доцент, Черкаський державний технологічний університет

ФІЛОСОФСЬКА АРГУМЕНТАЦІЯ АБО ЯК ПОСПІЛКУВАТИСЬ ІЗ ВИДАТНИМ ФІЛОСОФОМ

1. Філософська концепція, позиція, теорія – це щоразу розгортання мапи філософського мислення в контексті інтелектуальних, моральних, мовних світів. «Безодня універсалізму» філософської проблематики сучасної епохи фактично вириває нас із революційного розлому, що конкретно формується кожним представником тієї чи іншої філософської течії, напряму, епохи.

2. Генрі Одера Орука (Henry Odera Orika) (1944-1995) – кенійський філософ, фундатор філософії мудреця (Sage philosophy). Перша публікація про африканську філософію мудреця в Стенфордській філософській енциклопедії датується лютим 2006 року, суттєве її редагування – лютим 2016. Африканська філософія тривалий час була ізольована від світової філософської традиції і, на жаль, такою залишається сьогодні. Філософія мудреця демонструє модель мислення, що виходить за межі європейської філософської традиції і транслює не-писемний зразок філософствування, вільний від впливу західної філософії.

Мудрець розуміє різні рівні людського досвіду, має вроджену властивість розшифровувати різні аспекти життя та переживання людини. На думку Оруки, людина є мудрецем у філософському розумінні тільки тоді, коли займається фундаментальними етичними та емпіричними проблемами та може запропонувати *вирішення* тих чи інших проблем. Перш за все, йдеться про ідею, яка збагатить рідні культуру та суспільство.

Філософська концепція Генрі Оруки являє собою приклад сміливого вчинку. Автор фактично кидає виклик загальноприйнятим традиціям європейської філософії, визначаючи чотири напрями африканської філософії: етно-філософія, африканська націоналістично-ідеологічна філософія, професійна африканська філософія, філософія мудреців.

Філософія мудреця зароджується як реакція на європейську оцінку та позицію відносно мислення африканців. Старійшина є хранителем мудрості, знань та критичного мислення. Генрі Орука наголошує, що грамотність (писемність) не є обов'язковою умовою мислення. Справжня африканська філософія ґрунтується на незалежному мисленні, не дивлячись на те, що народні мислителі не вмiли ані писати, ані читати.

За онтологічною позицією африканської філософії, все у всесвіті взаємопов'язане, однак людина, посідаючи центральне місце, не є володарем всього суцього. Африканський стиль мислення включає максимально широкий інформаційний контекст. Знання та мудрість пов'язані з циклічністю африканської онтології і тому для мудреця ідея походить від предків і призначена на служіння людям. Філософія мудреця як спосіб мислення являє собою баланс між народною та раціональною мудрістю. І тому, на думку Оруки, є народні мудреці та мудреці-філософи. Народний мудрець діє в колі своєї традиції, його знання складають основу народної ідеології і він не може вийти за межі, створені культурою. Мудрець-філософ мислить раціонально, зберігаючи критичність думки. Вихідні позиції африканської філософії – міфічність, релігійність, ритуальні практики. Африканський фольклор, казки, прислів'я, міфи, релігійні вірування та звичаї складають підґрунтя етно-філософії. Розглядаючи відмінність між африканською та західною філософією, Орука аналізує етнофілософію як сукупність колективних думок, унікальність яких полягає в їх емоційності, включаючи вічні мудрості минулого.

3. Куайн У. був учасником Другої світової війни, протягом 1942-1945 років служив у військово-морському флоті. Так, наприклад, після війни він приймає рішення не розробляти певний напрям у філософії, хоча з 1934 року займався проблемами щодо ролі логіки в обґрунтуванні математики. Теза Куайна про невизначеність перекладу вносить ідею про неможливість

перекласти історичні, культурні, філософські словники універсальною мовою. Моральні інтелектуальні світи, так само, як і світи природних мов абсолютно індивідуальні, і тому не існує канонічної мови, яка б дозволила їх співставляти, оцінювати цінності, добротності, що виражають конкретний культурний світ.

Врайт Галина Яківна (м.Одеса) – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

Орехова Олександра Костянтинівна – студентка 3-го курсу спеціальності 028 менеджменту соціокультурної діяльності, соціально-гуманітарного факультету ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ В СИСТЕМІ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ

Дисциплінарні межі філософії історії широкі та різні, як і уявлення про специфіку історичного часу. Важко говорити про історичний час взагалі, поза його зв'язком із інститутами соціальної організації, з культурними цінностями, із внутрішнім життям особи. Звідси й труднощі у розмежуванні філософії історії з соціологією, з філософією культури, з філософською антропологією. Не менш складні стосунки філософії історії з конкретними історичними науками.

Історична наука відрізняється від особливого філософського погляду на історію, оскільки суто наукове дослідження історичних подій і фактів не в змозі обґрунтувати єдність і цілісність історичного процесу, на підставі яких тільки й можливе осягнення смислу історії. Ще Кант зазначав, що цілісність історії (як і цілісність світу) не дані нам у можливому досвіді і що історичні факти як такі не містять власних смислів [2].

Якщо вони є знанням про теперішнє, то де межа між минулим і теперішнім у загальнонауковому світі і чим ця межа зумовлюється. Як це не дивно, але, хоча історія вже давно визначається як наука про минулу соціальну реальність, з цього зазвичай не робиться висновок про те, що суспільні науки займаються вивченням сьогодення.

Розрізнення історії та суспільних наук «за часом» до тепер практично не акцентувалося в науковій літературі. Теза про те, що історія займається вивченням тільки минулого, а не теперішнього, заперечується багатьма авторами. Наприклад, як зазначає французький історик Ж. Ле Гоф, висунута М. Блоком і Л. Февром теза про взаємозв'язок минулого й теперішнього навіть надихнула організаторів одного з британських історичних журналів узяти як назву «Минуле і теперішнє» і в першому номері проголосити, що історія не може логічно відокремити вивчення минулого від теперішнього та майбутнього.

Але так чи інакше, поки історія все-таки ідентифікується «за часом», як суспільно-наукове знання про минулу соціальну реальність. З цього випливає, що предметом суспільних наук загалом є «теперішнє». Ця ситуація склалася далеко не відразу. Природничо-наукова парадигма в суспільствознавстві, що йде від Огюста Канта, штовхала соціологів до визначення загальних законів розвитку суспільства [3].

Як показує практика, в дискусії про характер історичного знання наявна відома термінологічна плутанина. Дуже часто будь-яке знання про минуле, включаючи релігійне, філософське, природничо-наукове і т. ін. іменують «історичним» знанням (іноді використовують слово «уявлення», але це не змінює суті).

Конструювання минулої реальності, що є обов'язковою функцією усіх історичних дискурсів, визнаних у певному суспільстві як знання, варто відрізняти від реконструкції минулої соціальної реальності. Під реконструкцією мають на увазі спроби відтворення такого образу минулої соціальної реальності, що існував у самій цій реальності, тобто у тих людей, які в цій реальності жили і для яких вона була теперішнім.

Н. Гартман вирізняв три групи проблем щодо історії як філософської проблеми. З джерел ми знаємо історичний процес тільки частково. Як він відбувається загалом? Яка його тенденція, якщо простежити її від сучасності до майбутнього? Чи є в ньому мета, яка його спрямовує? [5]

Наше знання про історичне минуле не тільки має білі плями – воно також неадекватне, містить в собі передсуди й просто помилки. Якою мусить бути робота історичного пізнання, якщо воно претендує на наукову значущість?

Наше власне життя з його пізнанням вбудоване в історію. Ми знаємо її найвним чином лише в її безпосередності, маємо її форми за абсолютні, і лише себе – за об'єктивних суддів. Але яким чином ми самі, включно з нашим історичним розумінням, зумовлені історично? Як оптично побудована наша власна історичність? І як ми як ті, хто пізнає й розуміє, виходимо за межі власної історичної зумовленості.

Список використаних джерел

1. Філософія як історія філософії : підручник / за ред. В. І. Ярошевця. – Київ: Центр учб. літ., 2012. – 648 с.
2. Бойченко І. В. Філософія історії: Підручник. – К.: Т-во „Знання”, – 2000. – 723с.
3. Татаркевич В. Історія філософії: Т. 3: Філософія ХІХ століття і новітня / Пер. з пол. О. Гірний. – Львів: Свічадо, 1999. – 568 с
4. Татаркевич В. Історія філософії: Т.2: Філософія Нового Часу до 1830 року / Пер. з пол. Я. Саноцький, О. Гірний. – Львів: Свічадо, 1999. – 352 с.
5. Ящук Т. І. Філософія історії: Курс лекцій. Навч. посібник. – К.: Либідь, 2004. – 536 с.

Добролюбська Юлія Андріївна (м.Одеса) – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії та методології науки ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

ІСТОРИЧНИЙ ГРАНД-НАРАТИВ: ОСОБЛИВОСТІ ТРАКТУВАННЯ

Нині у світовій історіографії особливо актуальним є питання регенерації наративу (ідеться про Rebirth of Narrative). Водночас доволі напруженими стали стосунки між науковою (академічною) історіографією й історіописанням. Якщо у кінці ХХ ст. наратив зазнав сильного удару через релятивізм постмодерну, то студії popular history не зазнали таких проблем. В той же час на сьогодні концепт гранд-нاراتиву має дещо інший зміст та може застосовуватися навіть у значенні своєрідного інструменту для історичного дослідження [2, с. 166]. Відтак, нині безліч західноєвропейських істориків трактують гранд-нاراتив у значенні методології, чи навіть нового методу дослідження. Останній має декілька функцій, зокрема, інтеграцію історії в інші гуманітарні науки [7, р. 3-5].

В той же час проблема переосмислення історії України, формування нової великої концепції, або ж національного гранд-нاراتиву є доволі гострою та нагальною проблемою у сучасній українській гуманітаристиці. Додаткову актуальність нашого дослідження забезпечує звернення до трактування терміну «гранд-нاراتив», який є доволі неоднозначним та проблемним у сучасних наукових студіях. Відзначимо, що пошуки нового виду гранд-нاراتиву в українській історичній науці пов'язані із деякими змінами, які нині побутують в українській історії. Передусім ідеться про відхід від радянських концепцій її написання. Відтак, нині існує безліч сучасних концепцій українських «гранд-нاراتивів», які акцентують увагу то на принципах поліетнічності, то на принципах європоцентризму. Таким чином, ціллю нашої статті є критичний аналіз сучасного українського гранд-нاراتиву крізь призму його становлення та еволюційних змін, виокремлення основних тенденцій у сучасній українській історіографії.

Гранд-нاراتив буквально означає «велика оповідь». У історіографії прийнятно вважати, що цей термін першим до обігу увів відомий французький філософ та мислитель Жан-Франсуа Ліотар. Таким чином, концепції гранд-нاراتивів почали бути основами для критики історичної науки у епоху Постмодернізму. Однак, насправді така форма критики («історія – це тільки текст») була перебільшено докорінною чи безальтернативною, а згодом саме поняття виявилось напрочуд вдалим та прижилося у гуманітаристиці [3, р. 25]. У цій роботі ми використовуємо концепт «гранд-нاراتиву», запропонований Жан-Франсуа Ліотаром в його класичній роботі «Стан постмодерну» [2, с. 155-156]. У цій роботі вчений позиціонує гранд-нاراتив як певний стандарт історіописання, який нав'язує уніфікацію складових історії.

Водночас у сучасній історичній науці панує плутанина у термінологічному плані. Ідеться про різне трактування понять «гранд-нاراتив»,

«мастернартив», «метанартив», «Велика історія», «загальна схема», тощо. Зауважимо, що у західноєвропейських студіях під поняттям «гранд-нартив» розуміється глобальний інтелектуальний текст, який поєднує концепції досвіду та знань [7, р. 3]. Як явище, він виник в епоху Просвітництва та згодом став ідеологічною категорією постмодерну (отримав своє точне визначення), водночас «метанартив» у епоху Модерну, що власне, і відрізняє ці дві концепції.

Метанартив є універсальною категорією, сформованою на основі сцієнтизму. Строгий метанартив передбачає використання уніфікованих принципів, законів, причинно-наслідкових відношень, тощо. Водночас гранд-нартив у значенні концепції позначає набір основних ідей чи категорій [1, с. 149-150]. Центральною ідеєю у ньому є Розвиток, який може бути представлений різноманітними похідними категоріями, зокрема «еволюцією», «прогресом», «революцією», тощо. Водночас у метанартиві похідні категорії є іншими, наприклад ідеться про «історичні народи», «неісторичні народи», «культурно-національне відродження», тощо. Основною частиною такого метанартиву є принцип європоцентризму, що знаходить своє відображення в ідеях та культурній діяльності Старої Європи [2, с. 156]. Водночас поширеними є і інші варіанти, які залежать від носіїв цінностей цивілізацій (зокрема, США тощо.)

Гранд-нартив як категорія Просвітництва, не тільки систематизував європейське мислення, але здійснив інтелектуальну експансію у цілий світ [3, р. 25]. В той же час відбувалося нав'язування стереотипів мислення, притаманних лише Заходу [5]. Таким чином, відбулося своєрідне нехтування такими системами історіописання, як арабо-ісламське, східно-азійське, тощо.

Водночас з кінця XIX ст. конкуруючою категорією системи гранд-нартиву є так звана формаційна схема. Остання особливу увагу приділяла ролі економічного чинника в світовій історії. Безпосередньо зміст цієї теорії був репрезентованим у таких категоріях як «формація», «виробництво», «клас», «революція», тощо. В той же час зауважимо, що гранднартивні моделі XX ст. дещо видозмінилися. Ідеться про геоісторію Ф. Броделя, теорію третьої хвилі Е. Тоффлера. Однак, як прийнято вважати, усе це закінчувалось деякими песимістичними очікуваннями на прикладі теорії Ф. Фукуями «кінця історії» [2, с. 157-158]. Таким чином, підсумуємо, що класичний гранд-нартив є своєрідним способом реконструювання історії, коли велика, чи середня (мала) схеми «накидалась» на певну історичну «сировину».

Тематика гранд-нартивізму, безсумнівно, є актуальною для сучасних студій. Осмислення минулого цілих країн або народів вимагає специфічної методології, дотримуватися якої можна далеко не завжди. Зрештою, вибір актуальних шляхів для досягнення наукової мети, її встановлення є питанням своєрідного бренду. Сучасні тематики історичних досліджень також мають певну «моду». Сумнівно, що написання універсальних та ґрунтовних історичних досліджень сьогодні можна вважати останніми її виявами [4]. Водночас, на науково-популярному рівні популярністю користуються всесвітні історії, які вміщуються у формат однієї добре ілюстрованої книги. Напевно, це можна вважати першими натяками до повернення до більших текстів, не

статей. Очевидно, симпатії читачів (споживачів) схиляються до цілісних досліджень, а не до окремих частинок, відповідно, цінність гранд-нарративів також зростатиме.

Складність у їхньому написанні, на нашу думку, полягає у тому, що чимало авторів справді видатних досліджень були водночас першовідкривачами тих чи інших джерел. Це давало їм право широко інтерпретувати отриманий матеріал, порівнювати його із іншими дослідженнями та вписувати як доказ (або спростування) уже існуючих текстів. Сучасні дослідження у джерелознавчій складові значно поступаються роботам XIX – початку XX ст. (особливо актуально це ля української історії). Власне, чимало пам'яток Античності, Середніх віків чи епохи Нового часу були вперше опубліковані саме у цей період. Завдяки цьому історики отримали широку можливість використовувати нову інформацію, яка у свою чергу відкривала можливість для ширших висновків та побудови оригінальних концепцій. На цій підставі (і із використанням ґрунтовної ерудиції дослідників) можна було «віднайти» в історії цілий народ, як це зробив, наприклад, М. Грушевський. Перші книги його гранд-нарративу «Історія України-Руси» написані у дещо оглядовому стилі, якщо порівнювати їх із наступними томами, де йшлося про Козаччину та гетьманську державу [6]. Водночас, навіть у такому вигляді вони не втрачають своєї наукової ваги і цілком актуальні для цитування.

Водночас, коли більшість архівних матеріалів уже введені до наукового вжитку, написання робіт подібного штибу значно утруднюється. Сучасний історик більше приділяє уваги інтерпретаціям джерел, ніж самостійній роботі із ними. З цієї причини, ускладнено написання широких у хронологічному плані текстів. Очевидно, назріла потреба не тільки у пошуковій роботі, але також у пошуку свіжих можливостей інтерпретації пам'яток.

Сучасний напрямок постмодерну в історіографії здатен внести нове бачення та критичне розуміння до вже відомих джерел [3]. Водночас, чимало зусиль звернено до мікроісторії, історії речей тощо. Ці перспективні напрямки дослідження не зможуть призвести до появи гранд-нарративу, хоча здатні вносити чимало свіжої інформації до уже відомих студій. Напевно, вони самі з'явилися у результаті свідомої відмови від «великих текстів». Однак, на нашу думку, успіхи сучасного джерелознавства сприятимуть поверненню до гранд-нарративізму.

Отож, характерними особливостями сучасної української історіографії є звернення до проблеми гранд-нарративу. Відзначимо, що пошуки нових видів історіописання пов'язані із системними змінами в українській історичній науці, зокрема, щодо декомунізації та деросіянізації минулого. Йшлося про відхід від радянських концепцій опису та нарації. Зокрема, сьогодні дискутуються чимало підходів до створення нових українських «гранд-нарративів».

Список використаних джерел

1. Колесник І. І. Феномен відсталості з перспективи глобальної історії. Український історичний журнал. 2020. №5. С. 147-158.
2. Колесник І. І. Український гранд-нарратив: ретроспективи і перспективи. Ейдос. 2008. №3. С. 155-177.

3. Browning G. K. *Lyotard and the end of grand narratives*. Cardiff: University of Wales Press, 2000. 205 p.
4. Danziger K. Does memory has a history. *Marking the Mind*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. P. 1-23.
5. Gurman H. Grand strategy via grand biography. *Diplomatic History*. 2013. Vol. 37(2). P. 415-417.
6. Hrushevsky M. *History of Ukraine-Rus'*: vols. 1–10 (in 12 books). Edmonton, Toronto: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1997.
7. Strauss B. The rebirth of narrative. *Historically Speaking*. Vol. 6(6), 2005. P. 2-5.

Маринченко Лада Дмитрівна (м. Одеса) – магістрантка 1 року навчання спеціальності 014 Середня освіта (Історія), історико-філологічного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

АНІМЕ ЯК ІЛЮСТРАЦІЯ ПОБУТУ ТА ЖИТТЯ СИНТОЇСТСЬКИХ ХРАМІВ ЯПОНІЇ

Японія – країна з дуже вкоріненою традицією. Однією з головних «стовпів» її культури є релігія, обряди і ритуали, що збереглися. Знання про це переходять у японській культурі з покоління в покоління, практично не втративши своєї актуальності у деяких аспектах.

Місцеві легенди, міфи та сенс багатьох ритуалів відомий багатьом, особливо людям із субкультури «аніmeshники». І ці знання прийшли до них із аніме.

Аніме – це японська анімація, зазначає Б. Іванов у книзі «Введение в японскую анимацию». Взагалі, аніме – це ціла криниця знань, що розповідає практично про будь-які аспекти життя – від традицій японської культури, до пояснення спорту. Але наскільки ця інформація є вірною?

У цій роботі хотілося б через реальні книги дізнатися, чи варто вірити інформації про побут Японії з аніме. У цьому нам допоможуть дослідження Тоя Манабу [7], який пише на історичні теми, а й працює у святилищах. Так само роботи Навлицької Г. Б. [5], Молоднякова Е. В. [5] та інших авторів.

Аніме, яке ми розглянемо та порівняємо з реальними даними, це «Срібний лис» [6], що складається з 12 серій. Аніме оповідає про сучасність, дозволяє зазирнути в життя маленького синтоїстського храму Інарі, в аніме згадуваного як Ука-но мітам, та його мешканців. Головна героїня - дочка жриці, а батько – її священник. Дівчина бачить посланців богів, може із ними спілкуватися.

У цьому аніме нам будуть в основному цікаві серії 11 та 12, в яких розповідається про Церемонію очищення (*нагосі-но-хараї*), що проходить 30 червня.

В епізоді 11 ми бачимо підготовку до ритуалу: встановлення величезного вінка з дерева Чига. А також через героїв розповідається сенс самої церемонії літнього очищення: проходячи крізь вінок, люди очищаються від негативу, що накопичився останні півроку і захищають себе від захворювань влітку; люди петляють навколо вінка, зображуючи цифру 8, і переступаючи вінок промовляють «Чи беруть участь у Літній церемонії очищення продовжать свої життя на тисячу років». Крім цього, ми дізнаємося, що священники перед ритуалом тримають піст, утримуючись від м'яса, а також самі очищаються, проводячи ритуал *мисоги*.

До підготовки можна віднести ще й написання священником молитви, яку він читатиме від імені людей, що прийшли. І на завершення приготувань – сам священник проходить обряд *мисоги*, причому надається така інформація, що цей обряд можна проводити не лише під водоспадом, а й у домашніх умовах.

В епізоді 12 показують саму Церемонію. Як люди приходять у храм і спочатку беруть *катоширо* – це білий папір у вигляді людини. На ньому треба написати своє ім'я, вік, а потім подути на нього тричі. Таким чином, на цей папір переходить усе погане. Також *катоширо* можна потерти об частину тіла, з якою щось негаразд.

Церемонію описувати ми не будемо, оскільки щодо підготовки до неї вже зрозуміла логіка її проведення. А ось після церемонії відбувається викидання *катоширо* до річки священниками.

Зовсім побіжно згадується ще одна традиція церемонії очищення – банкет. Люди роздають дари, приготовлені для богів. І саме це є основним святкуванням.

Крім цього ритуалу, протягом усього серіалу ми бачимо оздоблення храму, де живуть головні герої, відвідуємо також великі храми, де посланці не лисиці, а інші тварини, такі як мавпи, леви-собаки (найпопулярніші посланці), а також черепахи.

Історія посланця черепахи розповідає нам, що відбувається з ними після знищення храму, за віруваннями синтоїзму.

Таким ми бачимо цей синтоїстський ритуал, та й взагалі храм в аніме, а ось що говорять більш традиційні джерела інформації.

Японські храми це одна з унікальних граней японської культури, що відображає японське життя як зараз, так і багато поколінь назад. В аніме досить детально показані храми, а також дещо розкривається сенс певних частин території храму. Ось і розглянемо кожну частину, порівнянну з аніме та реальністю, заодно розкриваючи сенс кожної речі.

Піднімаючись у храм, перше, що ми зустрічаємо: ворота торії, що показують початок священного простору [6, с. 428-433, 459]. Ці ворота бачили багато хто, найчастіше їх зображають червоного кольору (у тому числі і в аніме), але насправді зустрічаються і кам'яні, незабарвлені ворота. Торії весь час існування синтоїзму змінювалися за стилем, незмінним залишаючи лише «П»-образний силует [6, з. 459]. В аніме ми природно з усіх видів споруд торії, бачимо ті, які бувають тільки біля входу до храму Інарі.

Наступне, що привертає увагу скульптури тварин-захисників храму, посланців. Найчастіше це леви-пси (такі скульптури отримали назву – комаїну),

але бувають інші тварини, наприклад, якщо храм Інарі, то це лисиці, Хіе-санно – мавпи. Тварина залежить від посланця божества та історії храму. Ці тварини з двох боків від Павільйону поклоніння. Один із них тримає пащу відкритої, а другий закритої. Іноді один з них тримає в іклах сувій [3, с. 65].

Замощена дорога, що називається Дорогою паломників, веде прямо до святилища. Ця будівля за своєю архітектурою так само змінювалася протягом історії, іноді переймаючи щось із буддизму. Усередині храму зазвичай розташовуються реліквії божества, та заодно немає його зображень [6, з. 433-445, 461-468].

Ритуал – це з основних елементів культури кожного народу [2]. Більшість ритуалів описані в «Енгісіки», що є склепінням обрядів [1].

Оскільки в аніме «Срібний лис» нам показували ритуал очищення, то, відповідно, його і порівнюватимемо в тому, як він проводиться насправді, про те, як було показано в аніме.

Назва цього ритуалу *охараї*, і він проводиться священиком. Священнослужитель обмахує тих, кого потрібно очистити хараїгусі (палиця зі священного дерева з довгими стрічками з білого паперу), діючи зліва направо [4].

Вище ми вже згадували, при описі підготовки в аніме, дотримання посту священиком перед церемонією. Однак, крім цього, священнослужителі та віруючі повинні утриматися від усього, що може нести негатив, зло та інший прояв «бруду». Наприклад, доглядати хворих, відвідувати кладовища, намагатися не хворіти [4].

Однак є ще один вид ритуалу очищення, який більш поширений і не потребує присутності священнослужителя – мисоги. Цей ритуал показується в самому аніме, але ми не освячували. Суть його миття рук та полоскання рота, тобто омивання.

Біля святилища є невеликий кам'яний басейн із проточною водою та глечиками для зручного користування водою. Потрібно мити руки і попестити рота перед зверненням до богів. Також його проводять під водоспадом або обливаючи себе водою з відра [4, 5].

По суті, звіряючи аніме та інформацію з книг, ми бачимо відповідність. Однак аніме подає всю інформацію побіжно, дозволяючи тлом запам'ятати інформацію. Крім цього, варто враховувати орієнтацію аніме на японську аудиторію, життя якої просякнуте цими обрядами, ритуальними діями.

Якщо звернути увагу і на інші аніме, де показані взаємини людей з богами чи посланцями, то картина буде такою самою: відповідність до реальних правил храмового життя. Все тому, що творцям аніме немає сенсу вигадувати щось нове, оскільки їх глядач знає загальні закони з дитинства, а з аніме може підкреслити знання, що бракують.

Список використаних джерел

1. Ермакова Л. М. Речи богов и песни людей: (Ритуально-мифологические истоки японской литературной эстетики). Москва: Издательская фирма «Восточная литература» РАН. 1995. 272 с. (Исследования по фольклору и мифологии Востока).

2. Молодякова Э. В. Ритуал в синтоистской традиции. Ежегодник Япония. 2008. Вып. 37. С. 217-240.
3. Пронников В. А., Ладанов И. Д. Японцы. Этнографические очерки. Москва: Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1983. 270 с.
4. Религиозная практика // Открытая реальность. 2008. URL: <http://www.openreality.ru/school/religion/shintoism/practice/#one>
5. Серебряный Лис / Gingitsune. AnimeVost. URL: <https://animevost.org/tip/tv/365-gingitsune.html>
6. Синто — путь японских богов: В 2 т. Т. I. Очерки по истории синто. Санкт-Петербург: Гиперион, 2002. 704 с.
7. Тоя Манабу. Японские синтоистские святилища // nippon Современный взгляд на Японию. 2016. URL: <https://www.nippon.com/ru/views/b05201/>

Парадюк Олена Олександрівна (м. Одеса) – аспірантка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ІСТОРИЧНИЙ ЧАС ТА ІСТОРИЧНА СВІДОМІСТЬ СУЧАСНОСТІ

Сучасне суспільство перейшло на якісно новий етап розвитку, формується принципово інша реальність, що стає предметом наукових досліджень й це зумовлює необхідність всебічного аналізу історичної свідомості, детальної розробки різних аспектів пов'язаних із нею проблем. Хоча словосполучення «історична свідомість» використовується в соціальних та гуманітарних науках досить активно, у науковій літературі не сформульовано його єдиного чіткого визначення, немає єдиного підходу до розкриття сутності досліджуваного феномену. Сьогодні немає навіть однозначної відповіді на питання, чи є історична свідомість самостійною формою суспільної свідомості або є певним аспектом, складовою частиною суспільної свідомості в цілому.

Карл Ясперс у роботі «Витоки історії та її мета», говорячи про особливості сучасної історичної свідомості, зазначає, що «історія перетворюється зі сфери знання на питання життя та усвідомлення буття», що «історія змушує того, хто дивиться на неї, звернутися до самого себе та свого перебування у теперішньому» [8, с. 271]. У той же час, відзначаючи такі риси історичної свідомості, як всебічність, точність дослідницьких методів, він ставить свого роду знак рівності між історичною свідомістю та філософією історії як рефлексією історичної свідомості. Безумовно, національно-історична свідомість та філософія історії нерозривно пов'язані. Сформована історична свідомість є необхідною умовою виникнення філософії історії, яка постає як її теоретичне вираження, водночас філософія історії істотно впливає на національно-історичну свідомість. Як зазначив М. Бердяєв, «на побудовах

філософії історії формувалася наша національна свідомість» [3, с. 3].

Аналізуючи парадокс історичної свідомості, І. А. Гобозов виділяє три її рівня: на першому – людина безпосередньо зустрічається з історією, на другому – у людей складається певна система знань про минуле, а на третьому рівні відбувається теоретичне осмислення історичного минулого. Саме на цьому рівні, вважає вчений, розпочинається формування автентичної самосвідомості народу [5, с. 242]. Відомий історик М. А. Барг розглядав історичну свідомість як структуруючий елемент культури.

Необхідно зазначити, що в наші дні багато дослідників говорять про певний аісторизм сучасної суспільної свідомості, який значною мірою обумовлений усвідомленням якісної своєрідності нинішнього етапу історії (вступ західного суспільства до фази постіндустріального розвитку, світові процеси глобалізації), якому немає аналогів у минулому. У західному суспільствознавстві виникненню аісторизму сприяє і постмодерністська установка на розгляд реальності як мозаїчної, позбавленої закономірностей.

Умовою формування та найважливішою характеристикою історичної свідомості є історичний час. Хоча відкриття історичного часу відбувається в епоху Відродження, проблема історичного часу стає однією з провідних у філософських вченнях ХХ століття, насамперед у творчості представників «філософії життя», які прагнуть зрозуміти час не як формальний, а змістовний принцип. Так, А. Бергсон розглядає час не як зовнішню характеристику життя, а як найважливіше визначення його змісту. В. Дільтей визначає час як конкретну форму протікання життя, його характеристики походять зі специфічно людського способу життя, який він називає історією чи культурою. Для О. Шпенглера історичний час є формою існування культури [4, с. 241-259].

Великий внесок у розробку проблеми часу зробили й представники школи «Анналів», зокрема Ф. Бродель розглядає час як складне та суперечливе явище, що містить у собі минуле та сьогодення. Інші представники філософсько-історичної науки розвивають ці положення та розглядають історичний час як специфічну форму існування соціальної цілісності. Його зміст, вважає І. А. Гобозов, складають факти, явища, процеси та події історії. На думку М. А. Барга, найважливішою характеристикою даного феномену є нерозривна єдність трьох тимчасових проєкцій: минулого, сьогодення та майбутнього, – натомість учений підкреслює, що «стрижнем історичної свідомості є історичне справжнє, що наразі існує» [1, с. 5, 24].

Найважливішою характеристикою історичного часу в наші дні є тенденція до його прискорення. Сучасна епоха – це епоха «стиснення простору/часу» (З. Бауман), яке зумовлене насамперед розвитком та все більшим поширенням засобів масових комунікацій, посиленням інтенсивності міжкультурних контактів, розширенням свободи пересування. Німецький вчений Г. Люббе називає сучасну цивілізацію динамічною. Найважливішою її рисою є скорочення сьогодення, коли в результаті різкого зростання інтенсивності змін, що відбуваються у світі, значного збільшення кількості нововведень на одиницю часу скорочується хронологічна відстань до минулого.

Важливою особливістю історичного часу в сучасну епоху слід також визнати посилення іманентно властивої йому асинхронності. Тезу про

асинхронність історичного часу розвивав М. А. Барг. На його думку, історичний час є багатовимірним через нерівномірність розвитку різних сфер як окремого конкретно-історичного соціального організму, так і кожної всесвітньо-історичної епохи [2, с. 85-87]. Цю ж думку, але в дещо іншому ракурсі доводить і Г. Люббе. Розмірковуючи про наслідки зростання в сучасну епоху швидкості старіння культури, він приходить до висновку, що «в динамічній цивілізації зростає безліч її елементів, що належать теперішньому і все ж таки твердо відносяться до вчорашнього або позавчорашнього дня. Інакше висловлюючись, у динамічній цивілізації збільшується неодночасність одночасного» [6, с. 96].

За образним висловом М. А. Барга, історична свідомість є «духовний міст, перекинутий через прірву часів» [1, с. 24]. Справді, індивід, різні соціальні групи та суспільство загалом пізнають себе, своє сьогодення, визначають своє місце у існуючій реальності значною мірою у процесі пізнання свого минулого і лише на цій основі можуть будувати плани на майбутнє, конструювати його.

Історична свідомість є найважливішою умовою формування ідентичності. Ідентичність – це «відповідь на запитання, хто ми такі» (Г. Люббе), і спробувати отримати цю відповідь можна лише звертаючись до своїх витоків, простежуючи розвиток соціального суб'єкта в історичному часі та просторі, виявляючи загальний та особливий сучасний етап його розвитку в порівнянні з попередніми історичними епохами. Можна сміливо сказати, що ідентичність соціального суб'єкта складається під час його історії. На думку Г. Люббе, «ідентичність не є результатом дії. Вона – результат історії...», і вчений навіть запроваджує термін «історична ідентичність», щоправда, не розкриваючи зміст цього поняття. Він пише: «саме історії пояснюють нам історичну індивідуальність систем, що дозволяє їх ідентифікувати... звідси історичну індивідуальність можна позначити як ідентичність» [7, с. 108-112]. Про історичну ідентичність говорить у роботі «Епохи та ідеї» М. А. Барг, коли зазначає, що «до створення системи цінностей, людина має пов'язати себе з історією, тобто історично себе ідентифікувати» [1, с. 11]. У цій статті ми не ставимо завдання проаналізувати феномен історичної ідентичності, проте здається, що розробка даного поняття дозволить більш глибоко та адекватно пізнавати соціокультурну реальність.

Властивість історичної свідомості виявляти особливості суб'єкта набуває особливого значення в сучасну епоху, коли в процесі глобалізації все більшого розвитку набуває тенденція до стирання культурно-історичних особливостей народів, до уніфікації ціннісних систем. У цих умовах роль і значення історичної свідомості у формуванні та збереженні ідентичності важко переоцінити.

Можна виділити й інший аспект цієї проблеми. Як зазначалося вище, науково-технічний прогрес супроводжується різким прискоренням змін у всіх сферах життя суспільства – цінності матеріальної та духовної культури старіють швидко. У результаті окремі індивіди і суспільство загалом втрачають ціннісні орієнтири, але це тягне за собою розмивання ідентичності. У таких умовах, на думку Г. Люббе, зусилля історичної свідомості покликані компенсувати небезпеку темпорального розчинення ідентичності.

Список використаних джерел

1. Барг М. А. Эпохи и идеи: становление историзма. Москва: Мысль, 1987. 348 с.
2. Барг М. А. Категории и методы исторической науки. Москва: Наука, 1984. 342 с.
3. Бердяев Н. А. Смысл истории. Москва: Мысль, 1990. 175 с.
4. Гайденко П. П. Категория времени в буржуазной европейской философии истории XX века. Философские проблемы исторической науки. Москва: Наука, 1969. С. 226–259.
5. Гобозов И. А. Введение в философию истории. Москва: Гуманитарное знание, 1993. 307 с.
6. Люббе Г. В ногу со временем. Вопросы философии. 1994. № 4. С. 94–107.
7. Люббе Г. Историческая идентичность. Вопросы философии. 1994. № 4. С. 108–120.
8. Ясперс К. Истоки истории и ее цель. Смысл и назначение истории. Москва: Республика, 1994. С. 28–287.

СЕКЦІЯ № 5 ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІ ПАРАДИГМИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Богуславська Юлія Юріївна - методист ООРЦППО КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

Орленко Ірина Миколаївна – доктор філософії, завідувачка ООРЦППО КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО МАЙБУТНЮ СІМ'Ю У ПІДЛІТКІВ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ

Сучасний етап розвитку корекційної педагогіки та психології характеризується пошуком нових шляхів соціальної адаптації дітей з психічними та фізичними порушеннями розвитку. Значних успіхів у соціалізації дитини з особливими освітніми потребами може бути досягнуто лише за активної участі в цьому процесі сім'ї, і в першу чергу батьків.

В останні роки фахівців цікавлять питання не лише формування у дітей нових умінь та навичок, вони розглядають сім'ю як основний стабілізуючий фактор адаптації дитини. Саме з власної сім'ї дитина виносить у доросле життя перші уявлення про морально-людські цінності, норми поведінки, характер взаємовідносин між людьми та уявлення про свою майбутню сім'ю.

Дослідження М. Сяби підтверджують думку, що сім'я відіграє важливу

роль у соціалізації дитини, яка не чує [1]. Батьки формують у дітей навички самообслуговування, позитивного ставлення до навчання, готуючи дітей до участі в побутовій та суспільно корисній праці. Саме в спілкуванні та в інших видах спільної діяльності батьки розширюють світогляд дитини з порушенням слуху, розвивають у неї інтерес до знань, потребу у взаємодії з іншими людьми. Саме тому, сімейне виховання дитини з порушенням слуху, на думку М. Сяби, має бути раннім, корекційним та орієнтованим на потенційні можливості дитини. Саме таке виховання не дає розвитку соціальній ізоляції дитини, забезпечує її засобами комунікації та допомагає її інтегрувати в суспільство та створити свою власну сім'ю.

Т.Федюк та В.Безлюдною було проведено дослідження особливостей соціалізації осіб з порушеннями слуху. Згідно цих досліджень, наявність порушення слуху значно ускладнює процес соціалізації підлітка. Для старшокласників характерними є труднощі в розумінні оточуючих подій, значення та мотивації поведінки дітей та дорослих, їхніх почуттів, в оволодінні нормами поведінки та формуванні моральних уявлень і почуттів. Ці проблеми обумовлені обмеженими можливостями в оволодінні психологічними засобами пізнання соціальної дійсності [1].

Варто зауважити, що у вітчизняній та закордонній літературі увага дослідників зосереджена на проблемі соціалізації осіб з порушеннями слухового розвитку. Проте вичерпних досліджень щодо підготовки молоді з порушеннями слуху до створення своєї власної сім'ї, як один із важливих елементів соціалізації та реалізації свого батьківського потенціалу немає.

Підлітковий вік має усі необхідні передумови для підготовки підростаючого покоління до майбутнього сімейного життя і характеризується: створенням планів на доросле життя, виникненням потреби у спілкуванні з однолітками протилежної статі, активним процесом статевого дозрівання особистості, пробудженням потреби кохати і бути коханим, появою сексуальних інтересів.

В.Крутецьким було визначено особливості характеру старшокласників з порушеннями слуху, які суттєво впливають на процес формування стосунків з особами протилежної статі [3]:

- 1) імпульсивність – схильність діяти негайно. Причина – вікова слабкість вольової регуляції поведінки, потреба в активній зовнішній розрядці;
- 2) вередливість, впертість – недоліки виховання;
- 3) допитливість, безпосередність, довірливість – схильність до наслідування. Небезпека полягає в тому, що дитина переймає не лише позитивне;
- 4) емоційність – невміння стримати свої почуття, контролювати їх прояви.

В. Крутецький зауважив, що в процесі формування міжособистісних стосунків та формування уявлень про свою майбутню сім'ю у підлітків та юнаків з порушенням слуху досить часто на заваді стоять особистісні комплекси зумовлені порушенням слухового розвитку. Такі особи досить часто соромляться ініціювати розмову з особами з типовим розвитком, бо соромляться свого голосу та вимови.

Т.Розановою було досліджено, що існування значних об'єктивних

проблем у пристосуванні та взаємодії з оточуючим світом спричиняє появу у нечуючих старшокласників таких особистісних рис, як недостатня гнучкість, егоцентризм, відсутність внутрішнього контролю, імпульсивність, навіюваність, агресивність [2]. Ці психологічні особливості в свою чергу позначаються на міжособистісному спілкуванні з особами протилежної статі. Характерними є також труднощі в розумінні оточуючих подій, значення та мотивації поведінки інших людей, їх почуттів, в оволодінні нормами поведінки та формуванні моральних уявлень і почуттів, що безпосередньо призводить до замикання в собі та неадекватної самооцінки підлітків з порушеннями слуху.

Порушення спілкування з оточуючими частково ізолює старшокласника з порушеннями слуху від людей, що веде до утруднення формування самосвідомості та інших особистісних утворень. Провідними емоціями підлітків з порушеннями слуху є емоційна вразливість, оптимістичність, агресивність, ригідність; кожна емоція проявляється залежно від ситуації та індивідуальних особистісних якостей і властивостей кожної особистості. Особливо гостро проявляється потреба в соціальній активності, в спілкуванні та яскравих переживаннях, у прихильності. Спостерігається загальне бажання молоді з порушеннями слуху бути емоційно залученими до спільної взаємодії з оточуючими, рівень самооцінки не є сталим, він залежить від ситуації, в якій перебуває підліток.

Материнська і соціальна депривація, дефіцит спілкування з дорослими, відсутність стосунків прийняття та інші особливості виховання призводять до викривлення взаємодії дитини з соціальним середовищем та формування уявлень про своє майбутнє.

Отже, порушення слуху обумовлює специфічні труднощі в процесі створення своєї власної родини переважно адаптаційного та соціалізуючого характеру.

Список використаних джерел

1. Бойчук П. Педагогічний аналіз концепцій сімейного виховання А. С. Макаренка та В.О. Сухомлинського [Електронний ресурс]. Вісник Запорізького національного університету. 2008. № 1. С.16-17.
2. Іваненко А. С. Особливості уявлень про батьківську та майбутню власну сім'ю в розумово відсталих підлітків. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2014. Вип. 2. С.137-141
3. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : підручник / В. М. Синьов. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. – Частина 1. – 238 с.
4. Шльонська О.О. Стиль сімейного виховання як чинник формування адаптивних можливостей дитини: Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07 – «Педагогічна та вікова психологія» / О.О. Шльонська. – Хмельницький, 2012. – 16 с.

Борніштейн Євген Русланович – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Білоусова Кіра Олексіївна – аспірантка Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІЛОСОФСЬКОГО ОСМИСЛЕННЯ ЛЮБОВІ

Тема любові хвилює серця людей протягом всієї історії людства, починаючи від трактування перших Б-жих заповідей про любов до Б-га та всього живого, до сьогодення, яке продовжує невпинно породжувати питання природи любові, її філософії, як особливої форми буття людини. Все це означає що любов як галузь філософської антропології та етики має власну природу виникнення та тисячолітню історію, яка продовжить плинути крізь покоління. З розвитком суспільних відносин, любов продовжує наповнюватись соціальними та моральними нормами, тим самим еволюціонувати.

Любов походить від витоків людського існування: духовна безпека та рівновага, здібності та таланти закладені материнською любов'ю з дитинства. У різні часи поняття кохання мало специфічні інтерпретаційні риси. Насправді, кожен філософ по-різному ставився до своєї думки, і є багато прикладів розуміння цього явища [1].

З точки зору філософії, любов є прагненням «один до одного, що припускає в своєму існуванні повагу один одного і навіть сприяє цьому» [2, с. 250]. Соціологи у свої визначеннях підкреслюють емоційну складову, розуміючи у любові «емоційно забарвлене ставлення до певного об'єкту (людині, предмету, ідеї і т.д.), що виражається в потребі ідентифікації з ним» [3, с. 163]. У психологів взагалі велика кількість різноманітних тлумачень любові. Нам більш сподобається у психологічній науці трактування любові як «високу ступінь емоційно позитивного ставлення, що виділяє його об'єкт серед інших і поміщає його в центр життєвих потреб та інтересів суб'єкта (любов до батьківщини, до матері, до дітей, до музики і так далі) [4, с. 198].

З нашої точки зору необхідно зазначити роль особистості та вплив любові на суспільство. Тому ми підкреслимо, що любов – це складова системи особистості, яка отримує все більше можливостей для розвитку в сучасному суспільстві.

Незалежність, здобута державою, створює нові можливості для актуалізації особистісного початку своїх громадян, але руйнування світогляду колишньої суспільної системи поставило під сумнів можливість знайти достовірний вектор дій. При цьому авторитет українського народу впливає ще з почуття християнської любові, яка була однією з найвизначніших у процесі формування ментальної та моральної структури слов'янських етносів.

Сучасна українська та західна філософія любові сягає Античності. У контексті перших космогоній і теогоній любов з'являється у вигляді безособової космічної сили, що породжує та підтримує життя. З плином часу вона перетворюється на найяскравіше й захоплююче почуття, розглядається як шлях до цілісності, досконалості та безсмертя, як шлях до Б-га. Їй надають уваги Гесіод, Парменід, Емпедокл (космічний ерос породжує та підтримує життя), Платон (любов як жага цілісності, шлях до первісної єдності), Аристотель (чоловік і жінка: сутність, функції, призначення), Лукрецій Кар, Сенека, Цицерон (етичні й естетичні аспекти), Плотін, Порфірій, Прокл, Ямвліх (небесна, духовна любов як шлях до Бога) [5].

Любов постає центральною темою давньогрецької (Алкей, Анакреон, Архілох, Ібік, Мімнерм, Сапфо) та давньоримської (Апулей, Вергілій, Горацій, Катулл, Овідій, Петроній, Проперцій) лірики. Любов – пристрасть, любов – божевілля, співвідношення любові та обов'язку – провідні мотиви драматургії Єврипіда, Софокла, Есхіла. Вже давньогрецькі мислителі пропонують перші класифікації любові, що свідчать про її глибину та різноманітність: любов – пристрасть, любов – дружба, любов – прихильність і любов – повага [5].

В. Жулай цікаво відмічає, що Іммануїл Кант вважав любов головним обов'язком людей один перед одним. Виходячи зі своєї теорії метафізики моралі (в оригіналі – «нравов» - Є.Б., К.Б.) [6], Кант розрізняв два види кохання: «практичне» та «ненормальне». Говорячи про практичну любов, І.Кант мав на увазі любов, яка є чуттєвою любов'ю до Б-га або ближнього, і до патологічної любові [7, с. 672].

Як ми бачимо, у сьогоденні в науковому середовищі не існує єдиного поняття і єдиного підходу до розуміння любові, так як тлумачення цього феномену трансформувалось і трансформується у ході історичного та культурного розвитку суспільства. Саме тому розуміння любові, на наш погляд, залежить від філософії любові, яка має значний вплив на стратегію розвитку сучасного суспільства, на прогрес чи регрес (у варіанті ненависті, який ми бачимо в сучасному російському суспільстві) людини, що є підставою вважати любов соціально-філософською категорією, та галуззю філософської антропології та етики.

Тому любов: 1) є принципом єдності людства, розглядаючи який можна дійти висновку про рівень розвитку суспільства на будь-якому етапі його існування; 2) буттєвим визначенням людини, оскільки вона не має жодних зовнішніх причин для свого існування. Не можна пояснити виникнення любові за допомогою якої-небудь причини (наприклад, краси, розуму, сили тощо), бо якщо такі причини дійсно зіграли свою роль, то ніякої любові немає, а є лише її імітація.

Але скажемо хоча б самі собі: 1) людина приходить в цей світ для того, щоб любити і бути коханим; 2) без любові немає нічого в цьому світі, вона існує поза часом; 3) саме любов наповнює життя людини почуттям прекрасного, фарбами, щастям, і сенсом життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української

нації: моногр.: авт. колектив: О. М. Рудакевич, Тернопіль, 2015. 256 с.

2. Философский энциклопедический словарь / ред. - составители: Е.Ф.Губский, Г.А. Кораблева, В.А. Лутченко. Москва: ИНФРА-М, 1997. 576с.

3. Социологический энциклопедический словарь / ред.-координатор Г.В.Осипов. Москва: Издательская группа ИНФРА М-НОРМА, 1998. 488 с.

4. Психология. Словарь / Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г.Ярошевского. Москва: Политиздат, 1990. 494 с.

5. Нікішина Н. В. Любов як форма екзистенції особистості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. н. за спеціальністю 09.00.04 – «філософська антропологія, філософія культури». Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського Сімферополь. 2006.

6. Кант И. Метафизика нравов / Сочинения в 6 т. Москва: Мысль, 1965. Т. 4. Ч. 2. С. 107-438.

7. Жулай В. Дія та протидія любові всуспільних відносинах Філософська думка. 2002.

Врайт Галина Яківна (Одеса) – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

Гнатюк Ангеліна Андріївна (м. Одеса) – студентка 4-го курсу спеціальності соціологія, соціально-гуманітарного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА МОЛОДІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Актуальність обраної теми обумовлена суттєвим збільшенням асоціальних процесів серед молоді, що викликає велике занепокоєння наукового загалу. Зазначимо, що девіація поняття складне, тому при його вивченні необхідний розгляд різних точок зору вчених.

Девіантною називають поведінку, що відхиляється від прийнятих у суспільстві ціннісно-нормативних стандартів. У деяких суспільствах найменші відступи від норми суворо каралися. Під контролем була поведінка, форма одягу, довжина волосся тощо. При цьому боротьба з девіаціями часто трансформувалася в боротьбу з вираженням почуттів та думок. Зазвичай такий підхід не дає результатів: через деякий час відхилення відроджуються у ще більш вираженій формі [1].

До основних форм девіантної поведінки у сучасних умовах відносять алкоголізм, наркоманію, самогубство, злочинність. Кожна форма девіації має свої особливості. В останні кілька років у молодіжному середовищі набула широкого поширення злочинність - найнебезпечніше відхилення від соціальної норми.

Проблема алкоголізму в Україні відома з XVII століття і актуальна у

суспільстві, попри вжиті державою заходи. Згідно з офіційними даними статистики, наша країна посідає шосте місце у рейтингу країн із споживання алкоголю на душу населення. Однак, ці дані можуть бути сильно занижені через розвиток у країні тіншових організацій з виробництва та продажу алкоголю. В останні роки проблема алкогольної залежності значно зросла серед дітей та молоді. Статистика стверджує, що деякі діти знайомляться з алкоголем вже у 13 років. При цьому близько третини юнаків та кожна п'ята дівчина віком від 13 до 18 років вживають алкоголь щодня. Рівень дитячого та підліткового алкоголізму в Україні зростає. Ще несформований організм підлітка неспроможний впоратися з токсинами, тому швидко руйнується. Внаслідок вживання спиртного відбувається порушення фізичного розвитку.

Ще одна актуальна проблема сучасної молоді – наркоманія, яка величезними темпами поширюється у всьому світі. Переважна більшість наркоманів (до 70%) – це люди віком до 30 років. Співвідношення чоловіків та жінок становить приблизно 10:1 (на Заході – 2:1). Понад 60% наркозалежних вперше пробують наркотики віком до 19 років.

Проблема самогубств, і, насамперед, серед молоді, дуже актуальна в теперішній час. Статистичні дані свідчать про збільшення числа самогубств. Поглиблене вивчення феномену суїциду за останнє десятиліття підтвердило його неоднорідність та неоднозначність. Піки суїцидальної налаштованості припадають на 15-16 років і 22-25 років. Для всіх груп молоді основною причиною суїцидального настрою стають конфлікти сім'ї, а також почуття дискомфорту та невлаштованості, які є наслідком внутрішніх та зовнішніх конфліктів, соціальної дезадаптації [4].

На сьогоднішній день Україна вживає заходів, щодо попередження та викорінення девіантної поведінки молоді, як на міжнародному, так і на національному рівні. Україна найближчим часом має підписати Гаагську Конвенцію ООН «Про захист прав дітей та співробітництво у сфері міждержавного усиновлення» [3]. Деякі нормативно-законодавчі акти прийнято з метою посилення профілактичної роботи з молоддю. До них віднесемо передусім Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про захист прав неповнолітніх». До системи заходів, які запроваджуються на мікрорівні, у рамках профілактичної роботи застосовують: організацію соціального середовища, у т.ч. сімейного; інформування; активне соціальне навчання соціально-важливим навичкам; організацію діяльності, альтернативної девіантній поведінці; організацію здорового образу життя; активізацію особистісних ресурсів [2, с. 161 – 165].

Таким чином, девіантна поведінка сучасної молоді є результатом збігу необхідних та випадкових обставин, соціалізації та залежить від взаємодії з навколишнім світом, соціальним середовищем та психічними властивостями самої людини. На поведінку сучасної молоді впливає спадковість, освіта, виховання, соціальне середовище, соціальна активність та прагнення до самореалізації. Систему цінностей окремої людини, життєві пріоритети, цільові орієнтири, оціночні критерії має формувати система виховання. Її необхідно побудувати так, щоб підростаюче покоління виховувалося в дусі поваги до законів і не боялося брати на себе відповідальність за майбутнє своєї країни.

Адже ще I столітті до н.е. Цицерон писав, що потрібно бути рабами законів, щоб стати вільними.

Список використаних джерел:

1. Аномалія та девіантна поведінка у суспільстві // Інтегральна медицина XXI століття URL: <http://it-med.ru/library/a/anomaliy.htm> (дата звернення: 09.04.2022)
2. Змановская Е.В. Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения): Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – 2-е изд., испр. – М.: ИЦ “Академия”, 2004. – 288 с.
3. Мін’юст: Приєднання України до Гаазької конвенції про захист дітей мінімізує ризики комерційних та кримінальних усиновлень URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minyust-priyednannya-ukrayini-do-gaazkoyi-konvenciyi-pro-zahist-ditej-minimizuye-riziki-komercijnih-ta-kriminalnih-usinovlen> (дата звернення: 09.04.2022).
4. Тараненко О.М., Ідрісова Я.А. Суїцидальна налаштованість молоді як соціально-психологічна проблема суспільства // Молодий учений. 2016. № 6. С. 710-713.

Говоріна Валерія (Одеса) – студентка 2 курсу історико-філологічного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

Науковий керівник: Петінова Оксана Борисівна, доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

ЕТИЧНІ ТА ЕСТЕТИЧНІ ПИТАННЯ КОМУНІКАЦІЇ

Спілкування – це форма творчої діяльності, яка допомагає спостерігати за різними сторонами людини. Відсутність повноцінного спілкування приносить людині великі втрати значні деформації внутрішнього світу і психічного стану. Страждає кожна людина, переносить стан самотності та ізоляції від інших. Сент-Екзюпері вважав комунікацію найвищою цінністю, найбажанішою «розкішшою». Спілкування вважається мірилом моральної культури людини. Етика спілкування – свідок моральності особистості, є відображенням індивідуальної моралі, свідомість, що являє собою сукупність специфічних умінь, навичок, установок, почуттів. Спілкування передбачає не тільки обмін інформацією, а й обмін враженнями, емоційними переживаннями. Здатність відчувати людина набуває тільки в спілкуванні, що характеризується актуальною суб'єкт-суб'єктною спрямованістю.

Комунікація буває вербальною (словесною) і невербальною – безсловесною, (тілесно чуттєвою, мімічною, знаковою, візуальною).

Комунікація у вузькому розумінні має однонаправлений характер, бо інформаційне повідомлення може стосуватись будь-кого, в тому числі і технічних засобів, а тому не завжди передбачає суб'єкт-суб'єктної взаємодії. У справжньому спілкуванні кожен із його учасників звертається до свого партнера саме як до суб'єкта – неповторної індивідуальності. Інколи комунікацію розуміють ширше, по-суті, ототожнюючи її із спілкуванням. Сучасні філософи, опрацьовуючи проблему спілкування в аспекті людської екзистенції (виявляючи найбільш важливі особливості людського способу буття), здебільшого оперують поняттям „комунікації”. Видатний німецький філософ ХХ ст. К. Ясперс протиставляє «екзистенційну комунікацію» повсякденному спілкуванню. Він трактує її як «співвідношення» неповторних індивідуальних екзистенцій, як глибоко інтимне й особистісне спів-буття в істині, за допомогою якого реалізується людська автентичність. Концептуальні засади цього досвіду якраз і розкриває у своїй комунікативній філософії К. Ясперс [1].

Доповнюють цю проблематику етичні розробки К.-О. Апеля, зокрема його принцип «ідеальної комунікативної спільноти» [2, с.126], а також праці А. Піпера [3, с.12], що стосуються побудови цілісної системи етичних імперативів. Узагальнений зміст їх напрацювань можна звести до моральної вимоги: «Чини так, ніби ти є членом ідеальної комунікативної спільноти». Цю вимогу можна назвати «категоричним імперативом» людського спілкування. Фундаментальні теоретичні підвалини спілкування опрацьовуються сьогодні у сфері багатьох гуманітарних наук, передовсім, у психології, педагогіці, соціології, естетиці. І це не випадково, бо зростаюча соціальна мобільність, динамізм життя розширюють спектр людських взаємин.

Отже, культура спілкування являє собою складову частину особистості, де знаходять зовнішнє втілення її моральні й естетичні якості. Культурна людина в процесі спілкування використовує правила і норми етикету, які надають їй стосункам доцільності і краси.

Список використаних джерел

1. Прозерський В. В. Естетика [Електронний ресурс]. URL: https://stud.com.ua/124625/etika_ta_estetika/estetichniy_znak_estetichna_komunikatsiya
2. Кривцун О. А. Естетика: підручник для СПО / О. А. Кривцун. М, 2016.
3. Мукаржовський Я. Дослідження з естетики та теорії мистецтва. М.: Мистецтво, 1994.

Козачкова Юлія Олександрівна (м.Одеса) – студентка I року навчання за другим (магістерським) рівнем заочної форми навчання ОПП Спеціальна освіта (Логопедія) медичного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

Науковий керівник – Самчук Лариса Сергіївна, кандидат філософських наук, викладач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ

Освіта ХХІ століття – це освіта для людини. Її стрижень – розвивальна, культуротворча домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти та саморозвитку, вміє критично мислити й опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті результати навчання для творчого розв'язування проблем, прагне змінити на краще своє життя й життя своєї країни.

У сучасному суспільстві людині представлені практично необмежені можливості в одержанні освіти, у виборі того чи того типу освіченості. Він менше пов'язаний з походженням, з соціальною динамікою і мобільністю індивідів, він менше пов'язаний з обмеженістю власних можливостей, з високою технологічністю й багатоманітністю методів навчання, які адаптовані для широкого діапазону здібностей [2, с. 29]. Сьогодні в розвитку процесу інформатизації вищої освіти виявляються наступні тенденції:

- формування системи безперервної освіти як універсальної форми діяльності, спрямованої на постійний розвиток особистості протягом усього життя;
- створення єдиного інформаційного освітнього простору;
- активне впровадження нових засобів і методів навчання, орієнтованих на використання інформаційних технологій;
- синтез засобів, форм і методів традиційної та дистанційної освіти;
- створення системи випереджувальної освіти;
- впровадження системи неформальної освіти.

Як слушно зауважує Є. Михайлова, в інформаційному суспільстві, де знання та інформація відіграють ключову роль, система освіти в державі постає визначальною. Водночас, система освіти, в її традиційній моделі, не може забезпечити повноцінну реалізацію в новому типі суспільства. В умовах інформаційного суспільства освіта має такі особливості, які можна схарактеризувати як позитивні та негативні. Серед позитивних ознак Є. Михайлова визначає наступні: унікальні можливості доступу до інформації, інтерактивний характер взаємодії з інформацією; різноманітність форматів подання інформації; відкритість інформаційного середовища для індивідуальної творчості дозволяють перетворити навчання на безперервний, творчий процес, що є доступним із будь-якої точки у будь-який час [1]. Проте,

негативними проявами можна вважати психологічну залежність користувачів мережі, використання інформації з інтернету без творчої обробки, яка також спричиняє академічну недоброчесність. Сьогодні українські здобувачі освіти навчаються у дистанційному (онлайн) форматі, що істотно ускладнює виявлення індивідуальності учня/студента та проведення відповідної індивідуальної роботи з ним, що як наслідок не може не позначитися на якості навчання.

Перспективи розвитку України вимагають оновлення системи освіти. Зокрема, в напрямку покращення академічної доброчесності, впровадження міждисциплінарних освітніх програм, академічної мобільності. Освіта перестає бути підготовкою до життя в майбутньому, а відтворює смисл «тут і зараз». Здобувачі потребують таких знань і завдань, які б допомогли їм у працевлаштуванні за обраним фахом.

Список використаних джерел

1. Михайлова Є. В. Трансформація освіти в системі інформаційного суспільства. Економіка та суспільство. 2021. № 29. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/545> (дата звернення 05.05.2022).

2. Опачко М.В. Філософія сучасної освіти : навчально-методичний посібник. Ужгород : УжНУ, 2019. 60 с.

Котенко Олена Миколаївна (м. Одеса) – завідувачка відділу професійної підготовки та післядипломної освіти КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради», аспірантка кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПЛАТНИХ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Становлення у найбільш розвинених країнах світу суспільства, заснованого на знаннях, призвело до суттєвих системних змін української освіти: створення інтелектуального потенціалу та безбар'єрного простору стало визначальним фактором національного розвитку. В даний час можна говорити про те, що освітні послуги мають поряд з іншими товарами вартість, оскільки для їх надання потрібна відповідна матеріально-технічна база, проведення різноманітних організаційних заходів, праця педагогічного складу. Освіта також користується підвищеним попитом. Це з об'єктивними соціально-економічними чинниками, що визначають можливість отримання кращого місця у суспільстві й вищу оплату праці осіб, які мають такий рівень знань, що відповідає існуючим потребам. У зв'язку з цим, до відносин, що вимагають приватноправового регулювання можуть належати і відносини, пов'язані з отриманням освіти та отриманням інших освітніх послуг. Під освітньою

послугою в широкому сенсі, на нашу думку, можна розуміти діяльність особи з передачі замовнику певних знань та вироблення у нього певних навичок та умінь. У цьому випадку виконавцем може виступати будь-яка особа, яка має необхідні знання і має можливість передати їх замовнику, а також виробити у останнього практичні навички застосування таких знань. Обсяг і характер знань, що надаються, а також порядок їх надання залежатимуть від потреб замовника. Передача знань та вироблення практичних навичок і будуть результатом цієї діяльності. У вузькому сенсі освітня послуга передбачає передачу знань, вироблення навичок та умінь, що охоплюється поняттям «надання освітніх послуг». Таким чином, виконавцем у даному випадку може виступати не будь-яка особа, а лише та, яка відповідає певним вимогам, що засвідчує наявність у неї відповідного фаху. Характеризуючи освітні послуги, центральне місце надаємо навчальним та методичним заходам. Саме вони і є освітніми послугами. Вони включають дії, спрямовані на передачу (надання) знань, а також на вироблення практичних навичок та вмінь з використання переданих знань. Зазначені дії притаманні даним заходам і мають місце під час надання освітніх послуг як і вузькому, так і у широкому сенсах. Проте від того, які послуги мають місце, залежатиме обсяг та характер таких заходів.

Платними таким чином будуть освітні послуги, що фінансуються за рахунок коштів фізичних та юридичних осіб, а безкоштовними – за рахунок бюджетних коштів. Поділ освітніх послуг на платні та безкоштовні важливий тому, що дозволяє визначити які норми (приватного чи публічного права) і в якому співвідношенні один до одного будуть застосовуватися для регулювання відповідних правовідносин. Освіта є таке явище, потреба в якому виникає, поряд з людиною, і в державі. Також можна відзначити, що право на здобуття освіти віднесено до природних прав людини. Це тягне за собою встановлення відповідних конституційних норм. Відповідно до ст. 56 Конституції України за громадянами закріплено право на здобуття безкоштовної вищої освіти у державних та комунальних вищих закладах освіти на конкурсній основі. Таким чином, держава встановлює можливість спожити безкоштовні освітні послуги. Їх безплатний характер тягне за собою застосування публічно-правових норм для регулювання відповідних відносин (як при їх встановленні, так і при здійсненні та припиненні відносин). Разом з цим, освіта цікавить, передусім, саму людину. І це створює передумови віднесення освітніх послуг, поруч із іншими послугами, до об'єктів громадянського права. Проте існування безкоштовних освітніх послуг обумовлює те, що до об'єктів цивільного права будуть відноситись лише платні освітні послуги. Цивільне право регулюватиме питання встановлення відносин щодо платних освітніх послуг, прав та обов'язків учасників цих правовідносин, порядку виконання обов'язків сторонами та відповідальності за невиконання або неналежне виконання цих обов'язків [1].

Закон «Про освіту» дає визначення освітньої послуги, як комплексу «визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання» (р. 1 ст. 1 п.8 пд. 18) [2].

Разом з тим, цим же законом передбачена автономія - право суб'єкта освітньої діяльності на самоврядування, яке полягає в його самостійності, незалежності та відповідальності у прийнятті рішень щодо академічних, організаційних, фінансових, кадрових та інших питань діяльності, що провадиться в порядку та межах, визначених законом, - та академічна свобода - самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова, думки і творчості, поширення знань та інформації, вільного оприлюднення і використання результатів наукових досліджень з урахуванням обмежень, установлених законом (р.І ст.1 п.1 пд.1,2) суб'єктів освітньої діяльності. Ці положення дають підстави для розуміння введення платних освітніх послуг до діяльності освітніх закладів. Платні освітні послуги надаються понад обсягів, визначених в освітній програмі, та поза діяльністю, що фінансується за рахунок коштів бюджетного фінансування. Їх перелік і фінансування передбачено Постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 № 796 «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності» та спільним Наказом Міністерства освіти і науки України, Міністерства фінансів України та Міністерства економіки України від 23 липня 2010 № 736/902/758 «Про затвердження Порядку надання платних послуг державними і комунальними навчальними закладами» та актами законодавства, що регулюють відповідну сферу платних послуг.

Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» Верховна Рада України забезпечує державними гарантіями створення безпечного освітнього середовища, організацію здобуття освіти, освітнього процесу в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) [3]. Цей закон надає можливість громадським об'єднанням, благодійним організаціям та фізичні особи, які здійснюють благодійну (волонтерську) діяльність, наразі, сплачувати кошти за платні послуги фізичних чи юридичних осіб, залучати грантову допомогу щодо фінансування платних послуг для здобувачів освіти.

Список використаних джерел

1. Павлюченко Ю.М., Савчук Є.Ю. Генезис поняття освітніх послуг як правової категорії. Науково-практичний юридичний журнал «Правові Горизонти». 2020. №20 (33). С. 7-14.

2. Додаткові освітні послуги. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2905-dodatkov-osvtn-poslugi> (Дата звернення 21.04.2022)

3. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text> (Дата звернення 21.04.2022)

СЕКЦІЯ № 6

ФІЛОСОФІЯ СИНЕРГЕТИКИ

*Гончарова Ольга Євгенівна (м. Одеса) – кандидат технічних наук,
доцент Державний університет «Одеська політехніка»*

ПСИХОСИНЕРГЕТИЧНІ СТРАТЕГІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НЕРУЙНІВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СИСТЕМ РІЗНОГО КЛАСУ СКЛАДНОСТІ НА ПРИКЛАДІ МЕТАСИСТЕМИ "ВОДІЙ~АВТОМОБІЛЬ~СЕРЕДОВИЩЕ" {B}~{A}~ {C}

Синергетика Германа Хакена і теорія диссипативних структур, заснована Іллею Романовичем Пригожином – відомим ученим, лауреатом Нобелівської премії (1977), стали напрямком філософії, який синтезує у собі цілу низку фундаментальних висновків природознавства та соціальної думки, виробляє принципово нову методологію дослідження фізичного світу, живої матерії та соціальних систем. Нині синергетика об'єднала представників різних наукових шкіл (І. Р. Пригожина, Г. Хакена, С. П. Курдюмова та ін.), які розробляють моделі процесів різної природи, що самоорганізуються, дозволяючи аналізувати становлення, складність, нелінійність та інші феномени, значення яких у наші дні має як теоретичний, так й практичний, прикладний характер. Чималий внесок у розвиток цього напрямку та постнекласичної науки загалом роблять і українські вчені, для яких воно стало одним із головних у науковій діяльності. На початку 90-х років синергетика сприймається як загальнонаукова дослідницька програма (І. Добронравова, 1991), оскільки її методологічний апарат може бути застосовний до відкритих нелінійних самоорганізованих середовищ/систем як природничонаукових, так і гуманітарних (психіка і сприйняття, людина та ін.), медико-біологічних (мозок та ін.), технічних. У 1991 році професор І. В. Єршова-Бабенко стала засновником психосинергетики як нової наукової області, предметом дослідження якої є коло психомерних середовищ (ПС) як відкритих нелінійних самоорганізованих середовищ (ОНС), у формуванні та існуванні яких (у розвитку та руйнуванні, Бутті та становленні, у поведінці) суттєвим і сутнісним (системотворчим, переходоформуючим) фактором може ставати і стає психіка людини, її стан і структура, що визначаються граничними умовами, віком і швидкістю складових і суб'єдинок різного рівня та вимірювання, що виникають у ній, їх відносинами, зв'язками (характер) та ін. З цих позицій вивчається, моделюється та описується складність психічного: ментального, внутрішньоособистісного та зовнішньосоціального, живого, неживого та віртуального. У нашому дослідженні психосинергетичні стратегії та методологічні засади є підставами для вирішення актуальної для всіх країн світу проблеми безпеки дорожнього руху.

Наше пілотне дослідження, розпочате під час 1-ї Всесвітньої міністерської конференції з безпеки дорожнього руху в Москві 19 листопада 2009 року (за участю 150 країн) та представлене на конференціях та в публікаціях (Томськ, Одеса, Київ, Кіото, Харків, Нижній Новгород, Луцьк, Кишинів, Миколаїв, Дніпро, Краків), показало, що працює існуюче поняття «критична різниця». Саме поняття з'явилося у синергетиці, яка дала нові інструменти міждисциплінарної взаємодії. Термін «міждисциплінарність» визначає специфіку синергетики та є повною протилежністю дисциплінарному підходу. Якщо дисциплінарні дослідження орієнтуються на предмет, то міждисциплінарні – на відносини, зв'язки, взаємодії і вводиться поняття – мірності. І ми звернули увагу на взаємодію систем при утворенні метасистеми як єдиного цілого та зіставили 2 типи систем – відкриті (людина, Природа) та закрито-відкриті (автомобіль) – та їх моделі просторово-часової поведінки.

МЕТАсистема $\{\{B\}\sim[A]\}$ є складною, їй властива відкритість, самоорганізація, людиномірність і нелюдяність, нелінійність розвитку та нестабільність.

У своїй докторській праці розглядаю [манеру адаптації] МЕТАсистеми $\{\{B\}\sim[A]\}$ у МЕТАсередовищі $\langle C \rangle$ ($\langle \{\{B\}\sim[A]\}\sim \langle C_M \rangle \rangle$), де

- $\{B\}$ – водій/людина – нелінійне відкрите самоорганізоване Явище/середовище/система людиномірна/психомірна (фізична, біологічна, психічна, соціальна, політична, антропоцентрична та космічна (Євген Гауфман, 2020));

- $[A]$ – автомобіль – лінійна закрито-відкрита система;

- $\langle C_M \rangle$ – технічне середовище – лінійний системноорганізований закрито-відкритий континуум, заповнений безліччю машин;

- $\langle C \rangle$ – МЕТАсередовище – нелінійний, відкритий, самоорганізований, природомірний континуум, що містить технічне середовище, заповнений безліччю різномірностей.

Виходячи з основних принципів парадигми складності, причини дорожньо-транспортних пригод (ДТП) є результатом взаємодії явища/системи «водій/людина» $\{B\}$, «автомобіль» $[A]$ та «середовище» $\langle C \rangle$, які створюють метасистему $\{\{B\}\sim[A]\}\sim \langle C \rangle$. На її дослідження доцільно застосувати постнекласичну концептуальну модель психосинергетики «ціле в цілому» [автор І.В. Єршова-Бабенко, 1991], оскільки йдеться про взаємодію «різномірних» цілих (водій, автомобіль, навколишнє середовище). Системи різного класу, які з'єднуються в єдину макросистему, ми розглядаємо ні з позиції «частина – ціле», ні як частини одного цілого, а як самостійні цілі, що включені в єдину цілу метасистему $\{\{B\}\sim[A]\}\sim \langle C \rangle$. Враховуючи характер співвідношення систем, які є вкладеними одна в одну цілими як самоорганізуючими (людина та природне середовище), так і несамоорганізується (автомобіль), нова якість «цілого» $\{\{B\}\sim[A]\}\sim \langle C \rangle$ визначається характером зв'язків та виникненням узгодженості чи неузгодженості між різними цілісностями в єдиній метасистемі.

Вперше запроваджено поняття складної метасистеми нового типу, що виникає у процесі взаємодії систем різного класу складності. Нами висунута

гіпотеза, що головною причиною ДТП є не «людський фактор» (як вважає більшість фахівців), а певна несумісність у рамках метасистеми $\{\{B\}\sim[A]\}\sim\langle C\rangle$ систем, що з'єднуються в ній $\{B\}$, $[A]$, $\langle C\rangle$, за показниками приналежності до різних класів (1) та виникнення критичної різниці при взаємодії таких складних систем різного класу (2). Системи $\{B\}$, $[A]$, $\langle C\rangle$, які з'єднуються без об'єднання в метасистему, оскільки відносяться до різних класів (1), мають вкрай різну організацію, що призводить в певних умовах до виникнення критичного порога/критичної різниці, за яким слід взаємне руйнування при взаємодії систем різного класу (2). Ступінь узгодження або розузгодження класності систем, що входять до метасистеми $\{\{B\}\sim[A]\}\sim\langle C\rangle$, стає критерієм оцінки його безпеки або травматичності та ресурсозбереження.

Концепція «ціле в цілому» дозволяє розглянути людиномірність і психомірність метасистеми $\{\{B\}\sim[A]\}\sim\langle C\rangle$ як фактор, що впливає на безпеку. Йдеться не про автоматизацію, яка веде до зростання ступеня агресивності та крихкості (Н. Талеб, 2014) довкілля людини, а про врахування відповідності параметрів відкритості/закритості систем, що утворюють метасистему. Тобто необхідно врахувати наявний ступінь неадекватності систем $\{B\}$ та $[A]$ та можливий ступінь адекватності, яку можна отримати у конструкції автомобіля.

Метасистема $\{\{B\}\sim[A]\}\sim\langle C\rangle$ є складною, відкритою, їй властива самоорганізація, нелінійність та нестабільність, людиномірність та психомірність. Складність метасистеми $\{\{B\}\sim[A]\}\sim\langle C\rangle$ обумовлена як кількісними показниками, так і складністю зв'язків між різнокласними системами при взаємодії в метасистемі, оскільки водій набирає безліч відносин з $[A]$ і $\langle C\rangle$, пішоходами, то є метасистема $\{\{B\}\sim[A]\}\sim\langle C\rangle$ має велику кількість ступенів свободи.

На сучасному етапі розглядаються кіберфізичні системи (К. Майцнер, 2016), за допомогою яких моделюються складні соціотехнічні системи, які значною мірою самокеруються. Підставами для розуміння самоорганізації та емерджентності у таких системах служать математична теорія складних систем та нелінійна динаміка. За словами авторитетного філософа техніки В. Г. Горохова, «... складність сучасних соціотехнічних систем пов'язана насамперед не з технічними, а з соціальними факторами. У цьому полягає особливість чергового витка еволюції складності технічних систем за умов зростання технологічних ризиків. Система стає настільки складною, що не в змозі не лише керувати своєю діяльністю та розвитком, а й передбачати негативні сценарії такого розвитку та способи їх подолання».

Збільшення складності технічних систем спричиняє зростання ризиків техногенних катастроф, а спроба подолання цих ризиків у свою чергу веде до ускладнення технічних систем. Сучасна ситуація з кіберфізичними системами складніша тим, що змінюється взаємозалежність, або «приналежність». Що кому належить: людина автомобілю чи автомобіль людині? За часів простих автомобілів, можна було ще утримувати "людське" ставлення до власності. Але в епоху кіберфізичних систем може бути і "навпаки". Ставиться питання:

"автомобіль" – продовження людини чи людина – продовження "техніки"/автомобіля? Через "людську дію" "автомобіль" і прихоплює людину. Це питання стає вирішальним.

Єршова-Бабенко Ірина Вікторівна (м. Одеса) – доктор філософських наук, професор, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ВОПРОС СТАТУСА СИНЕРГЕТИКИ: ТЕОРИЯ САМООРГАНИЗАЦИИ, НАУКА НОВОГО ТИПА, ОБЩЕНАУЧНАЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ПРОГРАММА?

В конце XX в. в философии науки и в самой науке произошли принципиальные изменения мировоззренческого и методологического характера: переоценка классической гносеологии, введение представлений о неклассике и постнеклассике. Это позволило заговорить о вхождении в качественно новый, постнеклассический этап развития, «век бифуркации» (термин Э. Ласло, 1991).

В наиболее концентрированном виде названные тенденции нашли свое выражение в теории изменения или теории самоорганизации, представленных в работах бельгийского физико-химика И. Пригожина и в новой меж- и трансдисциплинарной научной области – *синергетике* (термин Г. Хакена, 1978).

Синергетика в буквальном смысле "ворвалась" в научный мир более 40 лет назад (терминологически) и заполонила к настоящему времени многие дисциплины, добравшись даже до философии и методологии науки. Философия и методология синергетики или самоорганизации сами сегодня становятся трансдисциплинарными. Это и не удивительно, т. к. современный этап развития научных знаний можно охарактеризовать как "жажду" единых концептуальных оснований.

Поэтому синергетика (теория самоорганизации), объявившая, что одна из ее главных задач – это познание сквозных закономерностей в поведении нелинейных открытых сред самой различной природы (Г. Хакен, 1991): физических, биологических, социальных, экономических, психических, информационных и проч., познание принципов самоорганизации, подчинения, усиления, оказалась как нельзя кстати в научном мире. Поиск решения поставленной ею задачи привел к пониманию, что перед нами наука нового типа, т. к. предмет ее исследований представлен во многих конкретных науках – естественного и гуманитарного, технического и медицинского профилей, в артсинергетике и психосинергетике.

К началу 90-х гг. синергетика рассматривается как общенаучная исследовательская программа (И. Добронравова, 1991).

Таким образом, к началу XXI в., говоря о статусе синергетики,

специалисты подразумевали, что перед нами наука нового типа, т. к. предмет ее исследования распределен в разных науках (1), что это общенаучная исследовательская программа, т. к. ее методологический аппарат применим к открытым нелинейным самоорганизующимся средам/системам как естественнонаучным (климат и др.), так и гуманитарным (психика и восприятие, человек и др.), медико-биологическим (мозг и др.), техническим (2), что это теория самоорганизации (3). (Последнее часто выступает как синонимы).

Так, проблемы, считавшиеся узкоспециальными, переосмыслены в конце XX века как философские – мировоззренческие, методологические, эпистемологические. В этом плане одной из актуальных проблем становится философский: мировоззренческий и методологический анализ возникновения, функционирования и развития новых обобщающих идей и научных направлений. По сути дела, такой подход охватывает широчайший круг вопросов, связанных непосредственно и опосредствованно с возникновением нового научного знания, в частности, трансдисциплинарных направлений.

Крупные изменения, происходящие в последние десятилетия в мире науки показали, что на стыке нескольких наук возникла новая быстро развивающаяся область исследований – *синергетика*, которое, несмотря на противоречивые оценки, рассматривается сегодня как перспективное.

Целью этой науки является выявление общих закономерностей в процессах образования, устойчивости и разрушения упорядоченных временных и пространственных, или то и другое вместе, структур в сложных неравновесных системах (Г. Хакен, 1991). Немного истории.

Путь синергетики хорошо виден, если мы рассмотрим ее в хронологическом порядке.

Конец 70-х, 80-е годы.

В 1977 г. в США на английском языке, а в 1979 в издательстве "Мир" на русском языке, вышла книга Г. Николис и И. Пригожина "Самоорганизация в неравновесных системах".

В 1978 году в Брюсселе состоялся Сольвеевский конгресс "Порядок и флуктуации в равновесной и неравновесной статистической механике", материалы которого были опубликованы в 1981 г. под ред. Г. Николис и др. - "Order and Fluctuatticus in Equilirium and Nonequilibrium Statistical Mechanism/Ed.G. Nicolis, G. Dewel, J. M. Turner." - Jjhn Wiley and Sous, NY, 1981.

В 1978 году на немецком, а в 1980 году на русском языке была опубликована книга Г. Хакена "Теория неравновесных фазовых переходов процессов самоорганизации в физике, химии, биологии".

Многие вопросы, затрагивавшиеся в названных книгах и обсуждавшиеся на Сольвеевском конгрессе, были поставлены и решались сравнительно давно. Возникновение теории самоорганизации – синергетики – было подготовлено трудами многих выдающихся ученых. Это Ч. Дарвин – создатель теории биологической эволюции, Л. Больцман и А. Пуанкаре – основоположники статистического и динамического описания сложных движений. А также Л. Мандельштам, А.А. Андронов, Н.С. Крылов, Н.М. Крылов, Н.Н. Боголюбов,

А.А. Власов, Л.Д. Ландау, Я.Б. Зельдович и многие, многие другие.

1977–78-е годы считаются годами рождения нового, объединяющего направления в современной науке. Чтобы подчеркнуть роль коллективных кооперативных эффектов в процессах самоорганизации, Г. Хакен назвал новое направление *синергетикой*. Несмотря на то, что целесообразность введения этого нового термина неоднократно и бурно оспаривалась, он применяется до сих пор. Альтернативным считается теория самоорганизации.

После Сольвеевского конгресса синергетическое направление получило бурное развитие. Этому способствовало и то, что по инициативе Г. Хакена издательство "Шпрингер" выпустило специальную серию книг по синергетике - Springer Series in Sinergetics. Ее с полным правом можно считать интернациональной.

В том же, 1983 году, издательство "Шпрингер" выпускает уже 20-й том серии "Синергетики" – Springer Series in Sinergetics Editor Herman Haken Volum 20, Advanced Sinergetics Instability Hierarchies of Self-Organizing Systems and Devices. Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, New York, Tokyo. 1983.

В 1985 году эта книга увидела свет в издательстве "Мир" на русском языке: "Общее введение в курс вопросов синергетики". Математический аппарат, изложенный в ней, используется в настоящее время для описания широкого класса неравновесных фазовых переходов, формирующих процессы самоорганизации.

Таким образом, во второй половине 80-х годов была сделана попытка:

1) дать представление о задачах синергетики в различных областях знания – физике, химии, биологии, общей теории вычислительных систем, экономике, экологии, социологии;

2) выявить общие черты рассматриваемых в них проблем;

3) продемонстрировать общность математического аппарата, которая проявляется» как при динамических, так и при статистических описаниях;

4) изложить концепции и теоретические методы синергетики.

Уже в этот период на многих примерах было показано единство основных понятий самоорганизации: - принципа подчинения; - параметра порядка; - диссипативных структур; - неравновесных фазовых переходов.

На страницах названной книги Г. Хакен подчеркивал, что и пути, ведущие к самоорганизации, являются общими. Таким образом, развиваемый единый подход к описанию эволюционных явлений, явлений самоорганизации целесообразен и плодотворен, как и введение объединяющего термина.

Именно в середине 80-х годов был поставлен вопрос о месте синергетики среди наук, о том, что ее значимость в объединяющей роли, а не в противопоставлении ее другим наукам, в частности, термодинамике.

Синергетика (теория самоорганизации) не просто объединила разные научные дисциплины и дала возможность изучения с единой точки зрения процессов самоорганизации, происходящих на всех уровнях организации материи, но и поставила перед философской наукой ряд актуальных и тотальных для всего научного знания проблем. Например, проблема нелинейности, неустойчивости, неравновесности самоорганизующихся сред и систем, процесс эволюции материи, место и роль человека в процессе познания

и т.д. Среди них далеко не последнее место занимают и методы исследования самоорганизующихся сред и систем, ибо метод – это ключ к пониманию сущности и тенденций развития исследуемой реальности. (Выяснение особенностей исследуемых объектов, методов исследования и на этой основе появление возможностей совершенствования, а также создания новых методов, что имеет огромное значение как в продвижении науки вглубь, так и в постоянном изучении важных философско-методологических проблем).

Существует немало работ, так или иначе касающихся этой проблемы. В основном это или конкретные естественнонаучные исследования или же абстрактные построения общепhilosophического характера. Имеются также философско-методологические работы, посвященные изучению сущности, содержанию и определению синергетики. Синергетика рассматривается также в свете общеметодологических принципов естественных наук.

Весьма показательным является тот факт, что с 90-х годов все шире внимание синергетике стали уделять философы Украины. Так, в Институте философии Национальной Академии Наук Украины в 1993-м и 1994-м годах были защищены, пожалуй, первые философские докторские и кандидатские диссертации по вопросам синергетики. Эстафету подхватила кафедра-юбиляр Одесского Национального педагогического университета, где были защищены диссертации по проблемам самоорганизации и синергетики в аспекте социально-философского анализа (2020, 2021).

Со времени выхода в 1984 г. книги Г. Хакена, в которой им была сделана попытка изложить конструктивный подход к теории образования временных, пространственных и пространственно-временных структур, стал очевидным следующий факт: во второй половине века наука столкнулась с проблемой недостаточности существующих инструментов исследования явлений, которые относятся к классу сложноорганизованных систем/сред. Это вызвало необходимость поиска новых инструментов исследования, а, главное, переосмысление исследовательских позиций, позиций философии, методологии, наконец, мировоззрения ученых.

Расширение значения синергетики (парадигмы самоорганизации) как трансдисциплинарного направления научного поиска привело к осознанию ее мировоззренческого смысла. Влияние идей самоорганизации распространилось на концептуальный компонент и принципы структуры научной картин мира через философские категории пространства и времени, перестроив их восприятие, через принцип самоорганизации, продемонстрировав широту его применимости, предложив нам представление о нестабильности мира, его нелинейности и открытости (различные варианты будущего), о возрастающей сложности формообразований и их объединений в эволюционирующие целостности.

*Козобродова Діна Михайлівна (м.Одеса) – кандидат філософських наук,
психолог КЦ «Альфалогія»*

СОЦІАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ ТА ЇЇ ПСИХОМІРНІСТЬ

Самоорганізація є невід'ємним елементом категоріально-понятійного поля соціально-гуманітарної сфери постнекласичної науки (постнекласики), філософії і методології науки, що є втіленням еволюції наукових уявлень про складні, здатні до самоорганізації середовища й системи, філософії і методології їх дослідження. Поняття «самоорганізація», в колі базових понять соціогуманітарної сфери постнекласики у сучасній науковій картині світу, почало характеризувати також людиномірні і нелюдомірні системи/середовища та постало механізмом регуляції дій і стану людини у суспільстві. До таких середовищ/систем у постнекласиці належать соціальні, інформаційні, біологічні, фізичні та хімічні середовища, культура, час, психіка людини, у т.ч. особистість та її сфери, мислення (когнітивні процеси) тощо.

Найбільш яскраво зміст самоорганізації як базового уявлення наукової картини світу втілює себе у соціально-гуманітарній сфері – самоорганізація особистості людини, соціального та психічного проявів у поведінці. В науково-філософській літературі напрацьовано певний концептуальний базис для вивчення поняття самоорганізації у різноманітних контекстах. Водночас, залишаються недостатньо висвітленими деякі аспекти, пов'язані із реалізацією цього поняття у соціогуманітарній сфері в роботах кінця ХХ – початку ХХІ століття. Українські філософи та соціологи зробили значний внесок у розвиток уявлень про самоорганізацію в її соціологічному, психологічному, культурологічному та методологічному вимірах. Такий акцент пов'язаний з тим, що в Україні виникла необхідність в аналізі тих соціальних змін і трансформацій, які відбувалися на рубежі століть, але особливо в перше десятиліття ХХІ ст.

Брюсельська школа акцентувала увагу на поведінці явища самоорганізації, виникненні мережевого суспільства у фізиці та хімії. І. Р. Пригожин стверджував думку про те, що сучасне суспільство уособлює відкриту й нелінійну систему, адже в ньому безліч взаємовпливів і взаємодій індивідів між собою, для свого розвитку сучасне суспільство неперервно обмінюється інформацією із зовнішнім світом, сповнене можливих біфуркацій. Штутгартська школа (Г. Хакен) зосереджена на дослідженнях теорії самоорганізації та самого явища також у сфері соціальних і гуманітарних наук. Особливої уваги заслуговують розвідки науковців стосовно суспільства, що саморозвивається, та уявлення про самоорганізацію, які допомагають встановити роль і місце у суспільстві державного регулювання, організації, а особливо – самоорганізації.

Представники штутгартської школи апелювали до питання, яким чином теорія самоорганізації здатна впливати на різні сфери життя суспільства – політичну, економічну, культурну, правову тощо. Представники обох наукових шкіл розглядали питання переходу соціальної системи з одного стану в інший,

зміни (флуктуації), що здійснюють на неї вирішальний вплив. У дискурсі соціально-філософської думки існували різні погляди на проблему самоорганізації, на питання, наскільки універсальними є синергетичні поняття і теорії, що застосовуються як до природничих, так і до гуманітарних наук, а також питання самостійності синергетики як науки. Розвиток синергетичних досліджень зумовив появу нових науково-філософських шкіл в Україні та на всьому пострадянському просторі.

На підставі вивчення філософської, науково-філософської та методологічної літератури з проблеми самоорганізації як предмету соціально-філософського аналізу було зроблено висновок про те, що процеси самоорганізації, які раніше було виявлено синергетикою в природних явищах і об'єктах, можуть бути виявленими також і в об'єктах соціальних і гуманітарних наук, тобто в суспільстві та різноманітних його інститутах, у людині, її психічній, творчій та інших видах діяльності. Це дозволяє поглибити сферу синергетичних досліджень і представити синергетику як загальнонаукову дослідницьку програму, яка спрямована на побудову універсальної еволюційної картини світу шляхом розширення взаємодії та перетинів між природничими та соціогуманітарними науками. Наслідками екстраполяції методології синергетики в сферу соціально-гуманітарного знання стали зменшення розриву між природничими та гуманітарними науками, орієнтація на творення цілісного корпусу знань, який охопив би дослідження природних і соціальних об'єктів, що являють собою складні нелінійні системи, які самоорганізуються.

Таку ідею висловлювали як фундатори синергетики, що першими вказали на можливість подібного застосування теорії самоорганізації в соціогуманітарній сфері, так і українські вчені й філософи (Українська синергетична школа), які брали активну участь у розвитку синергетичної теорії. Так наприкінці ХХ століття виникає новий напрям синергетичних досліджень – соціальна синергетика, в якій об'єктами та предметами досліджень постають людина, її психіка, шляхи її формування й розвитку, різноманітні види діяльності (освітня, культурна, дослідницька та ін.), а також питання розвитку суспільства та культури в цілому. Основою соціальної синергетики постає теорія соціальної самоорганізації, яка охоплює як суспільну, так і особистісну поведінку індивіда.

Аналіз філософської, методологічної та науково-філософської літератури дозволив розглянути методологічні основи дослідження процесу самоорганізації в соціогуманітарній сфері та причини, що сприяють поширенню поняття «самоорганізація» в соціогуманітарну сферу; довів, що оскільки наявна екстраполяція синергетичних концептів і принципів (теорії самоорганізації у тому числі) у сферу соціальної філософії та на соціальні дослідження, то в такому сенсі можна констатувати формування та становлення нових предметних галузей соціально-гуманітарного пізнання. Так, психосинергетика здійснила різкий стрибок у дослідженні психіки людини, перейшовши від класичної теорії відображення до нового, постнекласичного (синергетичного) бачення психічних процесів. З огляду на це, вона вводить ряд нових термінів, а також порушує цілий ряд важливих питань та проблем у дослідженні психіки (цілісність психіки – «ціле-в-цілому», екологія психіки,

людиномірність, взаємодія психіки людини з собою та з навколишнім середовищем тощо), в тому числі питання про психомірність соціальної реальності. Важливим є те, що всі ці питання не могли бути вирішеними в межах попереднього класичного підходу. В одній із перших праць, присвячених психосинергетиці, яка з'явилася в Україні – І. В. Єршова-Бабенко «Методологія дослідження психіки як синергетичного об'єкта» (1992) – обґрунтовувалася нова теорія психіки та розкривалося нове бачення психічних процесів як процесів нелінійних і самоорганізаційних, пропонувалася нова методологія дослідження психомірних середовищ/систем на основі синергетичного підходу.

Здійснивши аналіз наукової та науково-філософської літератури, розкрито значення теорії соціальної самоорганізації в осмисленні соціальної реальності в соціальній філософії; це дозволило підсумувати, що застосування синергетичної методології в соціально-філософських і політичних дослідженнях в Україні проявляється у використанні теорії

соціальної самоорганізації для аналізу та пояснення як політичних подій в Україні, що відбувалися протягом останніх десятиліть 2000-х рр., так і для вирішення теоретичних проблем, проведення прикладних досліджень. З одного боку, це свідчить про формування у нашій державі демократичних інститутів влади усупереч її тоталітарному минулому, а з іншого – це доводить, що процес соціальних змін і кризи ще не закінчився, утвердження нового соціального порядку ще не відбулося.

Висвітлено основні ідеї та зміст теорії соціальної самоорганізації в дослідженнях суспільства і людини в Україні. Показано, що в українській соціально-філософській думці було запропоновано певні розробки теорії соціальної самоорганізації, які й донині мають важливе теоретичне та практичне значення. В них, на основі синергетичного підходу, розкривається внутрішня самоорганізаційна природа соціальної кризи, визначаються механізми соціальної самоорганізації, наводяться шляхи подолання соціального хаосу в момент біфуркації соціальної реальності. Значну увагу приділено аналізу людського (суб'єктивного) фактора в процесі соціальних біфуркацій. Враховуючи такий інтерес до людини та людиномірності соціально-історичного знання, в роботі пропонуємо нове розуміння соціальної реальності як «психомірного середовища». Під «психомірністю соціального середовища» ми розуміємо його принципову залежність від станів психічного середовища/системи індивіда. З огляду на це, запропоновано «психосинергетичну парадигму» як основу для парадигмального зрушення в гуманітарних науках, у тому числі й у соціальній філософії, яка описує «психомірність» як провідну характеристику соціокультурної реальності, тобто суспільства, людини та культури.

ХАОС ТА ПСИХОМІРНІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

У соціально-філософському пізнанні актуальність досліджень хаосу набуває значущості в зв'язку з проблемою зміни і розвитку соціальних систем, які самоорганізуються, що розширює поле досліджень соціальної нестабільності і невизначеності, пропонує нові моделі соціального управління і прогнозування на підставі синергетичної методології. До цієї проблеми в Україні увагу дослідників (філософів, соціологів, методологів тощо), з одного боку, залучено у зв'язку з триваючим процесом становлення її політичної, економічної і культурної цілісності, який розпочався ще в 1990-х рр. минулого століття і досі не є незавершеним. Але також і під впливом глобальних політичних, економічних, екологічних, соціально-культурних потрясінь і криз, що охопили світ в першій третині нового тисячоліття: «стратегічна нестабільність ХХІ століття лякає своєю непередбачуваністю, створюючи образ глобального хаосу». Дійсно, в сучасному глобальному світі, де все більше і очевидніше виявляється взаємодія і взаємозалежність між різними народами і країнами, так само з'являються лінії розлому і розподілу, що підтримують всілякі протистояння і різного роду конфлікти.

Осмислення проблеми хаосу і процесів хаотизації соціальної реальності в Україні знаходиться ще у самій початковій стадії, оскільки перші роботи, присвячені цій темі з'явилися тільки на початку 2000-х рр. У роботі української дослідниці Л.Д.Бевзенко "Соціальна самоорганізація. Синергетична парадигма: можливості соціальних інтерпретацій "(2002) вказується на існування двох видів порядків у соціальній системі: організаційного і самоорганізаційного. Процес підтримки цих порядків різний: в першому випадку діють традиційні методи - закони, проекти, норми, укази і тощо, все те, що зовнішнім чином регулює життя індивіда і суспільства. Другий рівень пов'язаний з бажаннями, переживаннями індивіда, його залученістю в міфи, ігри, інші різні форми активності, які пов'язані з ірраціональними мотивами і мотивами. Стабільність і нестабільність розвитку суспільства залежить від міри його "ентропії" і її проявів на кожному з рівнів порядку.

У роботі Н. Омельченко «Соціальний хаос: самоорганізація соціальних систем» (2006) вперше була розглянута тема соціального хаосу і представлені історичні закономірності станів соціального хаосу і соціального порядку у суспільстві, а також еволюція поняття «хаос» у філософській думці і її експлікації в міфології, натурфілософії і синергетиці. У роботі О. Кулика «Еволюція філософських стратегій взаємодії з хаосом», що вийшла у 2014 році, тема хаосу була представлена з загально філософських позицій, в якій виділені основні філософські теорії хаосу і стратегії взаємодії з ним (впорядкування, перетворення, уникнення, запобігання, управління та злиття).

Актуальність і важливість осмислення феномена хаосу і хаотизації соціальних процесів у сучасній соціально-філософській думці та їх недостатнє висвітлення зумовили постановку наукового завдання, а саме проаналізувати

феномен соціального хаосу на підставі психосинергетичного підходу. Цей сучасний постнекласичний підхід розкриває можливості психосинергетики як нової дисципліни, сформованої на стику синергетики і психології, що дає;

1.) нові перспективи для дослідження соціальних систем (особистість і суспільство) як психомірних систем/середовищ, що самоорганізуються.

2.) дозволяє поширити психосинергетичні методи дослідження на сферу соціальної філософії для вирішення проблем буття людини, екології її життєдіяльності у внутрішньо особистісному і соціальному вимірі, актуалізуючи питання її самореалізації, саморозвитку і самоорганізації.

Серед цілей і завдань, що стоять перед синергетикою було першорядним вивчення процесів самоорганізації в складних відкритих системах, до яких відносили, крім природних і технічних, також і соціальні, або, точніше, «антропо-соціо-культурні системи» (О.Н. Астаф'єва).

У зв'язку з цим впровадження синергетики в область соціально-гуманітарного знання мало значення, в першу чергу, як звернення до її теоретико-методологічного потенціалу, до нового нелінійного мислення, до появи нових інтерпретацій соціо-культурної реальності, заснованої на поняттях «самоорганізація», «хаос», «біфуркація», «флуктуація», «атрактор», тощо.

У соціальні науки входить поняття "хаос", яке, однак, не має негативного відтінку, а воно лише показує, що суспільство входить в стан нестійкості, невизначеності, в якому варіанти його подальшого розвитку непередбачувані. "Хаос (безлад) і порядок - це модуси єдиного соціального явища, тобто два різних властивих йому стану. Це означає, що в принципі вони з'єднані в суперечливій єдності, тому знищити все, що пов'язано тільки, наприклад, з хаосом, залишивши лише те, що відповідає суворим критеріям цивілізованого соціального порядку, неможливо"

Засновники двох провідних шкіл синергетики І.Р. Пригожин і Г. Хакен визнавали необхідність розширення синергетичних досліджень на область соціально-гуманітарних наук. Проте, між ними існувало розходження в аспектах застосування ідей синергетики до аналізу соціально-культурної реальності: І. Пригожин вважав, що в першу чергу синергетика може використовуватися для вивчення історичних процесів в контексті світової історії, а також при вивченні окремих соціокультурних цілісності. Г. Хакен звертав увагу на продуктивність синергетики в соціальному аспекті: вивченні функціонування і розвитку суспільства.

Таким чином, соціальна / соціокультурна синергетика охоплює широке коло процесів і явищ соціально-культурного життя: явища самоорганізації і динаміки соціокультурних систем (В.В.Василькова, О.Н.Астаф'єва, Л.Д. Бевзенко, В.С. Капустін, І. М. Предборська і ін.); процеси історичної динаміки і цивілізаційних криз (Н.Н.Мещерякова, Л.Й. Бородкін, А.В.Коротаєв, А.П. Назаретян, А.В. Халаспіс і ін.); явища і процеси соціальної трансформації, управління і самоврядування соціальних систем (В.Л. Романов, Д.С. Чернавський, М.С. Дмитрієва, Л.Д. Бевзенко та ін.) та ін. Крім того, розширення синергетичних досліджень торкнулося таких галузей знання як психологія, що призвело до формування нового напрямку досліджень - психосинергетика - (І.В.Ершова-Бабенко, Д. Козобродова), педагогічна

синергетика - у філософії освіти і педагогіці (В. Кремень, Л. Горбунова, В.С. Лутай, Н.В. Кочубей, О.В. Семенова та ін.), когнітологія (М. Нестерова), тощо.

В області соціальної філософії і соціальних наук розвиток синергетичної парадигми ґрунтується на вивченні співвідношення процесів соціального порядку і хаосу, які є центральними темами в теорії соціальної самоорганізації. Їх з'єднання означає, що в соціальному розвитку того чи іншого суспільства відбувається періодична зміна станів соціального хаосу (дез-організації) і соціального порядку (організації). Цей циклічний процес може мати різний характер, але для суспільства як відкритої складної системи, що саморозвивається, він буде закономірним.

В роботі зазначено, що в українській філософській думці однієї з перших робіт, в яких висвітлювалася синергетика як загальнонаукова дослідницька програма, була робота І.С. Добронравової «Синергетика: становлення нелінійного мислення» (1990). Багато в чому під впливом цієї піонерської роботи в Україні почалося широке застосування синергетичної методології в області соціально-гуманітарного знання. Наукова монографія І.В. Єршової-Бабенко «Методологія дослідження психіки як синергетичного об'єкту» (1992) продемонструвала, що система людської психіки може бути розглянута як нелінійна складна система, що самоорганізується. В розробці проблем соціальної синергетики беруть участь такі вітчизняні філософи як М.С. Дмитрієва, І. Донікова, Н. Кочубей, Ю. Мелков, В. Ханжі, А. Семенова, Д. Козобродова та ін. Особливістю цього етапу розвитку синергетичних досліджень в Україні є акцент на людину як на вихідний початок соціальної самоорганізації. Дискусії про впровадження синергетичної парадигми і теорії хаосу в сферу педагогіки і освіти в даний час ще тривають, хоча зусиллями таких дослідників як В. Кремень, В. Лутай, Л. Горбунова, А. Семенова та інші зроблений великий внесок у впровадження синергетичних ідей в педагогіку і освіту.

СЕКЦІЯ № 7

ФІЛОСОФІЯ ЕКОНОМІКИ

Безродна Віра Іллівна (м.Одеса) - кандидат політичних наук, доцент, Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку

ЦИФРОВИЙ АКТИВІЗМ ЯК ФОРМА ГРОМАДЯНСЬКОЇ УЧАСТІ

Одним із соціальних наслідків розвитку інформаційно-комунікаційних технологій є переформатування громадянської участі.

Під громадянською участю мається на увазі активність громадян та їх

об'єднань, з метою впливу на процес прийняття рішень структурами публічної влади задля реалізації прав та інтересів громадян або загальної зміни соціальної дійсності.

Сучасні дослідники сходяться у тому, що громадянська участь є найважливішим фактором функціонування демократичної політичної системи. Вона створює передумови переходу до демократії в недемократичних системах, а також сприяє, за влучним висловом Е. Гідденса, подальшої «демократизації демократії» [1; 88-89].

Громадянська участь забезпечує залучення громадян до вирішення соціально значущих проблем, сприяє зростанню соціальної згуртованості та громадянської компетентності, формує демократичні ціннісні орієнтації.

Зрештою, громадянська участь покращує якість життя громадян. Так, аналітики Інституту Брукінгса в США відзначають, що «вищий рівень громадянської залученості, особливо активне членство в групах і включення до соціальних мереж, має наслідком більше задоволення індивідів якістю як свого приватного життя, так і життя в спільноті» [2; 5].

Традиційні практики громадянської участі помітно змінюються під впливом розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, насамперед Інтернету. Дослідники виділяють ряд функцій Інтернету, що визначають такий вплив:

- мобілізаційна – здатність виступати інструментом рекрутингу, залучення нових активістів, координації їхньої діяльності;

- інформаційна - можливість отримувати та поширювати інформацію про соціальні чи політичні проблеми, шукати відомості та документи, забезпечувати доступ до нових аудиторій;

- комунікативна - здатність знижувати географічні та структурні обмеження людського спілкування та прямої громадянської участі.

Інакше кажучи, Інтернет створює нові можливості, пов'язані з громадянською участю: полегшує доступ до інформації, знижує витрати на організацію спільних дій, а також знижує потреби у тому, щоб активісти були фізично разом для організації спільних дій. У результаті виникають нові форми громадянської участі, які отримали назву цифрового активізму. Основна відмінність цифрового активізму полягає у широкому використанні електронних технологій зв'язку та медіаплатформ, таких як соціальні мережі, відео-хостинги, подкасти тощо.

Цифровий активізм існує у різних формах.

По-перше, універсальні форми (наприклад, електронні петиції). Їх специфіка знаходження в онлайн-форматі пояснюється лише наявністю належних технологій.

По-друге, гібридні форми. Вони поєднують онлайн- і офлайн-участь (наприклад, організація мітингу в соціальній мережі).

І нарешті, по-третє, форми, характерні лише для онлайн-формату («лайки», коментарі до постів, репости тощо) [3].

Слід зазначити, що останні форми викликають досить жорстку критику та породжують сумніви щодо ефективності цифрового активізму як такого. Критики вказують на низьку вартість участі, її символічність та потенційне

почуття розширення прав та можливостей людини тоді, коли вплив фактично близький до нуля [4]. Багато інтернет-ініціатив сприяють розпорошенню активізму, оскільки часто залучення до цифрової активності є лише імітацією громадянської участі. Цифрову активність не можна порівняти з реальними діями, що пов'язані з високими витратами та ризиками, але при цьому вона дає громадянину впевненість у тому, що він вже висловив свою громадянську позицію.

Разом з тим, існує думка, згідно з якою не варто зневажливо ставитися до «лайків» як способу прояву громадянської активності. Так, Л. Боуд зазначає, що невеликі дії на підтримку тієї чи іншої позиції – репости чи зміна аватарки – здатні вплинути на суспільну атмосферу навколо події [5]. Крім того, дослідниця підкреслює, що обговорення в Інтернеті можуть стати відправним пунктом для участі в акціях в режимі офлайн.

Таким чином, цифровий активізм, як мінімум, підвищує поінформованість громадян, сприяє змінам їхнього світосприйняття, як максимум, мобілізує людей до участі в громадянських офлайн-діях.

Список використаних джерел

1. Гидденс Э. Ускользящий мир: как глобализация меняет нашу жизнь. М. 2004; 116 с.
2. Macedo, Stephen. Democracy at Risk : How Political Choices Undermine Citizen Participation, and What We Can Do About It. Washington, DC, USA: Brookings Institution Press, 2005. 228 pp.
3. [Theocharis Y. The Conceptualization of Digitally Networked Participation // Social Media + Society. 2015.](#)
4. [Van Deth J.W. 2014. A Conceptual Map of Political Participation. – Acta Politica. Vol. 49. Is. 3. P. 349-367](#)
5. [Bode L. Gateway Political Behaviors: The Frequency and Consequences of Low-Cost Political Engagement on Social Media // Social Media + Society. 2017. Vol. 3. No. 4. P. 1–10.](#)

Врайт Галина Яківна (Одеса) – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

Данильчук Крістіна Віталіївна (Одеса) – студентка 2-го курсу спеціальності менеджмент соціокультурної діяльності, соціально-гуманітарного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ СВІТОВОЇ МЕДІА-ІНДУСТРІЇ

Засоби масової інформації перетворились на потребу сучасної людини. Зараз людина проводить більшу частину свого часу в інтернеті. Інтернет, преса, радіо, телебачення – є інститутами виховання політичної культури,

економічного мислення, які використовуються, щоб задовольнити потреби суспільства [1].

Як вид соціального спілкування масова комунікація відбувається в усьому суспільстві, та є найважливішою умовою суспільного розвитку і організації. Особливість масової комунікації перш за все у соціальній обумовленості, яка дає можливість розглядати її у системі соціальних стосунків [2].

Діяльність мас-медіа спрямована на те, щоб охопити якомога більше людей. Але головне не тільки в кількості, а й в тому, за рахунок яких факторів, умов виникає необхідність великої аудиторії, та які особливі риси мають ці аудиторії [2].

«... Медіа-індустрія повинна розвиватися як галузь економіки - бути відкритим, цивілізованим бізнесом. Для цього, з одного боку, преса повинна користуватися довірою з боку громадянського суспільства та існувати за рахунок своїх читачів, з іншого – необхідний прозорий для всіх регламент її діяльності, у тому числі й законодавчо закріплений», - сказав президент групи компаній United Media Holding (UMH Group) Борис Ложкін [3].

Для сучасного медіасвіту є визначальною наявність багатьох тенденцій. Деякі з них домінують ще з ХХ століття [4].

1. Глобалізація у сфері ЗМІ - це вихід національних медіаконцернів за кордони своєї країни. Суть цього процесу досить очевидна. Медіаконцернам стало тісно в межах своїх країн, саме тому вони вирішили вийти на нові ринки [5]. Прорив на шляху глобалізації відбувається в 70-ті роки ХХ століття, коли стають доступними кабельні та супутникові технології. У 80-ті роки глобалізаційним процесам слугує поява відеомагнітофонів. Нарешті, у 90-ті роки з'являється Інтернет, який, глобалізує діяльність будь-якого сучасного ЗМІ [6].

2. Регіоналізація ЗМІ - це коли активно розвивається регіональна медіа-продукція. Причини появи цієї тенденції полягають у декількох причинах.

По-перше, розвинута людина перестала довіряти лідерам світового ринку ЗМІ, які у ХХ столітті мали великий авторитет. По-друге, численні скандали, які пов'язані з вигаданням публікацій, плагіатом, завдали потужного удару по іміджу звиклих ЗМІ [7].

3. Монополізація - це процес коли поступово усуваються конкуренти з ринку, який веде до одноосібного домінування на цьому ринку. Монополії почали утворюватися на межі ХІХ - ХХ століть в розвинених країнах світу на основі великих концернів. Монополізація -також є і негативною тенденцією. Якщо на ринку залишається один ЗМІ, то він може підвищувати вартість продукту, та маніпулювати інформацією. [8].

4. Комерціалізація ЗМІ - це процес, при якому медіакомпанії вважають головною ціллю, отримання прибутку. Початком комерціалізації вважають 70-ті роки ХХ століття, коли зросли прибутки від реклами. Потім комерціалізація починає впливати на якісні ЗМІ. З одного боку, комерціалізація може здаватися правильною тенденцією для розвитку ЗМІ, але вона в більшості випадків являється негативною тенденцією, бо отримання прибутку відбувається за рахунок якісного контенту. Також є очевидним, що комерціалізація вигідна не

тільки ЗМІ, але й політикам, які знаходяться при владі [4].

5. Уніфікація ЗМІ - це процес порівняння різних ЗМІ, як за змістом так і за формою. Порівняння медіа - негативний процес. Суть цієї тенденції в наслідуванні вдалих в комерційному плані зразків продукції. Наприклад, якщо продукт почав успішно реалізуватися, то не потрібно вигадувати щось своє, а просто користуватися тим, що вже є [4].

6. Цифровізація - процес коли увесь контент переходить в цифровий формат. В наш час вже майже кожне ЗМІ має цифрову версію, бо це дуже зручно для користувачів тим, що полегшує пошук інформації та сприяє її систематизувати. Завдяки цифровому формату можна отримати змогу розвивати мультимедійність, що розширює можливості журналістів [4].

Загалом тенденції медіа пов'язані з ефективністю в економіці та з прибутком. Як інші бізнеси, ЗМІ будуть намагатися зберегти кошти шляхом зниження цін на рекламу і поширення інформації, що загрожує зниженням якості інформаційної продукції. В такому випадку, держава ще може позитивно вплинути на функціонування всієї медіасфери. Для цього потрібно покращити інформаційне законодавство [9].

Список використаних джерел

1. Осіпов М. М. Вплив ЗМІ на формування суспільної думки. Одеса, 2019. 3с.
2. Електронна бібліотека Інституту журналістики. Тема 2. Структура і зміст соціології масової комунікації.
[URL:http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1275](http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1275)
3. Ложкін Б. Мультимедійна платформа іномовлення України. Медіа-індустрія повинна розвиватися як галузь економіки, відкрито і цивілізовано.
[URL:https://www.ukrinform.ua/rubric-society/1363811-media-industriya-povinna-rozvivatisya-yak-galuz-ekonomiki-vidkrito-i-tsvilizovano-boris-logkin-1734544.html](https://www.ukrinform.ua/rubric-society/1363811-media-industriya-povinna-rozvivatisya-yak-galuz-ekonomiki-vidkrito-i-tsvilizovano-boris-logkin-1734544.html)
4. Вікіпедія. Тенденції розвитку світових ЗМІ.
[URL:https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83_%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85_%D0%97%D0%9C%D0%86](https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83_%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85_%D0%97%D0%9C%D0%86)
5. Albrow, Martin; King, Elizabeth (1990). Globalization, knowledge, and society: readings from International sociology. Sage Publications. ISBN 978-0-8039-8323-6.
[URL:http://www.iccwbo.ru/blog/2016/mirovaya-globalizatsiya-i-vzaimodeystvie-sovremenn/](http://www.iccwbo.ru/blog/2016/mirovaya-globalizatsiya-i-vzaimodeystvie-sovremenn/)
6. Дробот Г.А. Глобализация: понятие, этапы, противоречия, оценки. 2008. Социально-гуманитарные знания (2). ISSN 0869-8120.
[URL:http://cyberleninka.ru/article/n/globalizatsiya-ponyatie-etapy-protivorechiya-otsenki](http://cyberleninka.ru/article/n/globalizatsiya-ponyatie-etapy-protivorechiya-otsenki)
7. Сидоров А. С. , Огнева В. В. Регионализация как важнейший тренд современного мирового развития. Известия Тульского государственного университета. 2015. Гуманитарные науки (2). ISSN 2071-6141. URL:

<http://cyberleninka.ru/article/n/regionalizatsiya-kak-vazhneyshiy-trend-sovremennogo-mirovogo-razvitiya>

8. МОНОПОЛІЗАЦІЯ

КАПІТАЛІСТИЧНА.

URL:http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Monopolizatsiia_kapitalistychna

9. Ковалевський В. Політичний менеджмент №5. Сучасний стан і тенденції розвитку медіа- сфери України. 2009. 118 с.

Каранфілова Олена Володимирівна (м. Одеса) – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, політології, психології та права Одеської державної академії будівництва та архітектури

ЛЮДСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ

Термін "людський потенціал", уперше був використаний Теодором Шульцем в процесі дослідження економік бідних країн. У своїх роботах він ввів це поняття з метою пояснення положення, що склалося, як одного з чинників впливу на розвиток економіки. Шульц уперше ввів і визначення цього поняття. На його думку, усі людські ресурси і здібності являються або природженими, або придбаними. Кожна людина народжується з індивідуальним комплексом генів, визначальним його природжені людський потенціал. Придбані людиною цінні якості, які можуть бути посилені відповідними вкладеннями, він називав «людським потенціалом».

Отже, під людським потенціалом в соціальній філософії розуміється запас знань, здоров'я, навичок, досвіду, які використовуються індивідом для отримання доходу. Потрібно відзначити, що це не просто сукупність знань, здібностей, якими володіє людина. Людський потенціал - сукупність фізичних і духовних сил людини, які можуть бути використані в інтересах самої людини. Також використовуються в інтересах суспільства і держави, при поступовому розвитку якого, виникають проблеми людського потенціалу.

Сьогодні у суспільстві загострилися протистояння між власниками і найнятими робітниками, соціальне розшарування досягає величезних розмірів, виникла і закріпилася масова бідність. Для виправлення ситуації, що склалася, нам бачиться необхідним направити зусилля, як держави, так і домогосподарств і місцевих органів самоврядування на збереження і розвиток людського потенціалу.

Покращення ситуації що склалася в області реалізації людського потенціалу можна досягти за допомогою вироблення пропозицій, спрямованих на підвищення якості реалізації людського потенціалу в українському суспільстві. Ці пропозиції спрямовані на створення сприятливого інституційного середовища, яка б сприяла активному розвитку основних складових людського потенціалу в українському суспільстві. Державна

політика повинна бути спрямована на становлення нової системи цінностей, норм і правил, що впливають на розвиток і реалізацію людського потенціалу.

Покращення ситуації що склалася в області реалізації людського потенціалу можна досягти за допомогою вироблення пропозицій, спрямованих на підвищення якості реалізації людського потенціалу в українському суспільстві. Ці пропозиції спрямовані на створення сприятливого інституційного середовища, яка б сприяла активному розвитку основних складових людського потенціалу в українському суспільстві. Державна політика повинна бути спрямована на становлення нової системи цінностей, норм і правил, що впливають на розвиток і реалізацію людського потенціалу. З цією метою необхідно:

- розробити систему заходів, спрямовану на зниження диференціації доходів в суспільстві. Це бачиться нам можливим завдяки впровадженню принципу взаємозалежності між рівнем доходу індивіда і його людським капіталом;

- розробити правила і норми, за допомогою яких можна було б адаптувати сучасну українську систему освіти до світової системи і ринку праці. Таку адаптацію слід проводити не за допомогою простого копіювання світових стандартів освіти в українське законодавство, а за допомогою врахування національних особливостей, менталітету людей і в контексті синтезу культур;

- розробити норми і правила, що сприяють реформуванню системи охорони здоров'я.

Це реформування має бути спрямоване в руслі вирішення проблем пов'язаних з питаннями збільшення тривалості життя населення країни і скороченням рівня смертності в країні, пропагандою здорового способу життя, а також збільшенням фізичного і психологічного здоров'я населення країни шляхом активної політики в галузі соціально-психологічних факторів, які мають безпосередній вплив на середовище життєдіяльності.

Савчук Наталія Вікторівна (м. Київ) - кандидат економічних наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ СЕНС ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ

Кожна розмова про економіку, фінансовий, матеріально-економічний ресурс, багатство містить в своїй основі насамперед одне – гроші. Причому не лише як еквівалент, а як соціально-культурне явище, від яких залежить якщо не все, то майже все. «Гроші, – зазначає В. Ільїн, – давно перетворилися із засобу платежу в головну умову життєдіяльності людини; вони стали платою за підлість і зраду, й одночасно – за подвиг и мудрість. Спокусу грошима пройшли герої і еретики, святі й грішники. Для монетаристів гроші – переважно фінансовий актив з необмеженою ліквідністю і короткотерміною стабільністю; для австрійської школи неолібералізму гроші являють спосіб оформлення дії суспільного механізму ціноутворення і обміну, а також ними є

кожний актив, що приймається для врегулювання боргів. В епоху Інтернету гроші постають «валютою інформаційного обміну», вони створюють можливість збільшувати і розповсюджувати достаток в небачених масштабах. В силу грошей «вбудовані» енергія конкуренції і «змагання» між суб'єктами соціального, політичного та економічного життя» [2, с. 6].

Сучасне життя неможливо уявити без грошей. Всі ми, кожного дня, приймаємо фінансові рішення. Гроші – або те, як ми ними управляємо – впливають на різні сфери життя: роботу й відпочинок, здоров'я та настрої визначають соціальний статус і стосунки між людьми. Незалежно від того, чи продовжуємо ми здобувати освіту, чи починаємо працювати або започатковуємо власну справу, чи створюємо сім'ю, купуємо житло або автомобіль, чи заощаджуємо на відпочинок і старість, крізь усі ці події знання про фінанси впливатимуть на досягнення наших цілей і смислу життєдіяльності.

Щоб досягти життєвого успіху необхідно бути не лише освіченою, а й фінансово культурною та фінансово грамотною людиною. Не достатньо просто вміти рахувати гроші. Зростання матеріальних статків у значній мірі залежить від того, на скільки розумно людина використовує ресурси та вміло, грамотно розпоряджається грошима. Тільки засвоївши основні поняття та зрозумівши принципи управління фінансами, можна успішно займатися бізнесом та управляти власними фінансами. «Помилково вважати, – підкреслює Е. Тоффлер, – що успіхи в науці і техніці – це ізольовані одні від одного події. Особливо значні успіхи – як інтелектуальні, так і фінансові – досягаються тоді, коли двоє або більше відкриттів відбувається одночасно і виявляється пов'язаними між собою. Чим більш різноманітні дослідницькі проекти, чим більше вчених і засобів, що витрачаються їх здійснення, тим більший потенціал, яким володіє новація, і тим більш вражаючі результати вона приносить» [3, с. 27].

Тобто фінанси, гроші, інтелект, пізнання, наука, освіта – речі взаємопов'язані. Фінансова освіта сприяє прийняттю грамотних рішень, мінімізації ризиків і, тим самим, обумовити продуктивний поступ суспільства сприяє фінансова освіта, або грамотність. Низький рівень фінансової грамотності та недостатнє розуміння в сфері особистих фінансів може призвести не тільки до банкрутства, але й до неграмотного планування як соціально-економічного розвитку держави, так і виходу на пенсію, уразливості до фінансових шахрайств, надмірних боргів і соціальних проблем, таких як депресія.

Поняття «фінансова грамотність» виходить за межі політичних, географічних та соціально-економічних кордонів, а потреба у фінансовій освіті населення, як показує соціальний досвід, зростає в геометричній прогресії. Фінансова грамотність допомагає змінити ставлення до грошей, управління ними, змушує думати про майбутнє та планувати потреби. І, найголовніше, сприяє увійти у структуру і проблеми сучасного світу, який називають фінансово-економічним.

В соціально-культурних дискурсах США поняття «фінансова грамотність» розглядається як динамічне поняття, яке постійно змінюється, на

нього впливають вік, сім'я, культура і навіть місце проживання. Фінансові цілі людей індивідуальні, вони мотивуються життєвою ситуацією і соціально-економічним статусом людини. Ціль фінансової грамотності – це в легкій зрозумілій формі якісно донести інформацію про сенс і правила монетарно-економічної діяльності до кожного, хто її потребує.

З такої точки зору, фінансова грамотність – це сукупність навичок, які набуваються в процесі фінансової освіти в школі або закладах вищої освіти, продуктивно засвоюються і перевіряються в практиці конкретного життя. Але до цього життя потрібно готувати в плані одержання необхідних фінансових знань.

В багатьох країнах різні програми та проекти з питань підвищення фінансової грамотності населення спрямовані на формування навичок життєвої, практичної філософії. Вона орієнтує «спиратися на власні сили», щоб кожен громадянин досяг успіху, мав фінансову незалежність і зберіг її впродовж подальшої життєдіяльності.

З початком епохи фінансової економіки («фінансової цивілізації») багато держав світу почали процес фінансової освіти та підвищення фінансової грамотності населення з окремих ініціатив і комерційних структур. Але практика показала, чим швидше до цього процесу підключиться держава, зокрема з її інститутом освіти і тим більш успішно вирішується проблема. Підвищення фінансової грамотності – це сфера відповідальності держави, бізнесу, освіти і, безперечно, сім'ї.

Важливо пам'ятати, що молоде покоління – це майбутні учасники не лише соціального життя, а й фінансового ринку, фінансово-економічної діяльності, виробничого і соціально-культурного процесу, платники податків, вкладники та позичальники. Ось чому навчання фінансової грамотності важливо починати в ранньому віці, долучаючи дітей до розуміння сенсу фінансової економіки, фінансової діяльності.

З 2019 року відповідно до ініціативи МОЗ в Україні учні 10-11 класів почали вивчати предмет «Фінансова грамотність». Але з нашої точки зору, цього недостатньо. Вже до цього віку учні набули вміння користуватися грошима, купувати і, в багатьох випадках, заробляти. Питання полягає в тому, якого характеру ці навички і вміння, від кого вони одержані, хто їх автор: економічно грамотна людина чи спекулянт «купи-продай».

В сучасному суспільстві, в якому чітко визначилися монетарно-фінансові пріоритети, існує гостра необхідність у формуванні культури підприємницької діяльності, розвитку здібностей та норм поведінки для організації власного бізнесу. Все це буде мати позитивні результати на основі фінансової грамотності. Добре інформовані та грамотні споживачі пред'являють високі вимоги до якості товарів та послуг, тим самим не тільки сприяють підвищенню якості, але і стимулюють конкуренцію серед виробників. Дана обставина повинна позитивно впливати на політику цін, створювати умови для ефективного регулювання ринку, зростання здорової конкуренції серед продавців і покупців фінансових продуктів та послуг.

Більшість міжнародних та вітчизняних експертів вважають: чим раніше молодь дізнається про роль грошей в сімейному житті і житті суспільства, тим

швидше сформуються корисні фінансові звички, які допоможуть уникнути фінансових помилок в майбутньому, набути матеріальної та фінансової самостійності, а також закласти основу своєї фінансової безпеки та економічного добробуту. Це особливо важливо для нашого часу, в якому навіть влада проявляє себе насамперед як фінансова і економічна могутність та потенціал, а не як військова сила. Сьогодні вже не так важливо, володіє людина «правильним» світоглядом, гнучкою ідентичністю або притримується пануючої ідеології, - найважливіше, скільки в неї фінансових ресурсів, монетарних можливостей, які відкривають шлях до володіння – речами, владою, іншими індивідами. Лозунг сьогодення: «Я купую, отже, існую» [1, с. 88]. Це дещо інше, ніж декартівське: «Я мислю, отже я існую».

Як показує західноєвропейський досвід, безумовно, фінансова грамотність виховується впродовж тривалого періоду часу на основі принципу «від простого до складного», в процесі багаторазового повторення і закріплення, спрямованого на практичне застосування знань і навичок. Фінансові навички повинні прищеплюватися так само, як правила етикету, дорожнього руху, поведінки в громадських місцях.

Безумовно, фінансова грамотність є результатом економічної освіти. Її важлива значущість фінансової освіти, підтверджена світовою практикою: по-перше, це активне засвоєння молодим поколінням фінансових продуктів і послуг, по-друге, вміння оцінити ризики та уникнути шахрайства; по-третє, необхідність розуміння і раннього формування своїх депозитів, сімейних та пенсійних накопичень; по-четверте, грамотна інвестиційна поведінка, котра є важливим аспектом як для продуктивної національної економіки, так і для створення свого індивідуального майбутнього в цілому.

Слід зауважити, що хоча соціальний і економічний ефект від підвищення фінансової грамотності проявляється поступово, світовий досвід доводить безперечно необхідність здійснення цієї роботи. Тому неприпустимим є зволікання у вирішенні зазначеної проблеми. Хороший рівень фінансової грамотності необхідний кожній людині не тільки для досягнення її особистих фінансових цілей, забезпечення циклів життєдіяльності, але й реалізації екзистенційних проблем життєвого циклу. Якою б не була конкретна мета, виграшем від фінансової грамотності буде підвищення рівня життя і впевненість у майбутньому, стабільність і процвітання економіки, суспільства і людини в цілому. А там, де грамотність, там – культура, мислення, знання, інтелект, творчість. Таким чином, фінансова грамотність є актуальним завданням сьогодення. Дедалі більше заходів з підвищення фінансової грамотності фокусуються не на інформуванні, а на розвитку практичних умінь та навичок громадян, що формується у результаті виховання, розвитку, накопичення та застосування на практиці навичок і вмінь управління особистими фінансами і є частиною такого важливого поняття як «фінансова культура».

Список використаних джерел

1. Бауман З., Донскис Л. Моральная слепота: утрата чувствительности эпоху текучей современности / З. Бауман, Л. Донскис. – СПб.: Изд-во Ивана Лимбаха, 2019. – 368 с.

2. Ильин В.В. Магия денег. История, философия, жизнь: монография / В.В. Ильин. – К.: УБС НБУ, 2011. – 590 с.

3. Тоффлер Э. Революционное богатство / Э.Тоффлер, Х.Тоффлер. – М.: АСТ: ПРОФИЗДАТ, 2008. – 569 с.

СЕКЦІЯ № 8

ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ Г.С.СКОВОРОДИ В СВІТЛІ СУЧАСНОСТІ

Атаманюк Зоя Миколаївна (Одеса) – доктор філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

ОСОБИСТІСНА СВІДОМІСТЬ ЗА Г.С. СКОВОРОДОЮ

Г. С. Сковорода порівнював людину з мікrokосмосом. Це свідчить про дуже широкий спектр шляхів набуття свободи особистістю. Серед цього розмаїття одне з чільних місць в гармонізації суспільного та індивідуального належить шляху за яким суспільні вимоги постають як стереотипи, що згодом стають сенсом життя, свободи для особистості [2, , с. 135].

Сам по собі стереотип, як категорія, не містить в собі приписів для цілей виховання. Але це не лишає його виховних функцій. В стереотипах виховна діяльність виступає у двох своїх видах: формування певних рис духовного обличчя і поведінки індивіда та опосередковане – вчерез пропорційну організацію порядку повсякденних відносин, відступ від яких піддається остракізму, осуду суспільною думкою. Стереотипи, як способи реалізації суспільних відносин, завжди виникають, розвиваються та зникають під певним впливом матеріального виробництва та економічних відносин. Як докази відношень надбудовного характеру, стереотипи надзвичайно живучі: ми постійно є свідками відставання масової свідомості від розвитку суспільного буття. Сучасні стереотипи перестали відповідати вимогам актуальності, важливе їх відновлення та перебудова для нових суспільних потреб. щоб здійснювати безпосередній вплив на формування людей, їх свідомість. Будь-який стереотип, простий чи складний, має суттєву рису, через яку закріплений у ньому образ сприймається індивідом як щось само собою зрозуміле і не викликає сумнівів. Оволодіваючи масами, він знаходить додаткову підтримку у переконливому для багатьох аргументі: «всі так роблять». Об'єктивна оцінка масових соціальних стереотипів повністю ґрунтується на змісті соціальних цілей, ідеалів, наповнюються ними, це можуть бути і позитивні – прогресивні, і негативні – регресивні, застарілі стереотипи [3, с.250].

Якщо соціальні стереотипи слугують справі розвитку нових позитивних явищ, сприяють закріпленню досягнутого, перетворюють його в міцну основу подальшого удосконалення, то вони стають стимулом не тільки для окремої особистості, але й для гуманізації всього суспільства. Якщо стереотипи слугують старим формам людського гуртожитку, то ними наповнюється спротив. На переборення супротиву непродуктивно витрачається значна енергія передових соціальних сил [2, , с. 139].

Кожна особистість ціннісно зорієнтована, її орієнтації мають широкий спектр. Більшість членів суспільства знаходяться в адекватному стані, т. т. у відповідності з визнаними у суспільстві моральними цінностями. У деякого адекватності не вистачає, або не спостерігається. У одних домінують вищі моральні цінності, у інших вони зводяться до нуля.

«Людина повинна бути готова до розширення своєї взаємодії з природою (коеволюція) та перебудови самої себе, як носія Розуму. «Природна еволюція», яка тисячоліття визначала розвиток людства, відступає на другий план. Розуму, тільки Розуму належить створити ту подобу, якій повинен слідувати її носій, оскільки еволюція, як процес індивідуального вдосконалення, ще не завершилася. Вірогідно, що меж у цьому процесі не існує» [2, с. 139].

Розуму притаманні свої закони. Він володіє волею, він здатен до цілеспрямованої діяльності не тільки до збереження самого себе, але і до саморозвитку. Реальне існування особистості співвідноситься з пролонгацією саморозвитку, зі створенням умов для широкого самоствердження у своєму відрізку подій. Кожне суспільство вирішує проблему людини по-своєму. Кожний соціальний тип відмічений своїм особливим, своєрідним способом розвитку та формування.

Завдання соціальних та демократичних інституцій зводиться, у першу чергу, до орієнтації особистості або її переорієнтації у напрямку соціальної системи цінностей. Орієнтацію можна вести в двох напрямках: а) виховувати почуття відповідальності за свою поведінку (суггестивний принцип); б) виховувати почуття колективізму, абдикації, відмови від авантажності, автофілії, у напрямку альтруїзму [4, с. 139].

При цьому необхідно враховувати соціально-ситуаційні моменти: соціальне оточення, динаміку соціальних ролей та позицій, спектр індивідуальних ціннісних орієнтацій та самооцінок. Очевидна необхідність більш досконалого і глибокого аналітико-діалектичного підходу до особистості та її гуманізації. Першочергове завдання – всіляко запобігати конфлікту особистості з оточуючою дійсністю, який руйнує її соціальні зв'язки, ізолює її індивідуальність, та актуалізує її агресивні риси.

Провідними у формуванні нової, більш гуманної людини, є напрямки морального розвитку, укріплення почуття громадянського обов'язку, відповідальності. В системі виховання повинні переважати; ясність, правдивість, конкретність, а також терпіння. Слід кваліфіковано використовувати досягнення суспільствознавчих наук. Кожну молоду людину треба зорієнтувати на самовиховання, як на ініціативний, спланований, цілеспрямований вплив «в середину» власної свідомості. Особистість повинна усвідомлено напрацьовувати у собі необхідні якості для успішної

життєдіяльності. Запаси енергії, невикористанні особистістю для самовдосконалення, приховані в її відкритості до життя, до іншої людини, до наук та мистецтва, до вільного злету думки та вибору себе у собі [5, с. 251].

Необхідним підґрунтям особистісної свободи є її достатньо високий культурний рівень. Очевидно, що для малоосвіченої людини з обмеженим світоглядом непосильним буде пізнання законів природи та суспільства й свідомо (за власним бажанням) участь у здійсненні цих вимог. Зазначена умова набуває особливого значення щодо закладення підвалин особистісної свободи, оскільки це формує внутрішній світ людини і дає змогу робити правильний, науково обґрунтований висновок та діяти за власною волею. «Свобода – це здатність здійснювати правильний вибір та діяти за власною волею, що насамперед залежить від змісту внутрішнього духовного світу людини» [1, с. 5]. Звісно, що на людському рівні ефект зовнішнього впливу на неї опосередкований внутрішніми суб'єктивними причинами, які (залежно від їх розвиненості) необмежено розширюють свободу людини, її можливості щодо здійснення своїх дій за власною волею стосовно до довкілля і самої себе. І. Кант підкреслював, що головним, що визначає спосіб пізнання та побудови предмета знання є специфіка пізнаючого суб'єкта, його розвиненість та структура. М. Хайдегер, обґрунтовуючи поняття про відкритість істини, розвив далі вчення Канта про те, що правильність судження залежить не лише від відображення предмета, але й від розвиненості суб'єкта пізнання. «Індивідуальна свідомість» — це духовний світ людини, «соціальні відчуття», настрої, погляди на природу, суспільство, державу, власність на саму себе тощо [1, с. 5]. Вона складається під впливом суспільної свідомості, суспільного і громадського буття. Вона неповторна, унікальна, що і породжує розмаїття у межах особистісної свободи. Межі свідомості визначаються також тим, який рівень свідомості людини є домінуючим – повсякденний чи теоретичний. Свобода індивіда визначається його знаннями, життєвим досвідом, розвитком мислення і розуму, інтересами та духовними поглядами, мотивами, цінностями та переконаннями, емоціями, волею [4, С. 131–154].

Отже, наукове мислення підносить особистісну свідомість до глибин розуміння об'єктивних необхідностей, надає можливість правильно оцінювати суспільну та особистісну значущість власних дій та вчинків. Філософія виховує культуру мислення, уміння вільно оперувати поняттями, висувати, обґрунтовувати та піддавати критиці будь-які судження, відділяти істотне від другорядного, розкривати взаємозв'язки між різноманітними явищами довкілля, тобто на найвищому рівні втілювати свободу вибору вимог та дій.

Досліджено, що у ході розвитку суспільства свобода привертала увагу багатьох дослідників. В роботах головних мислителів були сформовані різні підходи та різне розуміння свободи. Якщо раніше пізнання здебільшого було спрямоване на навколишній світ, то тепер воно поступово посувається у бік пізнання людиною самої себе, власних пізнавальних можливостей, своєї ролі в завоюванні свободи, позаяк людське буття є центром свободи. Сьогодні головним пунктом щодо проблеми свободи стає внутрішній світ людини, де, власне, визначаються цілі й здійснюється вибір своїх дій. Тому структура свободи людини включає як необхідний елемент внутрішню свободу

особистості, коли об'єктом стає сама особистість, її внутрішній стан у всьому багатстві духовного життя. Завдяки внутрішній свободі людина має особисті принципи, погляди, переконання, цінності і зрештою отримує духовну незалежність. Через внутрішню свободу досягається справжній вільний вибір людини. Завдяки внутрішній свободі особистість активно бере участь у перетворенні дійсності.

Маючи внутрішню свободу, котру сам суб'єкт розуміє як свою індивідуальну сутність, особистість в умовах майже відсутності можливостей для втілення своєї свободи чи максимальній обмеженості зберігає свою особисту цілісність і бореться проти духовного поневолення.

Список використаних джерел

1. Атаманюк З. М. Шляхи набуття свободи / З. М. Атаманюк., М. Ф Цибра // Перспективи. – 2019. – № 4. – С. 128–139.
2. [Атаманюк З. М.](#) Свобода як духовно-суспільний феномен / З. М. Атаманюк // [Актуальні проблеми філософії та соціології](#). - 2016. - Вип. 14. - С. 3-5.
3. Багалій Д. І. Український мандрований філософ Г. С. Сковорода / Д. І. Багалій. – Харків : ДВУ, 1926. –397 с.
4. Єрмоленко А. І. Автономна етика І. Канта та морально-правова проблематизація свободи / А. І. Єрмоленко // Філософська думка. – 2008. – № 6. – С. 131–154., С. 131–154.
5. Цибра Н. Ф. Самоутверждение личности (социально-философский анализ) / Н. Ф. Цибра. – Киев; Одесса : Высшая школа, 1989. – 192 с.

Поплавська Тетяна Миколаївна (м.Одеса) – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

Федорова Інна Валеріївна (м.Одеса) – аспірантка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

МЕТАФІЗИКА СЕРЦЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Сучасне гуманітарне знання практично повністю втратило знання про людину як про духовну істоту, здатну до самотрансценденції і до вільного творіння як самої себе, так і простору власного життя.

Образ людини виявляється часом повністю позбавленим майже всіх категорій людського; він гранично уречевлений і опредмечений. Образ людини стає непричетним до цілісності і розколотим на не пов'язані між собою структури cogito, тілесності, повсякденності. Втрата цілісного образу людини

постає закономірним явищем, що відбиває духовні процеси, які є у сучасній культурі.

Між тим, такий стан справ передбачав і попереджав про нього ще у XVIII столітті наш український Сократ, Григорій Савич Сковорода.

У «Розмові п'яти подорожніх...» бажання одного з героїв іншої називає «квасом», маючи на увазі «прескверний» настрій людини, який «убиває» його

душу та змушує йти неправдивим шляхом. Узагальнююче поняття «квас» служить у мислителя ключем до розуміння як людини, так і суспільства. Філософ показує, як із помилкового самоствердження людини виростають не тільки особисті лиха, а й соціальні. «Где мне сыщешь душу, не напоенную этим квасом?» – пише Г.С. Сковорода. – «Кто не желает чести, серебра, волостей? Вот тебе источник ропота, жалоб, печалей, вражд, тяжб, войн, граблений, татьбы, всех машин, крючков и хитростей. Из этого родника родятся измены, бунт, заговоры, похищения скипетров, падения государств, и вся несчастий бездна»[1, с. 266].

А ось уже не в художньо-образному поясненні, а в особистому листі до друга Г.С. Сковорода не байдуже до життєвого шляху іншої душі і не відсторонено від людських вад пише про хвилюючий його світ людей і людських персонажів: «Разве мир и толпа не лучшее зрелище, к тому же бесплатное, наподобие известного Пифагоровского торжища. Ты увидишь, как один стенает под тяжестью долгов, другой мучается честолюбием, третий – скупостью, четвёртый – нездоровым желанием изучить вздорные вещи. И кто их всех перечислит? Объясни эмоции души – и ты убедишься» [2, с.386].

На противагу життєвому шляху, що залежить «від безпутних думок», коли людина нічого не бачить, «крім стихій», коли «солодкий людині хліб брехні...», філософ і створює інше коло взаємозв'язків людини зі світом: в особистісних, індивідуальних засадах він бачить таємницю універсального; мотиви, потреби, поведінкові принципи виводяться з того, як практично співіснують такі субстанціально різні виміри буття, як природне та культурне, містичне та метафізичне, раціональне та ірраціональне в серці людини, її внутрішньому душевному досвіді, що пов'язує людину з «невидимим світом».

Таким чином, унікальний зі «світів» – досвід серця – набуває у Сковороди особливого онтологічного статусу. Розвиваючи метафізику серця, філософ ототожнює його із самою людиною. Так, у трактаті «Наркисс», він пише: «Глубоко сердце человека, паче всего, и это человек, и кто познает его?», «Пророк называет человеком сердце»; сердце вміщує у собі весь світ («макрокосм»). «О сердце! Бездна, всех вод и небес шире!.. Сколь ты глубока! Всё объемлешь и содержишь. А тебя ничто не вмещает»; сердце несе у собі культуру, «раціо»; «... утаенная мыслей наших бездна и глубокое сердце – все одно». Маючи на увазі останнє, можна сказати, що Сковорода по-своєму екзистенціалізує культуру філософського мислення, постійно наголошуючи, що не «зовнішнє тіло» діє, а думка, що виходить із духовного світу людини: «Мысль, владычица его [тела], находится в непрерывном волнении день и ночь. Она-то рассуждает, советует, определение делает, понуждает. А крайняя наша плоть, как обузданный скот или хвост, поневоле ей последует. Так вот видишь,

что мысль есть главная наша точка и средняя. А посему-то она часть и сердцем называется» [3, с. 86]. Для Г.С. Сковорода таким чином зрозуміла думка (серце) – «голова наша людина», тому «разорить и умертвить сердце своё есть единственное и родное злополучие».

Отже, філософ стверджує, що людина є серце. Але яка це людина? Адже Сковорода завжди розрізняв людину «внутрішню» і «зовнішню», «істинну» і «неістинну», матеріальну і духовну. У нього й людське серце має двоїсту природу: фізичне, смертне і духовне, вічне, джерело життя людини, її долі (від душі «будь-яка справа і слово відбувається»). Процес об'єднання цих сердець у людині він вбачав у безперервному прагненні свідомості до Бога і загального Благу (вищої ідеї, за Платоном) – до того ідеалу земного життя, якого слід прагнути, у розумінні філософа.

Смерть як межа буття земного і трансцендентного відокремлює людину «внутрішню» від «зовнішньої», але істинна («внутрішня») людина ніколи не вмирає, а через випробування знаходить себе.

Достойно пройдений життєвий шлях обдаровує людину благом «духовного прозріння». А щастя, що сусидить з мудрістю і чеснотами, як доводить філософ, не приживається на тлінному, його неможливо отримати через спокусливі матеріальні «принади» «обительного світу», не можна побудувати на капіталі, обжерливості тощо, речах «світу тварного» (видимого, речового світу).

Творчість і все життя мислителя були нерозривно пов'язані насамперед із моральною заповіддю та духовним удосконаленням, яке неодмінно породжує гармонію в душі людини та в навколишньому світі. Метафізика серця Сковорода була присвячена саме цьому внутрішньому перетворенню людини. На думку філософа, серце і є істинна людина, а вся зовнішня зовнішність у людині не що інше, як маска [3, с. 142].

Для нас спадщина великого просвітителя цікава як перший досвід етико-філософської творчості та як перше обґрунтування філософії серця в українській філософії. Саме Сковорода почав розвивати такі близькі нашій культурі теми, як метафізика любові та філософія серця.

Список використаних джерел

1. Сковорода Григорій. Разговор пяти путников об истинном счастье в жизни (Разговор дружеский о душевном мире) // Сковорода Григорій. Повне зібрання творів у 2 т. / пер. російською мовою Р. Кисельова; під ред. С. Йосипенка. Київ, 2011. Т.1. С. 257–288.

2. Сковорода Г.С. Письма к Михаилу Ковалинскому // Сковорода Григорій. Повне зібрання творів. Т.2. С. 331–424.

3. Сковорода Григорій. Наркисс. Разглагол о том: Узнай себя // Сковорода Григорій. Повне зібрання творів. Т.1. С. 79–122.

Поплавська Тетяна Миколаївна (м.Одеса) – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

Дуков Олександр Володимирович (м. Одеса) – студент II курсу соціально-гуманітарного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

МЕТАФІЗИКА СЕРЦЯ У ФІЛОСОФІЇ ЛАО-ЦЗИ

Поняття «серце» займає центральне місце у містиці, у релігії, у поезії, і, навіть, у філософії практично всіх народів. Розвиток науки, зокрема медицини, трохи приземлив це поняття, перетворивши людське серце на звичайний орган, який можна замінити, якщо він виходить з ладу. Але чи так «звичайний» цей орган?

Наприклад, точні та докладні ескізи серця в атласі роботи Леонардо да Вінчі становлять одну з основ антропоцентричної парадигми, що й досі панує у світській свідомості. Як встановили сучасні кардіохірурги, серце складається з подвійної м'язової спіралі, одна частина якої закручена за годинниковою, а інша проти годинникової стрілки. Ця спіральна структура серця підтверджує, що воно створено за законом «золотого перетину» — математично розрахований принцип ідеальної пропорції, що була описана ще Платоном, Евклідом, Леонардо, Фібоначчі, Паскалем.

У золотий перетин ідеально вписується будова Сонячної системи, соняшника, троянди, раковини молюска. Це в черговий раз підтверджує думку про єдність задуму творіння і відображення Всесвіту в кожному великому і малому творінні. Якщо припустити, що людина за своєю природою є повторенням Сонячної системи, то, подібно до Сонячної системи, людська система теж має свій центр — серце. Чи не цією обставиною пояснюється особливе ставлення до серця у різних культурах?

У буддизмі серце – суть природи Будди. Алмазне Серце – це чистота та незламність; людина, яку ніщо не може "зашкодити", вивести з рівноваги. В індуїзмі серце - божественний центр, місце проживання Брахми: "Це Брахма, це все", Атман. Серце символізується лотосом. "Око серця" - це третє око Шиви, трансцендентна мудрість, всезнаючий дух. У Єгипті серце було мірилом людських вчинків, і вага його, обтяжена скоєним за життя злом, визначала посмертну долю людини. Серце фараона вважалося сховищем божественного початку - Ка. У ацтеків серце - центр людини, релігії та любові, що поєднує життєвий принцип. Принесення серця в жертву символізувало вивільнення крові, тобто життя, посів життя, щоб воно зародилося і розцвіло. У кельтів добре серце символізує шляхетність і співчуття, є антитезою поганому оку. В елліністичній традиції серце, з усіма його пристрастями, чуттєвістю, тривогами та реакціями, уособлює стихійне, діонісійське (вакхічне), оргійне начало людської природи як протилежність розумовому аполлоністичному полюсу нашого «я».

Як бачимо, серце – дуже рухливий сенсообраз, який не фіксується на будь-якому рівні в знакових ієрархіях, що видаються різними культурами. У чому ж відмінність китайського, а точніше, даоського розуміння серця та його ролі в житті людини?

Поняття "серце" виражається в китайській мові словом "синь" і означає осередок свідомості та психічних можливостей; функції свідомості, психіки та пізнання. Поняття серця також означає "серцевину" будь-якої "речі", живої та неживої, у тому числі людини. Про серце як духовному центрі йдеться у трактаті " Гуань-цзи ", де серце уподібнюється государю на троні. Поки що все як і в інших культурних концепціях.

У тому ж трактаті серце порівнюється і з палацом, який потрібно утримувати у чистоті, а для цього необхідно тримати відчиненими усі двері. "Двері" означають очі та вуха, що є органами зору та слуху, "чистота палацу" означає звільнення від почуттів симпатії та ворожості. А ось тут уже йдеться про духовний досвід, про практику, що призводить до певного стану свідомості, а отже, і серця людини.

Мета життя даоса - слідування Шляху Дао. Той, хто знає Дао – досконало мудрий . У досконалого мудрого серце особливе.

У трактаті « Гуань-цзи » йдеться про сім, і навіть дев'ять очей (отвори) у серці мудреця. Сім (дев'ять) отворів свідчать про те, що це серце відкрите істині і має досконалий гнозис всього. Більше того, серце досконалого мудрого складається із сердець народу. Серця народу вміщуються у ньому одному. Чому досконалий мудрий знає серця народу? Повномудрий знає Шлях Дао і, як той, хто знає цей шлях, він знає серця своїх підлеглих, що йдуть цим шляхом.

Наступний момент, на який хотілося б звернути увагу, це спосіб досягнення мудрості серця. В "Дао де цзин " говориться: "Потрібно зробити [своє серце] гранично об'єктивним, твердо зберігати спокій, і тоді всі речі будуть змінюватися самі собою, а нам залишиться лише споглядати їхнє повернення" . Таких висловлювань досить багато у тому й інших даоських трактатах: " Шлях немає місця перебування, тільки спокій серця догідний йому. Коли серце спокійно і енергія впорядкована. Шлях знаходить притулок " . Наслідок спокою в серці - царювання гармонії. Кінцева мета – спокій у державі. "І порядок і спокій залежать від серця. Коли серце покійне всередині, з вуст виходять покійні мови і в народі всі справи відбуваються покійно".

Чому такий важливий спокій для серця? Основний принцип даосу - недіяння . Саме про це говорить притча, наведена в приклад у Чжуан-цзи ", в якій розповідається про старця, що грається в бурхливому водоспаді, де не могли жити навіть риби. Злиття з природою, єднання з нею - такі в даному випадку характеристики недіяння . Для того, щоб досягти недіяння, потрібно повністю відмовитися від своєї волі, а отже - від усіх бажань. Корінь наших бажань знаходиться в серці. Для того щоб дух увійшов у серце необхідно, щоб серце звільнилося від пристрастей. Таким чином, серце духовне зростає в міру позбавлення від пристрастей, завдяки очищенню "серце мудреця може вирощувати в собі Піднебесну". Очищене від пристрастей серце означає, що простір серця порожній.

У "Дао де цзин " порожнечі серця протистоїть повнота шлунка: "Керуючи

[країною], цілком мудрий робить серця [підданих] порожніми, а животи - повними. [Його управління] послаблює їхню волю і зміцнює їх кістки".

Що означає це порівняння? Як ми вже казали, порожнє серце свідчить про відсутність бажань. Немає волі – отже, немає бажань. Немає бажань - і людина, що слідує Дао, перебуває у стані спокою. "Не було знань та пристрастей" - означає не дурість і безвольність. Відсутність знань і пристрастей розглядається у контексті досягнення недіяння . Це досконала мудрість, яку мудрий передає своїм підданим. Повнота їх животів розглядається не у прямому сенсі, а у сенсі відсутності бажань і задоволення своїм становищем.

Чому це так важливо? Тому, що тільки той, хто здійснює недіяння слідує Дао. Про це знає цілком мудрий і, як досвідчений наставник, він веде своїх підданих.

Є й інше пояснення поняття "повний живіт", що міститься в "Дао де цзин ": "Цілком мудрий дбає про повний живот, а не про те, що приємно для ока. Відкидаючи те, бере він це". Те, що приємно для ока (п'ять кольорів, п'ять звуків, п'ять смаків) – розкіш, якій протистоять поміркованість та скромність. Тому "повний живіт" ("сите життя" - у перекладі Ян Хін -шуна) означає простоту і (задоволення небагатьом).

Усі метафори подібного роду не слід розуміти буквально, бо їхнє дослівне трактування веде до повного спотворення сенсу. Так, антипод порожньому (або спустошеному) серцю - серце безглуздої людини: "Я серце безглуздої людини. О, як воно порожнє!". У Стародавньому Китаї серце розумілося і як чуттєвий, і як мислячий орган, що знаходиться у самому центрі грудної клітини. Серце дурної людини позбавлене здатності мислити . Воно порожнє не в сенсі відмови від пристрастей і бажань, а в сенсі позбавлення будь-якої думки.

Так само слід поводитися з вищезгаданим поняттям "повний живіт". У тому ж розділі "Дао де цзин " про дурня говориться таке: "Тільки я один відрізняюся від інших тим, що бачу основу в їжі". Таким чином, "повний живіт" більшою мірою означає помірність.

Пам'ятаючи про те, що "сильне і велике буде знищено, а м'яке і слабке буде піднесено", наступний шлях Дао прагне недіяння. Наслідування природності - шлях, який для даосів яскраво виражений у прикладі м'якої і слабкої води, що гострить каміння. Тому, як відчуває і мислячий орган, серце має бути обтяжене турботами, бо " ущербне стає досконалим ". Плоть вимагає зміцнення, щоб дотримуватися у всьому принципі помірності.

Така зв'язка "серце" - "шлунок". Загалом, вони повинні стати тими кінцями палиці, яка служить опорою Шляху Дао. Тому ці два органи мають таке велике значення для даоської думки.

Як бачимо, даоська метафізика серця відрізняється своєю конкретикою, практичністю своїх методів і рекомендацій, дотримання яких призводить людину до спокійного, а значить щасливого життя.

Західний тип ментальності містить діаметрально протилежне уявлення про природу щастя та шляхи його досягнення, при тому, що протягом багатьох століть ці шляхи ще нікого не призвели до бажаної мети. Навпаки, вся

європейська філософія, починаючи з Нового часу, рясніє песимізмом, розчаруванням, скепсисом, смутком і навіть нудьгою з приводу втраченої Гармонії, втраченого зв'язку зі світом Духа і душевною порожнечою, яка виражає порожнечу людського серця. Але це не та порожнеча, до якої прагне мудрець, а та порожнеча, яку має дурень.

Список використаних джерел

1. Дао-Дэ цзин, Ле-цзы, Гуань-цзы. Даосские каноны./Новый перевод В.В.Малявина. Изд-во: «Астрель»,2002. 544с.
2. Даосские каноны. ПУТЬ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ. Древность. / Перевод, вступ. очерк и коммент. — Малявин В. В. Изд-во: «Роща», 2019. 286с.
3. Цыренов Ч.Ц. Трактат Гуань Чжуна «Гуан-Цзы», его место и роль в культурной традиции Древнего Китая. Изд-во «ФГБОУ ВПО ВСГАКИ», 2013. 223с.

Шевченко Тетяна - студентка 1 – го курсу факультету дошкільної педагогіки та психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Виноградова Наталія Михайлівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Університету Ушинського

«САД БОЖЕСТВЕННИХ ПІСЕНЬ» Г. СКОВОРОДИ ТА ЙОГОВТІЛЕННЯ В КУЛЬТУРІ 20-21 СТОЛІТТЯ (А.ТАРКОВСЬКИЙ, І ЛІНА КОСТЕНКО)

Постать Григорія Сковороди дуже часто постає в філософських роздумах. Видатний український філософ-містик, богослов, поет та педагог був чи не найцікавішою постаттю історії українського духу. Що ж так захоплює читачів в його творах, а філософів в його житті? Що ж все по порядку.

Чи гадав Григорій Сковорода що народившись в Чорнухах на Полтавщині в сім'ї малоземельного козака, стане такою обговорюваною людиною?

Він був дуже обдаровним, Вже у 16 років вступив до Києво-Могилянської академії – першого вищого навчального закладу в Україні. Вивчав латинську, грецьку, церковнослов'янську, польську, німецьку та інші мови. Грав на сопілці, флейті, скрипці, гусях, лірі, бандурі.

Григорій Сковорода як відомо присвятив своє життя філософії. Не зважаючи на те що він не залежав від церкви, все одно слідував Біблії. Можна сказати що філософською концепцією «мандрівного філософа» був – пантеїзм. Тобто Бог – це все, і кожна людина має в собі Бога, він не може існувати поза людиною.

Цей письменник розробив теорії символічного, а не буквального, догматичного розуміння Святого Письма. Він вважав що зможе захистити Книгу від марновірів і без божників. Сковорода досліджує біблійні символи,

розглядає її як книгу, яка допоможе зрозуміти всі інші системи суспільства і людської життєдіяльності. З всього що нам відомо в його онтології Біблія займає позицію третього світу, який опосередковує великий світ (макрокосм) і малий світ (мікрокосм) у структурі світобудови. Біблія постає значною мірою як методологія, „тайное руководство блаженныя природы, могущая... наставити на путь мира” [1, с. 451] за допомогою якої людина пізнає світ і себе саму.

Тобто кожен із цих світів складається із двох натур одна з яких є матеріальною, а інша – невидима (божественна), саме невидима натура і є Богом, який пронизує собою все суще. Можна сказати що Біблія була таким собі «посередником» між людиною та Богом у розумінні Сковороди. Таке розуміння Біблії у ті часи було дуже не звичним. Важливим фактором є те що поет розробляв оригінальне світобачення в рамках християнської культури, але все ж таки намагався розширити ці рамки. Філософ найперше бачив і цінував у Євангелії *християнську концепцію вільної особистості*, неповторної людської індивідуальності, носія вищого духовного виміру буття. Саме цю *концепцію* розробляв він у своїх трактатах та діалогах. Філософ закликав людину пізнати себе і піднести себе над світом марноти і глупства, розвинути в собі мудрість, бо мудрість – це розум, це Бог.

Письменник розглядає Біблію як витвір людини, де втілені образи й фігури невидимого духовного світу. Як витвір людини, Біблія підлягає критичному аналізу людського розуму. Філософ не сприймав догматичного, раз і назавжди усталеного трактування, ні буквального розуміння тексту, ні начотництва, ані марновірства. Сковорода завжди звертав увагу на складність та заплутаність біблійних текстів, але все ж таки не зважаючи на це він захоплювався нею. Тобто можна сказати що саме Біблія стала одною із джерел його творчості, поет утверджував Біблію як джерело знань, мудрості, пізнання світу.

Тобто підсумувавши та осмисливши все вище сказане, можна зрозуміти що «мандрівний філософ» не одружувався, не влаштував власного дому. Не прилучився він і до якої-небудь чернечої громади. Він не обирав жодного стану, лише заклав думку в своєму серці що посвятить своє життя стриманості, задоволенню малим, цнотливості, смиренню, працелюбності, терпінню, добродушності, простоті манер, щирості, облишить усі суєтні намагання, всі турботи надбання майна, всі труднощі надмірностей. Філософ обрав дорогу християнства, та вирішив вірно слідувати їй до кінця свого життя. Саме ці слова з’являються в пісні 12-й «Саду божественних пісень»:

В город не піду багатий – на полях я буду жить,
Вік свій буду коротати там, де тихо час біжить.
Бо міста, хоча й високі, в море розпачу штовхнуть,
А ворота, хоч широкі, у неволю заведуть.
Не бажаю наук нових, крім здорового ума,

Крім розумностей Христових, бо солодкість там сама. [2, 197]

Отже, тепер поговоримо про геніальність творчого шляху поета. Та розберемо його головну, та най захоплюючу збірку – «Сад божественних пісень».

Потрібно звернути увагу на те що це збірка духовної лірики, адже провідною темою в ній є пошук глибокого особистого зв'язку з Богом, досвід якого осягається через Святе Письмо. Вся творчість Сковороди засвідчує злитість його свідомості з Біблією, яка, на думку філософа, «утворена Богом зі святих та таємних образів», вона – «найдосконаліший та наймудріший орган», «новий світ та нове Боже людство, земля живих, країна та царство любови, високий Єрусалим» [5, с. 115-116]. Тому можна легко зрозуміти що саме із Святого Письма Григорій Сковорода бере епіграфи до своїх поезій, в яких дуже відчувається зв'язок між першоджерелом.

У поетичній збірці Григорія Сковороди, сад – це впорядковане, доглянуте місце, в якому панує краса і гармонія. Звичайно ж, виникає алюзія Едемського саду – досконалого Божого творива, місця, в якому людина була щасливою. У символічному плані сад – це людська душа, очищена від пристрастей, в якій на повну силу дихає Святий Дух та проростають закладені Богом таланти, якими вона уміло орудує: «Душа его – Божий град, душа его – Божий сад»[3, с. 513]. Однак лише та людина, яка докладает зусиль для облагородження, естетизації свого саду-душі, може чекати від нього плодів, тому путівником у духовному житті Григорій Сковорода слушно називає Біблію, епіграфи з якої композиційно об'єднують усі вірші в одну збірку.

Дуже цікавою темою в життєвому шляху Сковороди є тема смерті. Відомо, що Григорій Сковорода перед смертю сам викопав собі могилу, зодягнувся в чисту одежу і мирно спочив, коли йому було 72 роки. Філософ як і більшість письменників доби бароко, художньо опрацьовував тему смерті і дійшов висновку : «Покой – смерть, не вред» [3, с. 537]. У 10-й пісні поет узагальнює народну мудрість , що смерть – єдина правда для всіх на світі:

Смерте страшна, замашная косо!
Ты не щадиш и царских волосов,
Ты не глядиш, где мужик, а где царь, –
Все жереш так, как солому пожар.
Кто ж на ея плюет острую сталь?

Тот, чия совесьть, как чистый хрусталь... [3, с. 518]

Український філософ сприймав природу як одне з джерел богопізнання, а кожна мисляча людина, споглядаючи красу всесвіту, з благоговійною вдячністю схиляється перед Тим, хто його створив. Мислитель переконаний, що «усе живе та рухається в Бозі та силою Божою, все пізнаємо лише через Бога та в Бозі», «Бог проникає та тримає все створіння», «Усе створіння йде за кермівництвом Творця. [...] Хто кличе породу солов'їв та дроздів у ліси та сади, жайворонків у поля, а жаби в води та болота? Хто веде річки до моря? Хто притягає сталь до магніту? Хто піднімає дрижке полум'я догори? Це наш Бог, що над усім панує та в усьому все господарює» [5, с. 182-183].

Також у збірці є образ Другої Особи Божої. Ісус Христос постає не тільки як моральний ідеал, але й як Спаситель, Відкупитель:

О Иисусе! О моя отрадо!
Здѣ ли живеши? О страдалцев радость!
Даждь спасительну мнѣ цѣльбу в сей страсти,
Не даждьвѣк пасти [3, с. 516].

Можна сказати що збірка «Сад божественних пісень» пронизана важливими постулатами Христової науки, яка, хоч і опосередковано, вводить образ Христа у твір.

Образ дороги відіграє значну роль в збірці, адже нам відомо що це алегорія життєвого шляху, бо на землі людина лише тимчасово, її дім – Царство Небесне. І тому можемо спостерігати що Григорій Сковорода засвідчив свої переконання мандрівним способом життя.

Оскільки Григорій Сковорода видатний філософ, то в його творчості філософія відбивається теж і для письменників 20-21 століття, воно залишається натхненням і філософськими пошуками наступних поколінь.

Яскравим підтвердженням сказаному є спадщина поета світового рівня Арсенія Тарковського який присвятив українському філософу кілька творів: «Г. Сковорода», «Де цілували степ кургани».

Тонкий лірик глибоко відчуває душевні переживання людини, Арсеній Тарковський як і Григорій Сковорода розглядали поезію як стигмати людської душі, яка дозволяє пізнати велич сфери «божественних пісень». Аналізуючи філософсько-поетичну творчість Григорія Савича, Тарковський виявляє співзвуччя своїх ідей і почуттів, з думками і вчинками великого українця, який «Босой пошел на юг по зову судьбы скитальческой своей»(стр. 268). Однією з життєво важливих форм служіння філософії і культурі, обидва генія вважали роботу над перекладами.

А. Тарковський здійснив блискучі переклади зі східної літератури, а Г. Сковорода з латинської та грецької. Метою цієї кропіткої праці було з'ясування того що ж об'єднує людей, що спільне для них усіх. Цим загальним виявився не тільки погляд на творчість як мета всього життя, а й аналіз морально філософської проблеми, яка зачіпає суть буття. Пошук точного художнього слова, розуміння того що у слові є сила, яка зберігається у століттях. Цей тезис став головним висновком їх творчої спадщини.

Мотив «Саду Божественних пісень» дуже виразно простежується у вірші Ліни Костенко «Ой ні, ще рано думати про все...». Тобто вона доводить думку що вона може жити вічно, вона не помре, тому сказано «рано думати про все» і про смерть в тому числі. В цьому вірші поетеса вводить образ Григорія Сковороди і пише навіть слова «Минає день, минає день, минає день/А де ж мій сад божественних пісень?». Що цікаво в вірші є висловлення «Світ мене ловить, ловить...доганя!», і можна сказати що вона вступає в діалог з відомою фразою Сковороди «світ ловив мене, та не спіймав». Також Сковорода асоціюється з мандрами і в цьому вірші теж мотив того що він ніби мандрує із головною героїнею, ніби вони біжать від когось. Потім постає образ Сковороди як закам'янілого, тобто сам Сковорода говорить «Він мене таки спіймав, цей світ, добре хоч, що на тому світі» Тобто він мертвий, а головна героїня жива, і далі йдуть такі строки, коли філософ відштовхується від постаменту :

От ми йдемо. Йдемо удвох із ним.

Шепоче ліс: - Жива із кам'яним!

- Диви, дива! – Дивується трава. –

Він кам'яний, а з ним іде жива!

Оцей мотив живе-мертве, красиве-потворне, це теж мотив із «Саду Божественних пісень» Бо основа цієї збірки бароковість, і за рахунок цієї бароковості, тобто поєднання непоєднуваного, створюється таких ефект ніби те що ти читаєш моторошно, але все ж таки містично, красиво, ти не можеш це не дивитись, тебе не може до цього не тягнути.

Все це досліджував С.О. Дячок і він пише про те що у Ліни Костенко сквородівське світосприйняття. Поетеса черпає з творчості Сковороди багато тем, вони йдуть як на контрасті, але дуже гармоніюють, язичництво і християнство, що також стосується «Саду Божественних пісень», красиве, і потворне, химерне, заплутане.

Отже перейдемо до висновку. Мандрівний філософ глибоко осмислював життя людини. Він торкнувся проблеми глибокого особистого зв'язку з Богом, шукання Його в усьому суцюзому, і насамперед в Біблії. Також творчість мандрівного філософа, торкнулась багатьох представників літератури та філософії 20-21 століття.

Список використаних джерел

1. Сковорода Г. Повн. зібр. тв.: У 2 т. – К., 1973. – Т. 1
2. *Сковорода Г.С.* Твори: У 2 т. – К.: АТ “Обереги”, 1994
3. Сковорода Г. С. Світ ловив мене, та не впіймав / Григорій СавичСковорода. – Х. : Фоліо, 2006. – 607 с
4. ТарковскийАрсений. Избранное - Москва. Художественнаялитература – 732.
5. Чижевський Д. Філософія Г. С. Сковороди / ДмитроЧижевський ; [підготовка тексту, мовна ред. та вступна ст. Л. Ушкалова]. – Х. : Акта, 2003. – 432 с.

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

<i>Борінштейн Євген Русланович</i>	5
ТВОРЧА АКТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД	
<i>Borinstein Yvgen Ruslavovich, Konokh Mikola Semyonovich, Plashienkova Zlatitsa</i>	8
PARADOXES OF TOLERANCE: SOCIO-PHILOSOPHICAL PROBLEMS OF RESEARCH	
<i>Льїн Володимир Васильович</i>	10
АГОНІЯ. УКРАЇНСЬКА СУБ'ЄКТНІСТЬ VS МОСКОВСЬКОГО ГОЛПАФА	
<i>Кіссе Антон Іванович</i>	14
МЕТОДОЛОГІЯ МЕНЕДЖМЕНТУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА	

СЕКЦІЯ 1

МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНОГО ПІЗНАННЯ

<i>Гальченко Максим Сергійович</i>	17
ПРОБЛЕМА НАУКОВОЇ ОСВІТИ У СУЧАСНИХ ДИСКУРСАХ	
<i>Федорчук Оксана Анатоліївна</i>	20
ЗНАННЯ В КОНТЕКСТАХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ СМИСЛІВ	
<i>Цибра Микола Федорович</i>	23
ДЕЩО ПРО НОВУ МЕТОДОЛОГІЮ В НАУКОВОМУ ПІЗНАННІ	

СЕКЦІЯ № 2

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

<i>Аксьонова Віра Ігорівна, Атаєв М.</i>	26
ДУХ АНТРОПОЦЕНТРИЧНОЇ ФАЗИ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: ПІЗНАННЯ ФЕНОМЕНУ «КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА»	
<i>Бальбуза Олена Миколаївна</i>	30
СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ	
<i>Бутенко Елеонора Геннадіївна</i>	33
АРХЕТИПИ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ	
<i>Врайт Галина Яківна, Паршина Анастасія Павлівна</i>	35
КУЛЬТУРА ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ	
<i>Либо Марія Володимирівна, Самчук Лариса Сергіївна</i>	37
ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ	
<i>Міхальова Юлія Олександрівна, Лісеєнко Олена Василівна</i>	39
СИНЕРГЕТИЧНІ ПРОЯВИ У ПРАВОВІЙ КУЛЬТУРІ ЯК	

ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА	
Орехова Олександра Констянтинівна	41
АЙДЕНТИКА В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ КОМПАНІЇ	
Паршина Анастасія Павлівна, Скловський Ігор Зіновійович	42
СОЦІОКУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ	
Поплавська Тетяна Миколаївна, Голінська Людмила	45
ПРОБЛЕМА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ КРЕАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО СОЦІУМУ	
Самчук Лариса Сергіївна	48
РОЛЬ СТЕЙКГОЛДЕРІВ У РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОЄКТУ	
Скловський Ігор Зіновійович, Аксьонова Віра Ігорівна	49
СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА	
Ткаченко Катерина Валеріївна, Петінова Оксана Борисівна	52
ТВОРЧА ОСОБИСТІСТЬ: СПІВІСНУВАННЯ З ІНШИМ	
СЕКЦІЯ № 3	
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ЦІННОСТЕЙ ТА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ	
Voskoboinik Anastasia, Oksana Petinova	54
THE MAIN PROVISIONS OF COMMUNICATIVE ETHICS	
<i>Виноградова Наталія Михайлівна</i>	56
БРЕНД КОНФУЦІЯ В КИТАЙСЬКІЙ КУЛЬТУРІ ТА ЕКОНОМІЦІ	
Врайт Галина Яківна, Шабатура Євгенія Андріївна	57
ЕТНІЧНІ СТЕРЕОТИПИ В МІЖКУЛЬТУРНИХ КОМУНІКАЦІЯХ	
Грабар Наталя Григорівна	60
ДОБРОДІЙНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЗМІЦНЕННЯ	
Гюльхан Юлія Борисівна, Лісєнко Олена Василівна	62
ЦІННІСТЬ СВОБОДИ В УКРАЇНСЬКІЙ МЕНТАЛЬНОСТІ	
Семко Яна Сергіївна	64
СУЧАСНЕ ОСМИСЛЕННЯ ДИТИНСТВА У РАКУРСІ ПОСТМОДЕРНУ	
Yaroshevich Maria, Oksana Petinova	68
ISSUES OF SPIRITUAL VALUES TODAY	
СЕКЦІЯ № 4	
ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ В СУЧАСНОМУ ВИМІРІ	
Астапова-Вязьміна Олена Ігорівна	69
ФІЛОСОФСЬКА АРГУМЕНТАЦІЯ АБО ЯК	

ПОСПІЛКУВАТИСЬ ІЗ ВИДАТНИМ ФІЛОСОФОМ Врайт Галина Яківна, Орехова Олександра Костянтинівна	71
ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ В СИСТЕМІ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ Добролюбська Юлія Андріївна	73
ІСТОРИЧНИЙ ГРАНД-НАРАТИВ: ОСОБЛИВОСТІ ТРАКТУВАННЯ Маринченко Лада Дмитрівна	76
АНІМЕ ЯК ІЛЮСТРАЦІЯ ПОБУТУ ТА ЖИТТЯ СИНТОЇСТСЬКИХ ХРАМІВ ЯПОНІЇ Парадюк Олена Олександрівна	79
ІСТОРИЧНИЙ ЧАС ТА ІСТОРИЧНА СВІДОМІСТЬ СУЧАСНОСТІ	

СЕКЦІЯ № 5

ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІ ПАРАДИГМИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА Богуславська Юлія Юріївна, Орленко Ірина Миколаївна	82
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО МАЙБУТНЮ СІМ'Ю У ПІДЛІТКІВ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ Борінштейн Євген Русланович, Білоусова Кіра Олексіївна	85
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІЛОСОФСЬКОГО ОСМИСЛЕННЯ ЛЮБОВІ Врайт Галина Яківна, Гнатюк Ангеліна Андріївна	87
ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА МОЛОДІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ Говоріна Валерія, Петінова Оксана Борисівна	89
ЕТИЧНІ ТА ЕСТЕТИЧНІ ПИТАННЯ КОМУНІКАЦІЇ Козачкова Юлія Олександрівна, Самчук Лариса Сергіївна	91
ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ Котенко Олена Миколаївна	92
ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПЛАТНИХ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	

СЕКЦІЯ № 6

ФІЛОСОФІЯ СИНЕРГЕТИКИ

Гончарова Ольга Євгенівна	95
ПСИХОСИНЕРГЕТИЧНІ СТРАТЕГІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НЕРУЙНІВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СИСТЕМ РІЗНОГО КЛАСУ СКЛАДНОСТІ НА ПРИКЛАДІ МЕТАСИСТЕМИ "ВОДІЙ~АВТОМОБІЛЬ~СЕРЕДОВИЩЕ" {{V}~[A]}~ <C>	
Єршова-Бабенко Ірина Вікторівна	98
ВОПРОС СТАТУСА СИНЕРГЕТИКИ: ТЕОРИЯ САМООРГАНІЗАЦІЇ, НАУКА НОВОГО ТИПА, ОБЩЕНАУЧНАЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ПРОГРАММА?	
Козобродова Діна Михайлівна	102

СОЦІАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ ТА ЇЇ ПСИХОМІРНІСТЬ Селіверстова Ганна Сергіївна	105
ХАОС ТА ПСИХОМІРНІСТЬ СОЦІАЛЬНИЙ РЕАЛЬНОСТІ	

СЕКЦІЯ № 7

ФІЛОСОФІЯ ЕКОНОМІКИ

<i>Безродна Віра Іллівна</i>	107
ЦИФРОВИЙ АКТИВІЗМ ЯК ФОРМА ГРОМАДЯНСЬКОЇ УЧАСТІ	
Врайт Галина Яківна, Данильчук Крістіна Віталіївна	109
ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ СВІТОВОЇ МЕДІА-ІНДУСТРІЇ	
Каранфілова Олена Володимирівна	112
ЛЮДСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ	
<i>Савчук Наталія Вікторівна</i>	113
СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ СЕНС ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ	

СЕКЦІЯ № 8

ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ Г.С.СКОВОРОДИ В СВІТЛІ СУЧАСНОСТІ

<i>Атаманюк Зоя Миколаївна</i>	117
ОСОБИСТІСНА СВІДОМІСТЬ ЗА Г.С. СКОВОРОДОЮ	
Поплавська Тетяна Миколаївна, Федорова Інна Валеріївна	120
МЕТАФІЗИКА СЕРЦЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	
Поплавська Тетяна Миколаївна, Дуков Олександр Володимирович	123
МЕТАФІЗИКА СЕРЦЯ У ФІЛОСОФІЇ ЛАО-ЦЗИ	
<i>Шевченко Тетяна, Виноградова Наталія Михайлівна</i>	126
«САД БОЖЕСТВЕННИХ ПІСЕНЬ» Г. СКОВОРОДИ ТА ЙОГО ВТІЛЕННЯ В КУЛЬТУРІ 20-21 СТОЛІТТЯ (А.ТАРКОВСЬКИЙ, І ЛІНА КОСТЕНКО)	

Збірник матеріалів

VI Міжнародної наукової конференції студентів, молодих вчених та науковців

**“МЕТОДОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЯ СУЧАСНОГО
ФІЛОСОФСЬКОГО ПІЗНАННЯ”**

(Одеса, 20-21 травня 2022 року)

Адреса редакції:

Україна, 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, каб. 73 Тел.: (0482) 732-09-52

Здано на виробництво – 27.06.2022. Підписано до друку з оригіналу-макета – 28.06.2022. Формат по ISO 216 A4, 297x210, 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 4,2. Наклад 100 прим. Інформаційно-видавничий центр Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26 тел.: (048) 732-09-52